

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ 2005

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο
Θουκυδίδη Περικλέους Ἐπιτάφιος (40)

Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας· πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα, καὶ τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινα αἰσχρόν, ἀλλὰ διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον. ἔνι τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων ἅμα πολιτικῶν ἐπιμέλεια, καὶ ἑτέροις ἕτερα πρὸς ἔργα τετραμμένοις τὰ πολιτικὰ μὴ ἐνδεῶς γνῶναι· μόνοι γὰρ τὸν μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν, καὶ οἱ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἠγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἂ δεῖ ἔργῳ ἔλθειν. διαφερόντως γὰρ δὴ καὶ τόδε ἔχομεν ὥστε τολμᾶν τε οἱ αὐτοὶ μάλιστα καὶ περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκλογίζεσθαι· ὃ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει. κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες καὶ διὰ ταῦτα ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων. καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εὔ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους. βεβαιότερος δὲ ὁ δρᾶσας τὴν χάριν ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῶζειν· ὁ δὲ ἄντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ἐς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται, να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα:
«διαφερόντως γὰρ ... ἀρετὴν ἀποδώσων».

Μονάδες 10

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. Ο «πρακτικός άνθρωπος» στην αρχαιότητα, όπως και σήμερα, συνήθως υπερτιμούσε τη δράση σε σχέση με **τον λόγον** («τα λόγια», «τη λογική ανάλυση», «τη γνώση»). Με σύντομη ανάλυση των δεδομένων του κειμένου **«Φιλοκαλοῦμέν τε ... ἔργῳ ἔλθειν»**, να εξηγήσετε με ποιο τρόπο συνειδητά διορθώνει ο Περικλής την εκτίμηση αυτή, τόσο στην ιδιωτική σφαίρα, όσο και στη σφαίρα της πολιτικής.

Μονάδες 15

B2. **«διαφερόντως γὰρ δὴ ... ἐκ τῶν κινδύνων»:** Με βάση τα δεδομένα του ανωτέρω τμήματος του κειμένου, να δείξετε με συντομία πώς ο ρήτορας, σε αντίθεση με την κοινή άποψη των άλλων Ελλήνων, ορίζει την έννοια της **ανδρείας**.

Μονάδες 15

B3. Ποια είναι η βασική απόκλιση του Επιταφίου του Περικλή από τη συνηθισμένη δομή των επιτάφιων λόγων;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή νέας ελληνικής, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

διαφεύγειν, μετέχοντα, διαφερόντως, χάριν, εὐνοίας.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο Λυκούργου Κατά Λεωκράτους 20 83-84

Τοῦτο γὰρ ἔχει μέγιστον ἢ πόλις ὑμῶν ἀγαθόν, ὅτι τῶν καλῶν ἔργων παράδειγμα τοῖς Ἕλλησι γέγονεν· ὅσον γὰρ τῷ χρόνῳ πασῶν ἐστὶν ἀρχαιοτάτη, τοσοῦτον οἱ πρόγονοι ἡμῶν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀρετῇ διενηνόχασιν. ἐπὶ Κόδρου γὰρ βασιλεύοντος Πελοποννησίοις γενομένης ἀφορίας κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἔδοξε στρατεύειν ἐπὶ τὴν πόλιν ἡμῶν, καὶ ἡμῶν τοὺς προγόνους ἐξαναστήσαντας κατανείμασθαι τὴν χώραν. καὶ πρῶτον μὲν εἰς Δελφοὺς ἀποστείλαντες τὸν θεὸν ἐπηρώτων εἰ λήψονται τὰς Ἀθήνας ἀνελόντος δ' αὐτοῖς τοῦ θεοῦ, ὅτι τὴν πόλιν αἰρήσουσιν ἐὰν μὴ τὸν βασιλέα τὸν Ἀθηναίων {Κόδρον} ἀποκτείνωσιν, ἐστράτευσεν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας.

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Γ2.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

διενηνόχασιν : το τρίτο ενικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα της ίδιας φωνής.

ἀποστείλαντες : το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα της ίδιας φωνής.

ἐπηρώτων : το τρίτο ενικό πρόσωπο ευκτικής ενεστώτα της ίδιας φωνής.

λήψονται : το δεύτερο ενικό πρόσωπο οριστικής παρακειμένου της ίδιας φωνής.

ἀνελόντος : το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου β' της ίδιας φωνής.

Μονάδες 5

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου :

τοῦτο : την ονομαστική πληθυντικού του αρσενικού γένους.

μέγιστον : τη δοτική πληθυντικού του αρσενικού γένους στο συγκριτικό βαθμό.

πασῶν : τη δοτική ενικού του αρσενικού γένους.

γενομένης : την ονομαστική πληθυντικού του θηλυκού γένους.

τὸν βασιλέα : την κλητική του ενικού αριθμού.

Μονάδες 5

Γ3.α. Να προσδιορίσετε τη συντακτική θέση των παρακάτω λέξεων:
τῶν καλῶν, παράδειγμα, ἀρετῇ, ἐπὶ τὴν πόλιν, πρῶτον, αὐτοῖς.

Μονάδες 6

Γ3.β. Να βρεθεί ο υποθετικός λόγος του κειμένου· να αναγνωρισθεί το είδος του και να μετατραπεί σε υποθετικό λόγο που να δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν και στο μέλλον.

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.

Μετάφραση

Γιατί μας διακρίνει πράγματι και αυτό εδώ το ξεχωριστό, ώστε να τολμούμε εμείς οι ίδιοι να υπολογίζουμε με ακρίβεια τις συνέπειες αυτών που θα επιχειρήσουμε, ενώ αντίθετα στους άλλους η άγνοια των κινδύνων φέρνει αλόγιστο θάρρος, η επίγνωση ωστόσο δισταγμό. Και στο φρόνημα δίκαια μπορούν να θεωρηθούν πολύ δυνατοί εκείνοι που γνωρίζουν σαφέστατα και τους κινδύνους του πολέμου και τις απολαύσεις της ειρήνης, κι όμως γι' αυτά δεν προσπαθούν ν' αποφύγουν τους κινδύνους. Και ως προς την ευεργετική διάθεση είμαστε αντίθετοι με τους πολλούς γιατί αποκτούμε τους φίλους μας όχι με το να ευεργετούμαστε αλλά με το ευεργετούμε. Και ο ευεργέτης είναι πιο σταθερός φίλος εφόσον επιδιώκει να παραμένει η ευγνωμοσύνη του ευεργετημένου, με τη συμπάθεια που δείχνει σε αυτόν· αντίθετα ο ευεργετημένος είναι πιο απρόθυμος γιατί ξέρει ότι θα ανταποδώσει την ευεργεσία όχι για να του χρωστούν ευγνωμοσύνη αλλά για εξόφληση χρέους.

B1.

Στο κεφ. 40, μετά τη σκιαγράφιση της Αθήνας μέσα από την ανάλυση του πολιτεύματός της, των αθηναϊκών τρόπων και την ανάδειξη της υπεροχής της έναντι της Σπάρτης στα πολεμικά, υψώνει την Αθήνα στο επίπεδο μιας αξεπέραστης πόλης. Ξεκινώντας από το θεωρητικό – πολιτιστικό τομέα ο Αθηναίος εναρμονίζει μια διπλή βασική αντινομία: είναι αφενός άνθρωπος με καλλιτεχνικές ευαισθησίες και πνευματικές ανησυχίες, αγαπά το ωραίο και τις πνευματικές ενασχολήσεις.

Με το ρήμα «φιλοκαλοῦμεν» αναφέρεται στην αγάπη του ωραίου. Οι Αθηναίοι, κατά τον Περικλή, εκφράζουν την αγάπη τους για το ωραίο χωρίς υπερβολικές δαπάνες. Το ρήμα «φιλοσοφοῦμεν» αναφέρεται στην αγάπη των Αθηναίων για τη σοφία, στην πνευματική καλλιέργεια, στην ενασχόληση με έργα του πνεύματος, σε ό,τι αποκομίζει ο άνθρωπος από τη «θεωρία» του κόσμου. Η καλλιέργεια του ωραίου πραγματώνεται με λιτότητα και δεν εκτρέπεται σε σπατάλη πολυτέλεια και χλιδή. Η δεύτερη ιδιότητα των Αθηναίων δεν τους οδηγεί σε νωθρότητα και μαλακότητα, δεν τους εκθηλύνει (άνευ μαλακίας). Η ενασχόληση με τη σοφία συμπορεύεται με τη σωματική ευρωστία και ευεξία και δεν οδηγεί στη χαλάρωση του φρονήματος, στην αναποφασιστικότητα – διστακτικότητα και στη μαλακότητα – απώλεια του ανδρισμού. Έχει όμως συνείδηση ο Αθηναίος ότι κάτω από ορισμένες συνθήκες οι δύο αυτές θετικές αξίες (φιλοκαλία και φιλοσοφία) θα μπορούσαν να αποκτήσουν ένα αρνητισμό και να προκαλέσουν την αντίδραση και τις κατηγορίες των αντιπάλων. Η καλλιέργεια των καλών τεχνών, που θα απέβαινε σε βάρος της οικονομίας, και η πνευματική μόρφωση, που θα αποδυνάμωνε την ανδρεία, περισσότερο θα έβλαπταν παρά θα ωφελούσαν και, γι' αυτό, θα μπορούσαν να θεωρηθούν αρνητικά στοιχεία. Όταν λοιπόν συνάπτει «τη φιλοκαλία με την ευτέλεια» και διαχωρίζει «τη φιλοσοφία από τη μαλακία», ο Περικλής προφανώς θέλει να προλάβει κάθε αντίθετη άποψη που θα μπορούσε να προβληθεί από τους αντιπάλους του, όπως άλλωστε έκαναν οι Σπαρτιάτες αναφορικά με τις γιορτές και τις θυσίες που ο Περικλής πρόβαλλε σαν θετικό στοιχείο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της Αθήνας. Η θέση αυτή του Περικλή είναι έμμεση απάντηση στους Πελοποννήσιους και τους Βοιωτούς, οι οποίοι πίστευαν ότι η πνευματική ενασχόληση ασκεί βλαπτική επίδραση στο ψυχικό σθένος και καθιστά τους

ανθρώπους άτολους και άνανδρους. Έτσι, η τέχνη και η γνώση δεν αποτελούσαν για τον Αθηναίο αυτοσκοπό αλλά, καθώς ήταν στρατευμένες στην υπηρεσία του ατόμου και της κοινωνίας μεταστοιχείωνονταν σε ενεργητικότητα, όπως αυτή που αναγνωρίζουν στους Αθηναίους στο συνέδριο της Σπάρτης οι αντίπαλοί τους Κορίνθιοι.

Στη συνέχεια ο Περικλής μας μεταφέρει στη δημόσια ζωή της Αθήνας παρουσιάζοντας μια αδιάσπαστη ενότητα μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού βίου. Ο Αθηναίος παρουσιάζεται ως αυθύπαρκτη προσωπικότητα, με δική του δράση και ζωή και ταυτόχρονα εντάσσεται αρμονικά και ενεργά στο δημόσιο βίο. Δραστηριοποιείται χωρίς περιορισμούς στην ιδιωτική του ζωή, αλλά και με υπευθυνότητα και σοβαρότητα θεωρεί καθήκον του και δικαίωμα την ενασχόληση με τη δημόσια. Φροντίζει επομένως να είναι καλά ενημερωμένος και για την πολιτική ζωή (*μη ένδεως γνῶναι*). Εξαίρεται με αυτόν τον τρόπο ο Αθηναίος ως ιδιώτης και ως πολίτης. Δεν είναι μονοδιάστατο και μονόπλευρο όν, όπως ο Σπαρτιάτης που είναι ετεροκαθοριζόμενος από την εξουσία, χωρίς προσωπική ζωή και χωρίς πνευματικές και πολιτικές ανησυχίες.

Ο Αθηναίος θεωρεί πρώτιστο δικαίωμα και καθήκον του να ασχολείται με τα πολιτικά διότι η σωστή λειτουργία της δημοκρατίας απαιτεί την ενεργή συμμετοχή του πολίτη στα πολιτικά δρώμενα. Έτσι η πολυπραγμοσύνη του Αθηναίου αποτελεί αρετή ενώ αντίθετα η απραγμοσύνη είναι ανεπάρκεια.

Αυτή η συμπεριφορά του Αθηναίου είναι πολύ φυσική, εφόσον η ίδια η καθημερινότητα του έδινε ποικίλα ερεθίσματα: η αγορά (χώρος εμπορικών συναλλαγών - φιλοσοφικών συζητήσεων - πολιτικών προβληματισμών), τα δικαστήρια (χώρος άσκησης εξουσίας - θεσμοί της δημοκρατίας), το θέατρο (χώρος διασκέδασης - σχολείο - πολιτικός προβληματισμός) κ.ά.

Οι Αθηναίοι δε θεωρούν ιδανικό την «*ἀπράγμονα ήσυχίαν*», αλλά πιστεύουν ότι η αδράνεια και η αδιαφορία για τα πολιτικά δε διευκολύνουν τη λειτουργία των θεσμών της άμεσης δημοκρατίας. Ένας αμέτοχος πολίτης (*ἀπράγμων*) δεν προσφέρει έργο σε μια δημοκρατική κοινωνία- και με αυτή την έννοια δεν είναι απλώς φιλήσυχος, αλλά άχρηστος. Ο Αθηναίος που δε συμμετέχει στα κοινά, μόνο καταχρηστικά μπορεί να λέγεται πολίτης

Στη φράση «*καί οί αυτοί ήτοι κρίνομεν... ήγούμενοι*» προσδιορίζεται ο τρόπος με τον οποίο ο Αθηναίος πολίτης συμμετέχει στα κοινά. Ο Περικλής αναφέρεται στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων μέσα από τα συλλογικά όργανα της αθηναϊκής δημοκρατίας, δηλ. την εκκλησία του δήμου και τη βουλή των πεντακοσίων, στα οποία η συμμετοχή του πολίτη θεωρούνταν απαραίτητη. Ο Αθηναίος πολίτης είτε παίρνει αποφάσεις ακούγοντας και κρίνοντας τις προτάσεις που υποβάλλουν οι πολιτικοί (*κρίνομεν*, το ρήμα αναφέρεται στις αποφάσεις που έπαιρνε η πόλη ως σύνολο, με τη συμμετοχή των πολιτών στην εκκλησία του δήμου) είτε σκέφτεται σωστά για τις δημόσιες υποθέσεις και διατυπώνει προτάσεις (*ένθυμούμεθα*, το ρήμα αναφέρεται στους ρήτορες και τους πολιτικούς γενικά, οι οποίοι καταλαβαίνουν τα πράγματα και εκφέρουν τη γνώμη τους). Όπως δηλώνουν τα ρήματα *κρίνομεν* και *ένθυμούμεθα*, το όργανο που χρησιμοποιεί ο Αθηναίος είναι ο λόγος· και ως εσωτερικός, ενδιάθετος λόγος —σκέψη και διάνοηση— και ως προφορικός λόγος, και κυρίως ως διάλογος που αναπτύσσεται στα συλλογικά όργανα της πολιτείας.

Έτσι «*Τό προδιδαχθῆναι μάλλον λόγω πρότερον ή επί ᾧ δεῖ ἔργω ἔλθειν*» αποτελεί θεμελιώδη παράμετρο της δημοκρατίας. Ο ενημερωτικός λόγος αναδεικνύεται σε δύναμη δράσης, γιατί ξεκαθαρίζει το τοπίο και φωτίζει τα γεγονότα, οπότε η δράση θα έχει ευτυχή αποτελέσματα, καθώς θα στηρίζεται σε ρεαλιστική

πολιτική. Αντίθετα, στη Σπάρτη οι λόγοι και τα έργα θεωρούνται ασυμβίβαστα. Το ολιγαρχικό σύστημα συντηρεί παλιότερους τρόπους έγκρισης ή απόρριψης προτάσεων της Γερουσίας, δια ανατάσεως των χειρών ή δια βοής. Για τους Σπαρτιάτες ο λόγος προκαλούσε τη φθορά των θεσμών και των ανθρώπων. Περιφρονούν το διάλογο, δεν αναγνωρίζουν την αξία του και κάνουν τρόπο ζωής το «λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφείν».

B2.

Στο προηγούμενο τμήμα του κεφ. 40 ο Περικλής αποτίμησε θετικά το «λόγο», θεωρώντας ότι όχι μόνο δε βλάπτει τα έργα αλλά, αντιθέτως, διαφωτίζει τους πολίτες, και με αυτό τον τρόπο καθιστά εφικτή την επιτέλεση των έργων. Ο Περικλής και σ' αυτό το σημείο του λόγου του θεωρεί επιζήμιο να μην έχουν ενημερωθεί οι πολίτες με το λόγο πριν αναλάβουν δράση. Θα μπορούσε, όμως, κάποιος να ισχυριστεί ότι η εκ των προτέρων γνώση του κινδύνου σε περίοδο πολέμου μπορεί να έχει και αρνητικές συνέπειες-δηλαδή χαλάρωση της επαγρύπνησης, σε περίπτωση υποτίμησης του αντιπάλου, και δισταγμό σε περίπτωση υπερτίμησης του. Ο Περικλής, λοιπόν, για να ισχυροποιήσει τη θέση του τονίζει ότι οι Αθηναίοι, υπερέχοντας και σε αυτό το σημείο, συνδυάζουν αρμονικά τη σκέψη με την τόλμη, το λογισμό με την ανδρεία δηλαδή τολμούν να επιχειρούν πράγματα που τα έχουν σκεφτεί πολύ καλά. Ούτε θράσος, αλόγιστη τόλμη και λεονταρισμοί (πράγμα που μπορεί να προξενήσει η άγνοια του κινδύνου), ούτε δισταγμός και φόβος-απλά ρεαλισμός. Έτσι ο Αθηναίος κατορθώνει να περισώσει την αυτόνομη και ελεύθερη ύπαρξη του, γιατί ο λόγος (σκέψη, λογισμός, προβληματισμός, ενημέρωση και πάλι σκέψη) είναι όρος της ζωής του. Αντίθετα, στους άλλους ανθρώπους η άγνοια προκαλεί αλόγιστο θάρρος και απερίσκεπτη τόλμη, ενώ η σκέψη δισταγμό. Οι άλλοι (οι Σπαρτιάτες και όσοι σκέφτονται όπως αυτοί), επειδή δε διαφωτίζονται, και συνεπώς δε σκέφτονται πριν προβούν σε κάποια πολεμική ενέργεια, δείχνουν — λόγω άγνοιας του τι θα αντιμετωπίσουν— θράσος, παράλογη τόλμη (αποκοτιά). Εάν όμως σκεφτούν και αναλύσουν λογικά όσα πρόκειται να επιχειρήσουν, συχνά κυριεύονται από δισταγμό και φόβο. Η ιστορία της Σπάρτης έρχεται να ενισχύσει αυτή την αλήθεια. Οι Σπαρτιάτες πολύ δύσκολα έκαναν εκστρατείες έξω από την πόλη τους ακόμα και για την απόφαση αυτού του πολέμου ήταν πολύ διστακτικοί, γι' αυτό και οι Κορίνθιοι στο συνέδριο του Ισθμού τους κατηγορούν ως «μελητάς» (Θουκυδίδης, *Ιστορία* 1,70). Ο ηρωισμός των Αθηναίων βρίσκεται ανάμεσα στις δυο αυτές ακραίες καταστάσεις (**θράσος - ὄκνος**) και παρουσιάζεται ως **μεσότητα**. Καταλήγοντας ο Περικλής διατυπώνει τον ορισμό της πραγματικής ανδρείας. Η ανδρεία λοιπόν ως ενέργημα της ψυχής συμπυκνώνει όλα τα ανώτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των Αθηναίων. Εκφράζει, δηλαδή, το λεγόμενο δυνατό φρόνημα από το οποίο αντλεί την απόφαση και τη δύναμη να αγωνιστεί για την υπεράσπιση των ιδανικών του, αν και γνωρίζει καλά τα πλεονεκτήματα της ειρηνικής ζωής αλλά και τα μειονεκτήματα και τα δεινά του πολέμου. Έχει ήδη παρουσιαστεί το υψηλό βιοτικό επίπεδο και ο πολυδιάστατος αθηναϊκός τρόπος ζωής, γεγονός που αποτελεί κίνητρο συνειδητής ανδρείας η οποία με τη σειρά της οδηγεί τους Αθηναίους να θεωρούν τον πόλεμο μέσο και όχι αυτοσκοπό. Ως αρετή βρίσκεται ανάμεσα στο απερίσκεπτο θράσος, την αλόγιστη και χωρίς συνείδηση των κινδύνων τόλμη και ανάμεσα στη δειλία που έρχεται ως αποτέλεσμα του χωρίς τόλμη υπολογισμού, της «μετά φόβου» δηλαδή αναμέτρησης των κινδύνων. Με τη φράση **κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν... ἐκ τῶν κινδύνων** «καταξιώνεται ο άνθρωπος που ο "λόγος" —και ο δικός του και των άλλων— τον κάνει από πριν να ξέρει πολύ

καθαρά ποια δεινά τον περιμένουν σ' ένα έργο, και όμως κρατάει αμείωτη την τόλμη του και δεν αποτραβιέται από αυτό προτιμώντας τα "ήδέα", που κατά το σχολιαστή είναι τα αγαθά της ειρήνης» (Ι.Θ. Κακριδής).

B3.

Αν συγκρίνουμε το διάγραμμα αυτό με τη δομή ενός συνηθισμένου επιταφίου, δεν είναι δύσκολο να διαπιστώσουμε τις διαφορές που υπάρχουν: παραλείποντας τις λεπτομέρειες, ο Επιτάφιος του Περικλή διαφοροποιείται βασικά από τους άλλους, καθώς, αντί να του δίνει τη μεγαλύτερη έκταση, προσπερνά με μια σύντομη φράση τον έπαινο του αθηναϊκού παρελθόντος και αναφέρεται συνοπτικά, γενικά και αόριστα στα πολεμικά έργα των νεκρών της χρονιάς. Αντίθετα αφιερώνει το μεγαλύτερο μέρος του στην ενότητα που αναφέρεται στο αθηναϊκό πολίτευμα και αναλύει τους λόγους που οδήγησαν την πόλη στο μεγαλείο.

B4.

διαφεύγειν: φυγή, καταφύγιο

μετέχοντα: αποχή, κάτοχος

διαφερόντως: διαφορά, φορείο

χάριν: ευχαρίστηση, αχάριστος

εὐνοίας: δianoia, παρανοϊκός

Γ1.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η πόλη σας, λοιπόν, διαθέτει ως σημαντικότερο πλεονέκτημα αυτό, ότι δηλαδή έχει καταστεί πρότυπο σπουδαίων έργων για τους Έλληνες· γιατί όσο πιο αρχαία απ' όλες είναι χρονικά, τόσο έχουν ξεπεράσει οι πρόγονοι μας τους υπόλοιπους ανθρώπους στην ανδρεία. Συγκεκριμένα επί της βασιλείας του Κόδρου, επειδή έπληξε την χώρα τους σιτοδεία, οι Πελοποννήσιοι αποφάσισαν να εκστρατεύσουν εναντίον της πόλης μας κι αφού εκδιώξουν τους προγόνους μας να μοιραστούν τη χώρα μεταξύ τους. Κι αρχικά, αφού έστειλαν πρέσβεις στους Δελφούς, συμβουλευόνταν το θεό αν θα καταλάβουν την Αθήνα· κι αφού ο θεός τούς έδωσε χρησμό ότι θα κυριεύσουν την πόλη, αν δε σκοτώσουν το βασιλιά των Αθηναίων (Κόδρο), ξεκίνησαν εκστρατεία κατά της Αθήνας.

Γ.2.α

διοίσει

ἀποστελοῦσιν(ν)

ἐπερωτῶ / ἐπερωτῶη

εἴληφας

ἄνελε

Γ.2.β

οὔτοι

μείζοσι(ν)

παντί

γενόμεναι

βασιλεῦ

Γ.3.α

τῶν καλῶν: επιθετικός προσδιορισμός στο "ἔργων"

παράδειγμα: κατηγορούμενο μέσω του συνδετικού ρήματος "γέγονεν" στο εννοούμενο υποκείμενο "πόλις"

ἀρετῇ: δοτική της αναφοράς στο ρήμα "διενηνόχασιν"

ἐπὶ τὴν πόλιν: εμπρόθετος προσδιορισμός που δηλώνει την εχθρική κατεύθυνση στο απαρέμφατο "στρατεύειν"

πρωτων: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο ρήμα "ἐπηρώτων"

αὐτοῖς: ἔμμεσο αντικείμενο της μετοχής "ἀνελόντος"

Γ.3.β

Υπόθεση: ἐάν ... ἀποκτείνωσιν

Απόδοση: ὅτι τὴν πόλιν αἰρήσουσιν

Υποθετικός λόγος του προσδοκωμένου (πλαγιωμένος ως προς την απόδοση)

Αόριστη επανάληψη στο παρόν και στο μέλλον

Υπόθεση: ἐάν ... ἀποκτείνωσιν

Απόδοση: ὅτι τὴν πόλιν αἰροῦσι(ν)

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
2006

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο
Αριστοτέλους Πολιτικά Θ' 2.1-4

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν· τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρῆ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ταῦτ' ἅπαντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερόν· πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος· ἔκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἢ σκέψις καὶ δῆλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττὰ (πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινας)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς). Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνουσον. Βάνουσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν διάνοιαν.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται, να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: «**ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον ... ἄσκησιν αὐτῆς**».

Μονάδες 10

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. «**τίς δ' ἔσται ... ἄσκησιν αὐτῆς**»: Ποια ερωτήματα θέτει ο Αριστοτέλης ως προς τους στόχους της παιδείας, και πώς ανταποκρίνεται σε αυτά η «ἐμποδῶν παιδεία» σύμφωνα με τα δεδομένα του κειμένου;

Μονάδες 10

B2. Ποια παιδεία θεωρείται κατά τον Αριστοτέλη αντάξια του ελεύθερου πολίτη, σύμφωνα με τα δεδομένα του κειμένου;

Μονάδες 10

B3. «Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον ... ἄσκησιν αὐτῆς»: Με βάση το απόσπασμα του πρωτότυπου κειμένου και το μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεί να εξηγήσετε γιατί ο Αριστοτέλης θεωρεί επιτακτική την ανάγκη να ρυθμίσει ο νομοθέτης τα της παιδείας της πόλεως.

Αριστοτέλους Πολιτικά Α2, 16

[...] Ο άνθρωπος, από την άλλη, γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή, που όμως μπορεί να τα χρησιμοποιήσει εξ ολοκλήρου και για αντίθετους σκοπούς. Γι' αυτό ο δίχως αρετή άνθρωπος είναι από όλα τα όντα το πιο ανόσιο και το πιο άγριο, το χειρότερο από όλα στις ερωτικές απολαύσεις και στις απολαύσεις του φαγητού. Η δικαιοσύνη είναι στοιχείο συστατικό της πόλης· είναι αυτό που συγκρατεί την τάξη στην πολιτική κοινωνία.

Μονάδες 10

B4. Ο Αριστοτέλης στο Λύκειο: Ποιες οι συνθήκες υπό τις οποίες εργάστηκε εκεί και ποιο το έργο που παρήγαγε την περίοδο αυτή;

Μονάδες 10

B5. Να γράψετε δυο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

λανθάνειν, μανθάνειν, εἴληφε, διαφέρονται, νομίζειν.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο Ξενοφώντος Συμπόσιον 2.10

Καὶ ὁ Ἄντισθένης, Πῶς οὖν, ἔφη, ὃ Σώκρατες, οὕτω γινώσκων οὐ καὶ σὺ παιδεύεις Ξανθίππην, ἀλλὰ χρῆ γυναικὶ τῶν οὐσῶν, οἶμαι δὲ καὶ τῶν γεγεννημένων καὶ τῶν ἐσομένων, χαλεπωτάτη;

Ὅτι, ἔφη, ὁρῶ καὶ τοὺς ἵππικοὺς βουλομένους γενέσθαι οὐ τοὺς εὐπειθεστάτους ἀλλὰ τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους κτωμένους. νομίζουσι γάρ, ἦν

τοὺς τοιοῦτους δύνωνται κατέχειν, ῥαδίως τοῖς γε ἄλλοις ἵπποις χρήσεσθαι. κἀγὼ δὴ βουλόμενος ἀνθρώποις χρήσθαι καὶ ὀμιλεῖν ταύτην κέκτημαι, εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ ταύτην ὑποίσω, ῥαδίως τοῖς γε ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις συνέσομαι.

ἵππικὸς = ικανός ιππέας

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Γ2.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἔφη : το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής ενεστώτα.

γιγνώσκων : το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής παρακειμένου στην ίδια φωνή.

ὄρῳ : το δεύτερο ενικό πρόσωπο παρατατικού στην ίδια φωνή.

νομίζουσι : το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα στην ίδια φωνή.

κατέχειν : το τρίτο ενικό πρόσωπο υποτακτικής αορίστου β' στην ίδια φωνή.

Μονάδες 5

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου :

σὺ : τη δοτική πληθυντικού αριθμού του ίδιου προσώπου.

γυναικὶ : την κλητική ενικού αριθμού.

θυμοειδεῖς : την ονομαστική ενικού αριθμού του ουδετέρου γένους.

ἵππους : τη δοτική ενικού αριθμού.

ἅπασιν : τη γενική ενικού αριθμού του θηλυκού γένους.

Μονάδες 5

Γ3.α. Να προσδιορίσετε τη συντακτική θέση των παρακάτω λέξεων:

γυναικί, τῶν οὐσῶν, κτωμένους, χρήσθαι, εὖ, ἅπασιν.

Μονάδες 6

Γ3.β. «Ὅτι, ἔφη, ὄρῳ ... συνέσομαι»: Να βρεθούν οι υποθετικοί λόγοι του αποσπάσματος και να αναγνωριστῆ το εἶδος τους.

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.

Έγινε λοιπόν φανερό ότι πρέπει να θεσπιστούν νόμοι για την παιδεία και ότι πρέπει να την κάνουμε ίδια για όλους-τώρα, ποιος θα πρέπει να είναι ο χαρακτήρας της και με ποιον τρόπο πρέπει αυτή να ασκείται –αυτά δεν πρέπει να διαφύγουν την προσοχή μας. Γιατί σήμερα υπάρχουν διαφορετικές αντιλήψεις ως προς το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Δηλαδή δεν έχουν όλοι την ίδια γνώμη ως προς αυτά που πρέπει να μαθαίνουν οι νέοι είτε με στόχο την αρετή είτε με στόχο τον καλύτερο τρόπο ζωής-ούτε είναι φανερό αν πρέπει η παιδεία να έχει στόχο της την άσκηση και καλλιέργεια του νου ή τη διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα. Αν ξεκινήσουμε από την εκπαίδευση που παρέχεται σήμερα, η έρευνά μας θα βρεθεί αντιμέτωπη με μεγάλη σύγχυση, και δεν είναι καθόλου φανερό αν η παιδεία πρέπει να προσφέρει αυτά που είναι χρήσιμα για τη ζωή ή αυτά που οδηγούν στην αρετή ή αυτά που απλώς προάγουν τη γνώση (όλες αυτές οι απόψεις έχουν βρει κάποιους υποστηρικτές). Επιπλέον, για τις σπουδές που οδηγούν στην αρετή δεν υπάρχει καμιά απολύτως συμφωνία (εξάλλου δεν έχουν όλοι την ίδια ιδέα για την αρετή που τιμούν-επομένως, είναι φυσικό να υποστηρίζουν διαφορετικές γνώμες και ως προς την άσκησή της).

B1.

Αμέσως μετά την καταληκτική διατύπωση από τον Αριστοτέλη των δύο θέσεων, ότι τα θέματα της παιδείας πρέπει να ρυθμίζονται νομοθετικά και ότι η παρεχόμενη παιδεία πρέπει να είναι κοινή, άρα δημόσια και όχι ιδιωτική, ο φιλόσοφος προχωρεί σε δύο βασικούς προβληματισμούς: α) Ποιός πρέπει να είναι ο χαρακτήρας της παιδείας β) Με ποιόν τρόπο πρέπει να παρέχεται η παιδεία. Τα θέματα αυτά συνδέονται με το περιεχόμενο της παρεχόμενης γνώσης (**τί δει μανθάνειν τούς νέους**) και τους στόχους της εκπαίδευσης, τα οποία στην εποχή του Αριστοτέλη αποτελούν αντικείμενο συζητήσεων και αντιγνωμιών. Αρχικά πρέπει να τονιστεί ότι το περιεχόμενο της παιδείας βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τους στόχους της και καθορίζεται από αυτούς. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης διαπιστώνει ασυμφωνία σχετικά με το τι πρέπει να διδάσκονται οι νέοι προκειμένου να αποκτήσουν την αρετή και την τέλεια ζωή. Σημειώνουμε ότι αρετή και «ευδαιμονία» είναι έννοιες που δεν ταυτίζονται, αλλά συνδέονται πάρα πολύ στενά μεταξύ τους, καθώς η αρετή αποτελεί προϋπόθεση της ευδαιμονίας. Έπειτα, είναι και το θέμα του προσανατολισμού των επιδιώξεων: η εκπαίδευση των νέων θα κατατείνει στην ανάπτυξη της

νόησής τους (διάνοια) ή στην καλλιέργεια του ήθους τους (ἦθος). Ως προς την παιδεία που παρέχεται στις μέρες του Αριστοτέλη (ἡ ἐμποδῶν παιδεία) επικρατεῖ μεγάλη σύγχυση σχετικά με το περιεχόμενο των γνώσεων και κυρίως με τους στόχους που οφείλει να ἔχει η εκπαίδευση. Ἐτσι, α) ἄλλοι υποστηρίζουν ὅτι η παιδεία ἔχει χρέος να κάνει τους νέους ικανούς να εξασφαλίζουν τα χρήσιμα στη ζωὴ τους, β) ἄλλοι να τους ασκεί στην αρετὴ και γ) ἄλλοι να τους παρέχει στοιχεία που απλῶς προάγουν τη γνώση (τα περιττά). Σε ἓνα ἄλλο σημείο των Πολιτικῶν ο Αριστοτέλης αναφέρει ὅτι τα αντικείμενα της παιδείας της εποχῆς του ἦταν: α) η ἀνάγνωση και γραφή, αντικείμενο χρήσιμο για τη ζωὴ, β) γυμναστική, που συντελεῖ στην καλλιέργεια της ἀνδρείας, γ) μουσική, η οποία και χρήσιμη εἶναι για τη ζωὴ και ασκεί ἠθική επίδραση, και δ) σχέδιο και ζωγραφικὴ (ὄχι πάντα)- και αὐτὸ το αντικείμενο χαρακτηρίζεται χρήσιμο για τη ζωὴ. Δεν αναφέρεται η αριθμητικὴ, ἐπειδὴ ἴσως αὐτὴ στην Αθήνα διδασκόταν στο σπίτι και ὄχι στο σχολεῖο. Ἀλλὰ ἀκόμη και για την αρετὴ ὡς αντικείμενο της παιδείας δεν ὑπάρχει ὁμοφωνία στις μέρες του. Δηλαδή δεν εἶναι ἀποσαφηνισμένο τι πρέπει να διδάσκονται οἱ νέοι, για να οδηγηθοῦν στην αρετὴ, και αὐτὸ οφείλεται στο ὅτι ὅλοι τιμούν την αρετὴ, ὁμως ο καθένας ἔχει διαφορετικὴ ἀποψη για αὐτήν. Ἐτσι, διαφορετικὲς εἶναι και οἱ γνώμες για την ἀσκησὴ της. Οἱ Σπαρτιάτες, για παράδειγμα, λέγοντας αρετὴ, ἐννοοῦσαν την ἀνδρεία και γενικότερα τις πολεμικὲς ἐπιδόσεις, δηλαδή εἶχαν μια περιορισμένη και ἀποσπασματικὴ ἀντίληψη γι' αὐτήν. Παρόμοιο προβληματισμὸ εἶχε διατυπώσει και ο Πλάτωνας στον Λάχη, ὅπου αναφέρει ὅτι: πρέπει να ξέρουμε τι εἶναι αρετὴ, γιατί αλλιῶς δε θα ξέρουμε και πῶς θα υποδείξουμε σε κάποιον τον τρόπο με τον ὁποῖο θα την κατακτήσει πιο εὐκόλα.

B2.

Μετά την παρουσίαση των διαφορετικῶν ἀντιλήψεων και προβληματισμῶν της εποχῆς του ο Αριστοτέλης προχωρᾶ στην ἔκθεση της προσωπικῆς του ἀποψης σχετικά με το περιεχόμενο της παιδείας. Ο φιλόσοφος θέτει περιορισμούς στη διδασκαλία των πραγμάτων που εἶναι χρήσιμα για τη ζωὴ. Κατὰ τη γνώμη του, πρέπει να διδάσκονται ὅσα υπηρετοῦν κάποια πρακτικὴ χρησιμότητα, ὁμως ὄχι ὅλα, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ μόνο ὅσα εἶναι πρῶτης πρακτικῆς ἀνάγκης. Ὡστόσο, θέτει ἓναν ἀκόμη βασικὸ περιορισμὸ στην ἐπιλογή του εκπαιδευτικῶν προγράμματος: τα ἐπιλεγόμενα αντικείμενα μάθησης πρέπει να συμφωνοῦν με την κοινωνικὴ ὑπόσταση του ἀτόμου. Σύμφωνα με τις ἀντιλήψεις της εποχῆς ἐκείνης, με τις ὁποῖες συμφωνεῖ και ο Αριστοτέλης, οἱ ἄνθρωποι διακρίνονται σ' αὐτοὺς που διαβιούν α) σε

καθεστώς ελευθερίας και β) σε καθεστώς δουλείας. Συνεπώς, σύμφωνα με την ίδια αντίληψη, και οι ασχολίες διαιρούνται σ' αυτές που ταιριάζουν σε ελεύθερους και σ' αυτές που ταιριάζουν σε ανελεύθερους ανθρώπους. Προτείνει λοιπόν ο Αριστοτέλης από τα χρήσιμα και αναγκαία να διδάσκονται όσα ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους και όχι αυτά που έρχονται σε αντίθεση με την κοινωνική τους υπόσταση, ούτε τα ευτελή, που κάνουν τον άνθρωπο αγροίκο (**βάνουσον**) και τον εμποδίζουν στην προσπάθεια κατάκτησης της αρετής. Ο φιλόσοφος χαρακτηρίζει βάνουσες εργασίες, μαθήσεις ή τέχνες όσες βλάπτουν τη σωματική ευεξία του νέου ή αποτρέπουν τη διανοητική του ανάπτυξη από την άσκηση και την κατάκτηση της αρετής. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η λέξη «βάνουσος» χαρακτήριζε τις κατασκευαστικές τέχνες και τις χειρωνακτικές εργασίες και είναι φορτισμένη με τις αρνητικές υποδηλώσεις της καταισχύνης και της περιφρόνησης. Οι βάνουσες τέχνες θεωρούνται ταυτόχρονα και «ανελεύθερες», επειδή ασκούνταν από δούλους, άρα κρίνονταν ασυμβίβαστες με την κοινωνική υπόσταση και το ήθος ενός ελεύθερου ανθρώπου.

B3.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στα Πολιτικά του Αριστοτέλη, ένα έργο με περιεχόμενο πολιτικής θεωρίας, διερευνώνται θέματα παιδείας. Εγείρεται λοιπόν το ερώτημα: πώς εξηγείται η αναφορά στην εκπαίδευση (στόχοι της εκπαίδευσης, περιεχόμενο σπουδών, δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης κ.ά.) μέσα σε ένα τέτοιο έργο.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η παιδεία είναι πολιτικό θέμα και σ' αυτό συνηγορούν οι ακόλουθοι λόγοι:

- Η παιδεία έχει μεγάλη σημασία για το πολίτευμα, επειδή, αν παραμεληθεί αυτή, βλάπτεται το πολίτευμα.
- Όπως ακριβώς συμβαίνει με την τέχνη, έτσι και η αρετή απαιτεί κάποια προπαιδεία και κάποια άσκηση.
- Το κράτος είναι αυτό που πρέπει να ρυθμίζει τα θέματα της παιδείας και δεν επιτρέπεται να αφήνεται στην ατομική πρωτοβουλία, όπως συνέβαινε στην εποχή του Αριστοτέλη.
- Όλοι οι πολίτες ανήκουν στο κράτος, είναι μόριά του, επομένως και η παιδεία του καθενός είναι υπόθεση του κράτους.
- Δεν είναι τυχαίος ο έπαινος των Λακεδαιμονίων, οι οποίοι δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για την αγωγή των παιδιών και δίνουν στην παιδεία τους χαρακτήρα δημόσιο.

- Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι πολιτικοί και οι νομοθέτες είναι υποχρεωμένοι να ενδιαφέρονται για τα θέματα της παιδείας.

Είναι λοιπόν αυτονόητο ότι η παιδεία είναι ένα θέμα κατεξοχήν πολιτικό, όχι μόνο με το νόημα ότι πρέπει να κινεί το ενδιαφέρον του πολιτικού και του νομοθέτη, αλλά -κυρίως- με το νόημα ότι είναι ένα θέμα με τεράστια σημασία για τη συνολική ζωή του κράτους, αλλά και του κάθε πολίτη ξεχωριστά, αφού καθορίζει το παρόν του και προδιαγράφει το μέλλον του. Επομένως, το θέμα της παιδείας δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να λείπει από κάθε έργο γενικότερης πολιτικής θεωρίας. Αξιοπρόσεκτη είναι και η παρατήρηση του Αριστοτέλη ότι η φροντίδα για την παιδεία είναι και προς το συμφέρον του συγκεκριμένου πολιτεύματος της πόλης (=του κράτους), δεδομένου ότι οι νέοι πρέπει να παίρνουν μόρφωση ταιριαστή με το πολίτευμα της πόλης τους.

Επιπλέον, καθώς ο φιλόσοφος παρατηρεί τη γενικότερη σύγχυση που επικρατεί στην εποχή του ως προς την παιδεία, τους στόχους και το περιεχόμενό της, κατανοεί την ανάγκη να ρυθμιστεί νομοθετικά το εκπαιδευτικό πλαίσιο στο σύνολό του και να εξασφαλιστεί η κοινωνική συναίνεση στη στοχοθεσία της παιδείας.

Επίσης, όπως έχει ήδη διαπιστώσει στην ενότητα 14 ο Αριστοτέλης, η φύση προικίζει μεν τον άνθρωπο με όπλα, όπως για παράδειγμα η λογική, η συνείδηση και κυρίως ο λόγος, με τα οποία πρέπει να υπηρετείται η φρόνηση και η αρετή, αλλά η φυσική προδιάθεση του ανθρώπου για το αγαθό δεν προεξοφλεί ότι θα καταλήξει οπωσδήποτε σ' αυτό. Είναι πολύ πιθανό να κατρακυλήσει ο άνθρωπος στο κακό, αφού δεν αποκλείεται να χρησιμοποιήσει τα όπλα του για εντελώς αντίθετο σκοπό από εκείνον, για τον οποίο αυτά προορίζονταν. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, θα έχει αποκοπεί από το νόμο και τη δικαιοσύνη. Η **δικαιοσύνη** λοιπόν στο κείμενο νοείται ως αρετή, ως η ιδιότητα ενός ανθρώπου να πράττει σύμφωνα με τους γραπτούς ή άγραφους νόμους και υπάρχει ανάμεσα σε ανθρώπους που οι μεταξύ τους σχέσεις ρυθμίζονται με το νόμο. Είναι η ιδιότητα με την οποία το άτομο ζει σε απόλυτη συμφωνία προς την κοινωνική ηθική της πόλης του.

Διαπιστώνουμε λοιπόν πως ο Αριστοτέλης με μια σειρά στοχασμών συσχετίζει την ηθική εμμέσως με την πολιτική. Είναι επομένως εύλογο να εξαιρείται ο ρόλος της παιδείας ως μηχανισμός εξανθρωπισμού των πολιτών

και ως δικλείδα ασφαλείας για τη συντήρηση και την εύρυθμη λειτουργία της πόλης.

B4.

Η απάντηση βρίσκεται στις σελίδες 145-147 του σχολικού βιβλίου και συγκεκριμένα από το σημείο στη σελ.145 «Στη Μακεδονία ο Αριστοτέλης έμεινε ... Περί ζώων γενέσεως, τα Ηθικά Νικομάχεια».

B5.

- **λανθάνειν:** λάθος, λήθη
- **μανθάνειν:** μάθημα, μαθητικός
- **εΐληφε:** λήμμα, κατάληψη
- **διαφέρονται:** διαφορά, ενδιαφέρον
- **νομίζειν:** νόμισμα, νομισματοκοπείο

Γ1.

Και ο Αντισθένης είπε: «Πώς, λοιπόν, Σωκράτη, ενώ έχεις τέτοιες αντιλήψεις, δεν σωφρονίζεις και συ την Ξανθίππη, αλλά είσαι παντρεμένος με την πιο δύστροπη γυναίκα από αυτές του παρόντος, νομίζω όμως και του παρελθόντος και του μέλλοντος»;

«Γιατί παρατηρώ», είπε, « ότι και αυτοί που επιθυμούν να γίνουν ικανοί ιππείς δεν αποκτούν τα πιο υπάκουα αλλά και τα πιο ατίθασα άλογα. Γιατί πιστεύουν ότι, εάν μπορούν να χαλιναγωγούν τέτοιου είδους άλογα, εύκολα βέβαια θα ιππεύουν τα υπόλοιπα (άλογα). Γι' αυτό λοιπόν κι εγώ την έχω παντρευτεί, επειδή θέλω να συναναστρέφομαι και να σχετίζομαι με ανθρώπους, γιατί γνωρίζω καλά ότι, εάν θα υπομείνω αυτήν, εύκολα βέβαια θα συνυπάρξω με όλους ανεξαιρέτως τους υπόλοιπους ανθρώπους.»

Γ2.α.

- ἔφη: φάθι
- γιγνώσκων: ἐγνώκατε
- ὄρω: ἑώρας
- νομίζουσι: νομιούσι(ν)
- κατέχειν: κατάσχη

Γ2.β.

- σὺ: ὑμῖν
- γυναικί: γύναι
- θυμοειδεῖς: θυμοειδές
- ἵππους: ἵππων
- ἅπασιν: ἀπάσης

Γ3.α

- γυναικί: αντικείμενο στο ρήμα **χεῖν**
- τῶν οὐσῶν: επιθετική ουσιαστικοποιημένη μετοχή ως γενική διαιρετική στο "**χαλεπωτάτη**"
- κτωμένους: κατηγορηματική μετοχή από το ρήμα **ὄρω**
- χρῆσθαι: τελικό απαρέμφατο αντικείμενο στη μετοχή **βουλόμενος**
- εὔ: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στη μετοχή **εἰδώς**
- ἅπασιν: κατηγορηματικός προσδιορισμός στο «**ἄνθρωποις**»

Γ3.β

ἦν δύνωνται → χρήσεσθαι: πλαγιωμένος υποθετικός λόγος του προσδοκωμένου

εἰ ὑπόισω → συνέσομαι: υποθετικός λόγος (εξαρτημένος) του πραγματικού στο μέλλον.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
2007

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο
Πλάτωνος *Πολιτεία* 615 C – 616 A
Αρδιαίος ο τύραννος

Ἔφη γὰρ δὴ παραγενέσθαι ἐρωτωμένῳ ἑτέρῳ ὑπὸ ἑτέρου ὅπου εἶη Ἀρδιαῖος ὁ μέγας. Ὁ δὲ Ἀρδιαῖος οὗτος τῆς Παμφυλίας ἐν τινὶ πόλει τύραννος ἐγεγόνει, ἤδη χιλιοστὸν ἔτος εἰς ἐκεῖνον τὸν χρόνον, γέροντά τε πατέρα ἀποκτείνας καὶ πρεσβύτερον ἀδελφόν, καὶ ἄλλα δὴ πολλά τε καὶ ἀνόσια εἰργασμένος, ὡς ἐλέγετο. Ἔφη οὖν τὸν ἐρωτώμενον εἰπεῖν, «Οὐχ ἦκει,» φάναι, «οὐδ' ἂν ἦξει δεῦρο. Ἐθεασάμεθα γὰρ οὖν δὴ καὶ τοῦτο τῶν δεινῶν θεαμάτων· ἐπειδὴ ἐγγὺς τοῦ στομίου ἦμεν μέλλοντες ἀνιέναι καὶ τᾶλλα πάντα πεπονθότες, ἐκεῖνόν τε κατείδομεν ἐξαίφνης καὶ ἄλλους – σχεδόν τι αὐτῶν τοὺς πλείστους τυράννους· ἦσαν δὲ καὶ ἰδιῶταί τινες τῶν μεγάλα ἡμαρτηκότων – οὓς οἰομένους ἤδη ἀναβήσεσθαι οὐκ ἐδέχετο τὸ στόμιον, ἀλλ' ἐμυκᾶτο ὅποτε τις τῶν οὕτως ἀνιάτως ἐχόντων εἰς πονηρίαν ἢ μὴ ἱκανῶς δεδωκῶς δίκην ἐπιχειροῖ ἀνιέναι. Ἐνταῦθα δὴ ἄνδρες, ἔφη, ἄγριοι, διάπυροι ἰδεῖν, παρεστῶτες καὶ καταμανθάνοντες τὸ φθέγμα, τοὺς μὲν διαλαβόντες ἦγον, τὸν δὲ Ἀρδιαῖον καὶ ἄλλους συμποδίσαντες χειρᾶς τε καὶ πόδας καὶ κεφαλὴν, καταβαλόντες καὶ ἐκδείραντες, εἴλκον παρὰ τὴν ὁδὸν ἐκτὸς ἐπ' ἀσπαλάθων κνάμπτοντες, καὶ τοῖς ἀεὶ παριοῦσι σημαίνοντες ὧν ἕνεκά τε καὶ ὅτι εἰς τὸν Τάρταρον ἐμπεσούμενοι ἄγοιντο.»

A. Από το κείμενο που σας δίνεται να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: «ἐπειδὴ ἐγγὺς ... ἄγοιντο».

Μονάδες 10

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:

B1. Με βάση συγκεκριμένα δεδομένα του χωρίου αυτού, να δείξετε ότι κατά τον Πλάτωνα οι ποινές στον Κάτω Κόσμο για τα εξαιρετικῶς βαριά εγκλήματα είναι μεγάλης διάρκειας, κάποτε ἴσως και αἰώνιες.

Μονάδες 15

B2. Από ποια συγκεκριμένη διατύπωση του χωρίου αυτού προκύπτει ότι ο Πλάτων ανακαλύπτει τους μεγάλους αμαρτωλούς κυρίως στις τάξεις των «τυράννων»; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

Μονάδες 15

B3. Ποιες οι θεμελιώδεις αρετές της ιδεώδους πολιτείας κατά τον Πλάτωνα και πώς συσχετίζονται με τη διάθρωση των κοινωνικών τάξεων της πολιτείας του;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: **ἔτος, κατείδομεν, πλείστους, ἐδέχετο, ἔμπεσοῦμενοι.**

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο
Πλάτων, Άλκιβιάδης Α' 133 Β-С

ΣΩΚΡ. Ὁφθαλμὸς ἄρ' εἰ μέλλει ἰδεῖν αὐτόν, εἰς ὀφθαλμὸν αὐτῷ βλεπτόν, καὶ τοῦ ὄμματος εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον ἐν ᾧ τυγχάνει ἡ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ ἐγγιγνομένη· ἔστι δὲ τοῦτό που ὄψις; – **ΑΛΚ.** Οὕτως.

ΣΩΚΡ. Ἄρ' οὖν, ὦ φίλε Ἀλκιβιάδη, καὶ ψυχὴ εἰ μέλλει γνῶσεσθαι αὐτήν, εἰς ψυχὴν αὐτῇ βλεπτόν, καὶ μάλιστ' εἰς τοῦτον αὐτῆς τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐγγίγνεται ἡ ψυχῆς ἀρετὴ, σοφία, καὶ εἰς ἄλλο ᾧ τοῦτο τυγχάνει ὅμοιον ὄν; – **ΑΛΚ.** Ἐμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες.

ΣΩΚΡ. Ἐχομεν οὖν εἰπεῖν ὅτι ἔστι τῆς ψυχῆς θειότερον ἢ τοῦτο, περὶ ὃ τὸ εἰδέναι τε καὶ φρονεῖν ἔστιν; – **ΑΛΚ.** Οὐκ ἔχομεν.

ΣΩΚΡ. Τῷ θεῷ ἄρα τοῦτ' εἴοικεν αὐτῆς, καὶ τις εἰς τοῦτο βλέπων καὶ πᾶν τὸ θεῖον γνούς, θεὸν τε καὶ φρόνησιν, οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα.

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετραδίό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Γ2.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἰδεῖν : το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής του ίδιου χρόνου της ίδιας φωνής.

τυγχάνει : το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής παρατατικού.

γνώσεσθαι : το γ' πληθυντικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου β'.

εἰδέναι : το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο υποτακτικής ενεστώτα.

ἔχομεν : το τρίτο ενικό πρόσωπο οριστικής παρακειμένου της ίδιας φωνής.

Μονάδες 5

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου :

ὄμματος : τη δοτική του ενικού αριθμού.

τοῦτον : την ονομαστική του πληθυντικού αριθμού του αρσενικού γένους.

ὅμοιον : τη δοτική του πληθυντικού αριθμού του ουδέτερου γένους.

πᾶν : τη γενική ενικού αριθμού του θηλυκού γένους.

φρόνησιν : τη δοτική του πληθυντικού αριθμού.

Μονάδες 5

Γ3.α. Να προσδιορίσετε τη συντακτική θέση των παρακάτω λέξεων:
ιδεῖν, ἐγγιγνομένη, αὐτήν, ὅμοιον, τὸ εἶδέναι.

Μονάδες 5

Γ3.β. «Τῷ θεῷ . . . μάλιστα»: Να αναγνωρίσετε τον λανθάνοντα υποθετικό λόγο και να τον αναλύσετε.

Μονάδες 5

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A.

Όταν ήμασταν κοντά στο στόμιο και επρόκειτο να ανεβούμε έχοντας υποστεί όλες τις δοκιμασίες, είδαμε ξαφνικά εκείνον και ορισμένους άλλους -που οι πιο πολλοί ήταν τύραννοι, υπήρχαν όμως και μερικοί απλοί πολίτες, οι οποίοι είχαν διαπράξει μεγάλα κρίματα- που, ενώ πίστευαν ότι θα ανεβούν, δεν τους δεχόταν το στόμιο, αλλά μούγκριζε κάθε φορά που κάποιος από αυτούς τους αθεράπευτα κακούς ή τους ανεπαρκώς τιμωρημένους επιχειρούσε να ανεβεί. Τότε, λοιπόν, είπα, κάποιοι άγριοι άνθρωποι με φλογισμένα πρόσωπα που βρίσκονταν κοντά και καταλάβαιναν τι σήμαιναν το μούγκρητό, μερικούς από αυτούς τους άρπαξαν και τους απομάκρυναν, τον Αρδιαίο όμως και τους άλλους τους έδεσαν στα χέρια, στα πόδια και στο κεφάλι και, αφού τους έριξαν κάτω και τους μαστίγωσαν άγρια, τους έσυραν έξω από το δρόμο και τους έскиζαν το κορμί τραβώντας τους πάνω στα αγκάθια και διαλαλούσαν στους περαστικούς για ποιο λόγο τους τα έκαναν όλα αυτά και ότι τους πήγαιναν να τους πετάξουν στον Τάρταρο».

B1.

Στην ενότητα 14 ο Ηρ διηγείται όσα διαδραματίζονται στο «δαιμόνιο τόπο», όπου έχει καταφθάσει για να παρακολουθήσει τη διαδικασία κρίσης των ψυχών. Κεντρικό πρόσωπο στη διήγησή του είναι ο Αρδιαίος, ένας τύραννος ο οποίος κατά τη διάρκεια της ζωής του διέπραξε μεγάλα αδικήματα όπως πατροκτονία, αδελφοκτονία, σφετερισμός εξουσίας και πολλά άλλα. Όπως προκύπτει από το πλατωνικό κείμενο, ο Αρδιαίος διέπραξε τα εγκλήματα αυτά χίλια χρόνια πριν από τη στιγμή που παρακολουθεί ο Ηρ («ήδη χιλιοστόν ἔτος εἰς ἐκεῖνον τόν χρόνον»). Το στοιχείο αυτό δείχνει τη διάρκεια των τιμωριών που υφίστανται οι ψυχές, οι οποίες έχουν ζήσει μια εξαιρετικά άδικη επίγεια ζωή. Σύμφωνα με άλλο σημείο της πλατωνικής διήγησης, οι ψυχές που κρίνονταν ως άδικες κατέβαιναν από το αριστερό χάσμα της γης για να περάσουν χίλια χρόνια βασανιστηρίων. Ο αριθμός χίλια είναι ιερός και ρητορικός αριθμός και θεωρείται ότι έχει πυθαγόρεια προέλευση. Η χρήση του δηλώνει ότι οι άδικοι θα πληρώσουν για τα κρίματά τους δέκα φορές περισσότερο από τη διάρκεια της επίγειας ζωής. Μετά την ολοκλήρωση της χιλιετούς τιμωρίας οι άδικες ψυχές που εξαγνίστηκαν θα ανέβαιναν από το δεξί χάσμα της γης, για να πορευτούν στη συνέχεια προς τον χώρο της νέας μετενσάρκωσης. Σε αυτό το χάσμα ανόδου βρίσκεται η ψυχή του Αρδιαίου που επιχειρεί να ανέβει ανεπιτυχώς.

Παρά τη μακρά τιμωρία το στόμιο μούγκρίζει θεωρώντας την ψυχή του ακατάλληλη για νέα μετενσάρκωση. Χίλια χρόνια τιμωρίας δεν κρίθηκαν αρκετά για να εξαγνιστεί ο Αρδιαίος. Το γεγονός ότι το άψυχο στόμιο αποκτά ιδιότητες έμψυχων όντων (ἐμψυκᾶτο) δείχνει το μέγεθος της ηθικής ρυπαρότητας που συνιστά ένας τύραννος και ότι η κακία των κολαζομένων είναι ανυπέρβλητη παρά τις μακροχρόνιες φρικώδεις ποινές που επιβλήθηκαν. Η αντίδραση του χάσματος κινητοποιεί τους «άγριους άνδρες» που είναι επιφορτισμένοι με ένα συγκεκριμένο ρόλο: να παρατείνουν τα μαρτύρια των αθεράπευτα κακών και να παραδειγματίσουν τις υπόλοιπες ψυχές. Ο παραδειγματικός – παιδευτικός χαρακτήρας των βασανιστηρίων έχει ως στόχο να τονίσει το μέγεθος και τη

διάρκεια των τιμωριών που υφίστανται οι άδικοι ώστε οι υπόλοιποι να μη διανοηθούν να τους μιμηθούν.

Τέλος, ένα άλλο σημείο που αναδεικνύει emphaticά την αιώνια, σε ορισμένες περιπτώσεις, τιμωρία των άδικων ψυχών σχετίζεται με τον Τάρταρο. Οι αρχαίοι πίστευαν ότι ο Τάρταρος ήταν ένα σκοτεινό χάσμα στο βάθος της γης, απ' όπου πήγαζαν οι ποταμοί του Κάτω Κόσμου: Κωκυτός, Αχέρων, Πυριφλεγέθων. Οι άγριοι άντρες με τα φλογισμένα πρόσωπα διακήρυτταν ότι οδηγούσαν τις ψυχές στον χώρο της αιώνιας πλέον τιμωρίας. Αποκλείονταν δηλαδή από τη διαδικασία της επόμενης μετενσάρκωσης και στο εξής θα βίωναν ατελείωτα μαρτύρια χωρίς δυνατότητα απαλλαγής και εξαγνισμού. Ο παιδευτικός – παραδειγματικός τόνος αυτών των ανακοινώσεων υπογραμμίζει την αξία του δίκαιου και έντιμου βίου και την προσοχή με την οποία πρέπει να επιλέξουν τις νέες ζωές οι ψυχές. Η μεγάλη διάρκεια και το αναπόφευκτο της τιμωρίας είναι στοιχεία που πρέπει να λάβουν υπόψη τους στο επόμενο στάδιο της επιλογής.

B2.

Το μείζον θέμα του διαλόγου «Πολιτεία» είναι η φύση της δικαιοσύνης και της αδικίας και κατ' επέκταση αν και κατά πόσο ο δίκαιος ή ο άδικος είναι ευτυχέστερος και σε αυτήν και στην άλλη ζωή. Ο Πλάτωνας σε αυτό το χωρίο επιλέγει να παρουσιάσει ιδιαίτερα την τιμωρία του τυράννου Αρδιαίου όχι μόνο γιατί είχε διαπράξει «ανίατα» εγκλήματα (πατροκτονία, αδελφοκτονία, τυραννία, ασέβεια) αλλά γιατί θέλει να απαντήσει στο Θρασύμαχο, ο οποίος στην αρχή της «Πολιτείας» είχε υποστηρίξει ότι η ζωή του τυράννου είναι τρισευτυχισμένη. Επίσης, απαντά στον Γλαύκωνα, που υποστήριζε ότι ο άδικος που αποφεύγει την τιμωρία, δηλαδή ο τύραννος, μοιάζει με θεό, είναι δηλαδή ισόθεος. Αντίθετος στις απόψεις αυτές, ο Πλάτωνας πρεσβεύει ότι ο τύραννος ούτε στη ζωή του είναι ευτυχισμένος, αλλά και μετά θάνατον οι τιμωρίες του είναι όχι μόνο σκληρές αλλά και ατελεύτητες.

Αρχικά, με τη διατύπωση «ὁ δὲ Ἀρδιαῖος οὗτος ... ἀνόσια εἰργασμένος» ο Πλάτωνας κάνει αναφορά στον Αρδιαίο, τύραννο σε κάποια πόλη της Παμφυλίας, ο οποίος διέπραξε βαρύτατα εγκλήματα: δολοφόνησε (προφανώς) τον βασιλιά πατέρα του και τον μεγαλύτερο αδερφό του – διάδοχο του θρόνου για να σφετεριστεί την εξουσία και προέβη σε πολλές άλλες αποτρόπαιες πράξεις, για τις οποίες καταδικάστηκε σε αιώνια τιμωρία. Την ίδια τύχη είχαν ο Τάνταλος, ο Σίσυφος και ο Τιτυός, όπως αναφέρει στον Γοργία ο Πλάτωνας επικαλούμενος τη μαρτυρία του Ομήρου στην Οδύσσεια (Νέκυια).

Συγκεκριμένα, στο χωρίο «σχεδόν τι αὐτῶν τούς πλείστους τυράννους, ἦσαν δὲ καὶ ἰδιῶταί τινες τῶν μεγάλα ἡμαρτηκότων» ο Πλάτωνας δηλώνει απερίφραστα ότι η πλειονότητα των αμετανόητων εγκληματιών είναι κυρίως τύραννοι, βασιλιάδες και δυνάστες, επειδή αυτοί έχουν τη δυνατότητα, εξαιτίας της αυταρχικής και απόλυτης εξουσίας τους να καταπατούν τους νόμους και να διαπράττουν αδικήματα, εγκλήματα και κακουργήματα ανεξέλεγκτα και χωρίς να τιμωρούνται. Η μανία της εξουσίας τους οδηγεί στο έγκλημα και η άσκησή της τους διαφθείρει. Γι' αυτό και τα εγκλήματά τους έχουν γενικό χαρακτήρα, είναι συχνά εναντίον ολόκληρου του λαού, που υφίσταται φυλακίσεις, εκτοπίσεις και βασανιστήρια χωρίς να έχει το δικαίωμα να αντιδράσει. Οι τύραννοι

καταλαμβάνουν και επιβάλλουν την εξουσία με τη βία των όπλων αφήνοντας πίσω τους συνήθως θύματα και καταλύουν τις πολιτικές ελευθερίες στερώντας τον λαό από βασικά δικαιώματα.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι οι τύραννοι δρουν με βάση το κατώτερο μέρος της ψυχής, το λεγόμενο «*ἀλόγιστον* ή *ἐπιθυμητικόν*» και γι' αυτό το λόγο είναι φιλοχρήματοι, φιλήδονοι και φιλοκερδείς. Κατά συνέπεια, δεν μπορούν να είναι δίκαιοι γιατί το «*ἐπιθυμητικόν*» υφαρπάζει την εξουσία του «*λογιστικού*» και επέρχεται σύγχυση και καταστροφή. Είναι λοιπόν φυσικό οι τύραννοι να περιτριγυρίζονται από σμήνος ηδονών, να κλέβουν, να συκοφαντούν και να διαπράττουν κάθε είδους ανοσιούργημα. Αντίθετα, οι απλοί πολίτες δεν οδηγούνται εύκολα σε μεγάλα εγκλήματα είτε γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα να τα διαπράξουν και μάλιστα χωρίς τιμωρία είτε γιατί έχουν περισσότερο ανεπτυγμένη την ηθική τους συνείδηση, πράγμα που λείπει από τους τυράννους.

B3.

κεφ. 13, σελ. 100, 1η παράγραφος («*Ἡ ἰδεώδης πολιτεία...δεν πολυπραγμονεῖ*»).

B4.

ἔτος: ετήσιος, επετηρίδα

κατείδομεν: ὄραση, κάτοψη

πλείστους: πλειοψηφία, πλεόνασμα

ἐδέχετο: δοχείο, αποδέκτης

ἐμπεσούμενοι: ἐκπτώση, πτωτικός

Γ1.

Σωκρ.: Το μάτι, λοιπόν, αν πρόκειται να αντικρίσει τον εαυτό του, πρέπει να κοιτάζει σ' ένα μάτι και μάλιστα σ' εκείνο το σημείο του ματιού στο οποίο συμβαίνει να σχηματίζεται η οπτική ικανότητα· φυσικά, ὄραση είναι η ικανότητα αυτή;

Αлк.: Ναι.

Σωκρ.: Άραγε, λοιπόν, φίλε Αλκιβιάδη, και η ψυχή αν πρόκειται να αποκτήσει αυτογνωσία πρέπει να κοιτάζει σε μια ψυχή και, κυρίως, σ' αυτό το μέρος της στο οποίο σχηματίζεται η αρετή της ψυχής, η σοφία, και σ' άλλο (μέρος) που συμβαίνει να μοιάζει μ' αυτό;

Αлк.: Συμφωνώ Σωκράτη.

Σωκρ.: Μπορούμε, λοιπόν, να πούμε ότι υπάρχει πιο θεϊκό μέρος της ψυχής απ' αυτό με το οποίο σχετίζεται η γνώση και η φρόνηση;

Αлк.: Δεν μπορούμε.

Σωκρ.: Επομένως, αυτό το μέρος της μοιάζει θεϊκό και αν κάποιος κοιτούσε προς αυτό και γνώριζε ολόκληρη τη θεϊκή υπόσταση, δηλαδή και το θεό και τη φρόνηση, κάτω από αυτές τις συνθήκες θα αποκτούσε και τη μέγιστη αυτογνωσία.

Γ2.α.

ιδέ
ἐτύχανον
γνόντων - γνώτωσαν
εἰδῶμεν
ἔσχηκε

Γ2.β.

ὄμματι
οὗτοι
ὁμοίους
πάσης
φρονήσεσι

Γ3.α.

ιδεῖν: τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο στο "μέλλει"
ἐγγιγνομένη: κατηγορηματική μετοχή από το ρήμα "τυγχάνει",
αποδίδεται στο υποκείμενό του
αὐτήν: αντικείμενο στο "γνώσεσθαι"
ὅμοιον: κατηγορούμενο μέσω της μετοχής "ὄν" στο υποκείμενο του
"τοῦτο"
τὸ εἰδέναι: έναρθρο απαρέμφατο υποκείμενο στο "ἐστί"

Γ3.β.

Βλέπων καὶ γνούς: Υποθετικές μετοχές - λανθάνουσα υπόθεση
ἂν γνοίη: απόδοση

Σχηματίζεται λανθάνων και σύνθετος υποθετικός λόγος της "απλής σκέψης του λέγοντος"

ανάλυση του Υποθετικού λόγου:

Υπόθεση: εἰ βλέποι και γνοίη
(απόδοση: ἂν γνοίη)

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
2008
ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο
Ἀριστοτέλους, Ἠθικὰ Νικομάχεια Β6, 4-10

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς... Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἔστιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτὸν πᾶσιν. Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσω γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἔστι κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῶ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὃ ἀλείπτῃς ἕξ μνάς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῶ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῶ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὐτ' ἀφελεῖν ἔστιν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σφζούσης, οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται), ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἔστιν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική. Λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ἔστι περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «**Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων... ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον**».

Μονάδες 10

B. Να απαντήσετε στα παρακάτω:

B1. Πώς προσδιορίζεται στο κείμενο που σας δόθηκε η έννοια της μεσότητας για τα πράγματα και για τον άνθρωπο; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας και με αναφορές σε συγκεκριμένα χωρία.

Μονάδες 15

B2. Πώς συσχετίζονται από τον Αριστοτέλη οι έννοιες: ἐπιστήμη (τέχνη)-ἀρετή-φύσις;

Μονάδες 15

B3. Σε ποια μέρη διέκρινε ο Αριστοτέλης την ψυχή;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἀναλογία, ληπτέον, αἰρεῖται, ἄγουσα, προσθεῖναι.

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο
Λυσίου, Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α 144, 46-47

Ἐγὼ μὲν οὖν ὡς ἐδυνάμην ἄριστα κατηγορήκα, ἐπίσταμαι δ' ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τῶν ἀκροωμένων θαυμάζουσιν, ὅπως ποθ' οὕτως ἀκριβῶς ἐδυνήθην ἐξευρεῖν τὰ τούτων ἀμαρτήματα, οὗτος δέ μου καταγελαῖ, ὅτι οὐδὲ πολλοστὸν μέρος εἶρηκα τῶν τούτοις ὑπαρχόντων κακῶν. Ὑμεῖς οὖν καὶ τὰ εἰρημένα καὶ τὰ παραλελειμμένα ἀναλογισάμενοι πολὺ μᾶλλον αὐτοῦ καταψηφίσασθε, ἐνθυμηθέντες ὅτι ἔνοχος μὲν ἐστὶ τῇ γραφῇ, μεγάλη δ' εὐτυχία τὸ τοιούτων πολιτῶν ἀπαλλαγῆναι τῇ πόλει. Ἀνάγνωθι δ' αὐτοῖς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ὄρκους καὶ τὴν γραφήν.

οὐδὲ πολλοστὸν: οὔτε το ελάχιστο

Γ. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ1.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

καταγελαῖ: το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο ευκτικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή.

εἶρηκα: το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής αορίστου β' στην ίδια φωνή.

ἐξευρεῖν: το απαρέμφατο ενεστώτα στην ίδια φωνή.

καταψηφίσασθε: το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα στην ίδια φωνή.

παραλελειμμένα: το τρίτο ενικό πρόσωπο οριστικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή.

Μονάδες 5

Γ1.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου :

τούτων: τη δοτική πληθυντικού του θηλυκού γένους.

ἀμαρτήματα: τη δοτική πληθυντικού.

μᾶλλον: τον θετικό βαθμό.

μεγάλη: την αιτιατική πληθυντικού του υπερθετικού βαθμού στο ίδιο γένος.

πόλει: την κλητική ενικού.

Μονάδες 5

Γ2.α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων:

τῶν ἀκροωμένων, ἐξευρεῖν, τούτων, αὐτοῦ, ἐνθυμηθέντες, τοιούτων.

Μονάδες 6

Γ2.β. **ἐδυνήθην, εἶρηκα:** Να γράψετε τις προτάσεις στις οποίες ανήκουν τα παραπάνω ρήματα και να τις αναγνωρίσετε πλήρως συντακτικά (εἶδος, εισαγωγή, εκφορά, λειτουργία).

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

A. Μετάφραση

Έτσι λοιπόν κάθε ειδικός αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη και επιζητεί το μέσο και αυτό επιλέγει, όχι το από καθαρά ποσοτική άποψη μέσο αλλά το σε σχέση προς εμάς.

Αν λοιπόν κάθε τέχνη εκπληρώνει σωστά το έργο της με αυτόν τον τρόπο, αποβλέποντας δηλαδή στο μέσο και κατευθύνοντας τα έργα της σε αυτό (γι' αυτό συνηθίζουν να λένε στο τέλος για τα τέλεια έργα ότι δεν είναι δυνατό ούτε να αφαιρέσουμε ούτε να τους προσθέσουμε τίποτα, γιατί η υπερβολή και η έλλειψη φθείρουν την τελειότητα, ενώ η μεσότητα τη διαφυλάσσει - και οι καλοί τεχνίτες, όπως λέμε, εργάζονται αποβλέποντας σε αυτή), και αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη, όπως ακριβώς και η φύση, μπορεί να έχει για στόχο το μέσο. Και εννοώ την ηθική αρετή, γιατί αυτή έχει σχέση με τα συναισθήματα και τις πράξεις, και αυτά είναι εκείνα στα οποία υπάρχει υπερβολή και έλλειψη και το μέσο.

B.

B1. Από αυτήν την ενότητα αρχίζει η προσπάθεια του Αριστοτέλη να προσδιορίσει το ότι η αρετή βρίσκεται στη μεσότητα. Αισθάνεται, λοιπόν την ανάγκη να διευκρινίσει την έννοια μεσότητα. Αρχικά, δίνει τα στοιχεία της διαιρετότητας «Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ» και τις δυνατότητές της «ἔστι λαβεῖν...ἴσον». Στη συνέχεια, επισημαίνει ότι ο καθορισμός της έννοιας αυτής είναι δυνατός κατά δύο τρόπους: Πρώτον, η αντικειμενική, αριθμητική μεσότητα «κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα / κατὰ τὸ πρᾶγμα / τὸ τοῦ πράγματος» και χαρακτηριστικά της έχει: α) είναι μία «ὄπερ ἔστιν ἓν» και β) είναι ίδια για όλους «καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν». Εκφράζει την ίση απόσταση του μέσου από τα δύο άκρα, έχει αντικειμενικό χαρακτήρα.

Δεύτερον, η υποκειμενική, η «πρὸς ἡμᾶς», μεσότητα έχει τα εξής χαρακτηριστικά: α) δεν έχει το στοιχείο της υπερβολής ούτε της έλλειψης «μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει» β) δεν είναι μία ούτε ίδια για όλους «οὐχ ἓν, οὐδὲ ταῦτὸν πᾶσιν». Είναι δηλαδή η μεσότητα που έχει επιλεγεί από το λόγο, μια μεσότητα λογική που συνδέεται με την αναλογία και το μέτρο. Επιπλέον, έχει το στοιχείο της προαίρεσης «ἐπιστήμων...αἰρεῖται», δηλαδή αναφέρεται στην πρόθεση, την ελεύθερη απόφαση.

Τις δύο αυτές βασικές θέσεις ο Αριστοτέλης τις στηρίζει σε παραδείγματα. Για την πρώτη περίπτωση της «κατὰ τὸ πρᾶγμα» μεσότητας το παράδειγμα είναι αριθμητικό. Σύμφωνα λοιπόν με την αριθμητική το ἕξι είναι το μέσο διότι υπερέχει του δύο κατά τόσες μονάδες καθ' ὅσες υπερέχεται του δέκα «τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι...ὑπερέχεται». Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης αναφέρεται στην αντικειμενική θεώρηση της μεσότητας, αυτήν που έχει ως μέτρο τα πράγματα και απορρέει από αυτά, από παρατηρήσεις και μετρήσεις «κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν».

Στη δεύτερη περίπτωση της «πρὸς ἡμᾶς» μεσότητας, που δεν προσδιορίζεται ὡς ἡ προηγούμενη, «τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον», ὁ Ἀριστοτέλης παραθέτει τὸ παράδειγμα τοῦ Μίλωνα. Ἄν σε ἕνα ἀθλητὴ οἱ δέκα μνες τροφῆς εἶναι πολὺ, οἱ δύο μνες λίγο, στὴν περίπτωση αὐτῆς ὁ γυμναστὴς δὲν πρέπει νὰ προσδιορίσει ἕξι μνες, διότι μπορεῖ νὰ εἶναι λιγότερη ἢ περισσότερη τροφή σὲ σχέση μὲ αὐτὴ που χρειάζεται ὁ συγκεκριμένος ἀθλητὴς «οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα...ὀλίγον». Ἡ ποσότητα δηλαδὴ τῆς τροφῆς μεταβάλλεται καὶ διαφοροποιεῖται ἀνάλογα μὲ τὸν ἀθλητὴ, τὶς συνθήκες, τὸν τύπο κτλ. Γιατὰ παράδειγμα, γιὰ τὸν Μίλωνα, ἕνα ἀθλητὴ φαινόμενο μὲ καταπληκτικὴ δύναμη που ἔτρωγε πάρα πολὺ, ἡ ποσότητα τῶν δέκα μνων μπορεῖ νὰ εἶναι λίγη, γιὰ τὸν ἀρχαῖο ἀθλητὴ ὅμως ἴσως εἶναι μεγάλη, «Μίλωνι μὲν...πολύ». Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἄλλα ἀγωνίσματα «Ὅμοίως...πάλης».

B2. Ὁ Ἀριστοτέλης γιὰ νὰ καταλήξει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀρετὴ ἔχει ὡς στόχο τὴν μεσότητα, συγκρίνει τὴν τέχνη/ἐπιστήμη, τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ φύση. Πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι οἱ ὅροι ἐπιστήμη καὶ τέχνη εἶναι σχεδὸν ταυτόσημοι. Μὲ τοὺς ὅρους αὐτοὺς ὁ Ἀριστοτέλης ἐννοεῖ τὴν ἔλλογη καὶ πετυχημένη κατασκευαστικὴ δραστηριότητα.

Σύμφωνα μὲ τὸν Σταγειρίτη, τέχνη, ἀρετὴ καὶ φύση ἔχουν ἕνα κοινὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα, καὶ οἱ τρεῖς ἔχουν τὴ δυνατότητα δημιουργίας κάποιας μορφῆς: ἡ τέχνη μορφοποιεῖ τὸ υλικὸ τῆς, ἡ φύση δημιουργεῖ ἐπίσης μορφές, ἡ ἀρετὴ δίνει μορφή στὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀκριβέστερη καὶ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν τέχνη «ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστὶν», γιὰτὶ μορφοποιεῖ στὴν οὐσία τὸν ἀνθρώπο. Ἀλλὰ καὶ ἡ φύση εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν τέχνη «ὥσπερ καὶ ἡ φύσις», γι' αὐτὸ ἡ τέχνη μιμεῖται τὴ φύση.

Ὡστόσο ἡ ἀνωτερότητα τῆς φύσης ἐναντὶ τῆς τέχνης θεμελιώνεται στὸ γεγονὸς ὅτι στὴ φύση κάθε ὄν κατευθύνεται πρὸς ἕνα σκοπὸ, στὴν τελειότητα, ἐνῶ τὸ ἔργο τέχνης μένει ἀμετάβλητο, δὲν τείνει πρὸς τὸ βελτιωθῆναι.

Τὸ κριτήριον που χρησιμοποιεῖ στὸ συσχετισμὸ αὐτὸ ὁ φιλόσοφος εἶναι ἀκριβῶς ὅτι τὰ ἔργα τῆς τέχνης δὲν μεταβάλλονται, δὲν ἀναφέρονται σὲ κάτι ἄλλο, ἐνῶ ἡ φύση μεταβάλλεται, κατευθύνεται πρὸς κάποιον σκοπὸ. Ἄρα τὸ κριτήριον εἶναι ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ συνεχὴς βελτίωση καὶ τελείωση.

Σύμφωνα μὲ τὴν Ἀριστοτελικὴ θεωρία καὶ στὴν ἠθικὴ ἀρετὴ ὑπάρχει βελτίωση καὶ ἐξέλιξη, μὴ καὶ ἀποσκοπεῖ στὴν ἠθικὴ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀνωτερότητά τῆς ἐναντὶ τῶν δύο ἄλλων ἐννοιῶν ἐγκεῖται στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ υλικὸ που μορφοποιεῖ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος καὶ ἀποτελεῖ γιὰ τὸν ἀνθρώπο τὸ μέσο γιὰ τὴν ολοκλήρωση τῆς φύσης τοῦ.

B3. Ἡ ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση τῆς εἰσαγωγῆς ἐντοπίζεται στὶς σελ. 152-153 «Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ... ἠθικὴς καὶ διανοητικὴς».

- B4. ἀναλογία:** παράλογος, λογική
ληπτέον: παραλαβή, ανάληψη
αίρεται: διαίρεση, αιρετικός
ἄγουσα: ἄγημα, διαγωγή
προσθεῖναι: θήκη, διάθεση

Αδίδακτο κείμενο

Γ. Εγώ λοιπόν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο έχω διατυπώσει την κατηγορία, αλλά γνωρίζω ότι οι υπόλοιποι από τους ακροατές διερωτώνται με ποιο τρόπο τέλος πάντων τόσο εξονυχιστικά μπόρεσα να εξιχνιάσω τα αδικήματά τους, ενώ αυτός γελά σε βάρος μου, γιατί δεν έχω πει ούτε το ελάχιστο μέρος από τα ελαττώματα που τους χαρακτηρίζουν. Εσείς, λοιπόν, αφού αναλογιστείτε και όσα έχω πει και όσα έχω παραλείψει, με πολύ μεγαλύτερο μένος να τον καταδικάσετε, αφού λάβετε υπόψη ότι προκύπτει η ενοχή του από την καταγγελία, ενώ για την πόλη αποτελεί μεγάλη ευτυχία η απαλλαγή από τέτοιους πολίτες. Διάβασέ τους λοιπόν τους νόμους και τους όρκους και την καταγγελία.

Γ1 α. καταγελῶεν
εἶπετε (εἶπατε)
ἐξευρίσκειν
καταψηφιοῦνται
παραλέλειπται

Γ1 β. ταύταις
ἁμαρτήμασι
μάλα
μεγίστας
πόλι

Γ2 α. «τῶν ἀκροωμένων»: ουσιαστικοποιημένη επιθετική μετοχή ως γενική διαιρετική στο «οἱ ἄλλοι»
«ἐξευρεῖν»: αντικείμενο στο «ἐδυνήθην», τελικό απαρέμφατο
«τούτων»: γενική υποκειμενική στο «ἁμαρτήματα»
«αὐτοῦ»: αντικείμενο στο «καταψηφίσασθε»
«ἐνθυμηθέντες»: επιρρηματική χρονική μετοχή στο «καταψηφίσασθε» (δηλώνει το προτερόχρονο), συνημμένη στο «ὕμεις»
«τοιούτων»: επιθετικός προσδιορισμός στο «πολιτῶν»

Γ2 β. α) «ὅπως ποθ' ... ἁμαρτήματα»: δευτερεύουσα ονοματική, πλάγια ερωτηματική πρόταση μερικής ἄγνοιας, εισάγεται με το αναφορικό επίρρημα του τρόπου «ὅπως», εκφέρεται με οριστική γιατί εκφράζει το πραγματικό (στο παρελθόν), αντικείμενο στο «θαυμάζουσι».
β) «ὅτι οὐδέ ... κακῶν»: δευτερεύουσα επιρρηματική, αιτιολογική πρόταση, εισάγεται με τον αιτιολογικό σύνδεσμο «ὅτι» (δηλώνει αντικειμενική αιτιολογία και εξαρτάται από το ψυχικού πάθους ρήμα «καταγελᾶ»), εκφέρεται με οριστική γιατί δηλώνει το πραγματικό (στο παρελθόν), λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «καταγελᾶ».

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

2009

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

Αριστοτέλους Ηθικά Νικομάχεια Β 1, 1-4

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξησιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται οὐθέν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζη τις ἄνω ριπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθείη. Οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἅ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

- A.** Από το κείμενο που σας δίνεται να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσης... τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.».

Μονάδες 10

- B.** Να απαντήσετε στα παρακάτω:

B1. Με βάση το ακόλουθο τμήμα του κειμένου «Οὐτ' ἄρα φύσει... τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.», ποια είναι η άποψη του Αριστοτέλη για τη γένεση της ηθικῆς ἀρετῆς και σε τι διαφοροποιεῖται ἀπὸ την αριστοκρατικὴ ἀντίληψη, ὅπως αὐτὴ εκφράζεται καὶ ἀπὸ τον Σοφοκλή στο ἐξῆς ἀπόσπασμα ἀπὸ την *Αντιγόνη*, στίχοι 37 - 38 (η *Αντιγόνη* ἀπευθύνεται στην ἀδελφὴ τῆς *Ισμήνη*): «έτσι ἔχουν τα πράγματα για σένα

τώρα, και γρήγορα θα αποδείξεις αν είσαι από τη φύση σου γενναία ή δειλή, παρόλο που κατάγεσαι από λαμπρή γενιά.»

Μονάδες 15

- B2.** Ποιο είναι το περιεχόμενο των εννοιών «δύναμις» και «ἐνέργεια» στην αριστοτελική φιλοσοφία και πώς ο Αριστοτέλης τις χρησιμοποιεί στα δύο εμπειρικά παραδείγματα της δεύτερης παραγράφου του κειμένου για τις αισθήσεις και τις τέχνες, προκειμένου να ορίσει τις ηθικές αρετές;

Μονάδες 15

- B3.** Πώς η παρουσία του Εύδοξου του Κνίδιου στην Ακαδημία επέδρασε στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη;

Μονάδες 10

- B4.** Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:
φέρεσθαι, δέξασθαι, τελειούμενοις, κοιμιζόμεθα, ιδεῖν.

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο

Θουκυδίδου Ιστοριών Ε 115

Καὶ Ἀργεῖοι κατὰ τὸν χρόνον τὸν αὐτὸν ἐσβαλόντες ἐς τὴν Φλειασίαν καὶ λοχισθέντες¹ ὑπὸ τε Φλειασίων καὶ τῶν σφετέρων φυγάδων διεφθάρησαν ὡς ὀγδοήκοντα. καὶ οἱ ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναῖοι Λακεδαιμονίων πολλὴν λείαν ἔλαβον· καὶ Λακεδαιμόνιοι δι' αὐτὸ τὰς μὲν σπονδὰς οὐδ' ὡς² ἀφέντες ἐπολέμουν αὐτοῖς, ἐκήρυξαν δὲ εἴ τις βούλεται παρὰ σφῶν Ἀθηναίους λήζεσθαι³. καὶ Κορίνθιοι ἐπολέμησαν ἰδίων τινῶν διαφορῶν ἔνεκα τοῖς Ἀθηναίοις· οἱ δ' ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἡσύχαζον. εἶλον δὲ καὶ οἱ Μήλιοι τῶν Ἀθηναίων τοῦ περιτειχίσματος τὸ κατὰ τὴν ἀγορὰν προσβαλόντες νυκτός, καὶ ἄνδρας τε ἀπέκτειναν καὶ ἐσενεγκάμενοι σῖτόν τε καὶ ὅσα πλεῖστα ἐδύναντο χρήσιμα ἀναχωρήσαντες ἡσύχαζον.

¹ λοχίζομαι = πέφτω σε ενέδρα

² ὡς = με αὐτὸν τον τρόπο

³ λήζομαι = λαφυραγωγώ, ληστεύω

Γ. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ1.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

έλαβον:	το απαρέμφατο παρακειμένου στην ίδια φωνή.
έπολέμουν:	το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου στην ίδια φωνή.
έκήρυξαν:	το τρίτο ενικό πρόσωπο ευκτικής μέλλοντα στην ίδια φωνή.
είλον:	το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο υποτακτικής ενεστώτα στη μέση φωνή.
προσβαλόντες:	το δεύτερο ενικό πρόσωπο οριστικής του ίδιου χρόνου.

Μονάδες 5

Γ1.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

φυγάδων:	τη δοτική ενικού.
πολλήν:	το επίρρημα στον θετικό βαθμό.
σπονδάς:	την αιτιατική ενικού.
τινῶν:	την αιτιατική πληθυντικού στο ίδιο γένος.
περιτειχίσματος:	τη γενική πληθυντικού.

Μονάδες 5

Γ2.α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων και φράσεων :

ὑπὸ Φλειασίων, δι' αὐτό, αὐτοῖς, ἰδίων, νυκτός, ἀναχωρήσαντες.

Μονάδες 6

Γ2.β. Να μετατρέψετε την περίοδο «καὶ οἱ ἐκ τῆς Πύλου... ἔλαβον» σε πλάγιο λόγο, χρησιμοποιώντας απαρεμφατική σύνταξη, με εξάρτηση από την πρόταση « οὗτοι ἔλεγον» .

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΓΝΩΣΤΟ

A.

Η αρετή λοιπόν είναι δύο ειδών, η διανοητική από τη μια και η ηθική από την άλλη. Η διανοητική χρωστάει και τη γένεση και την επαύξησή της κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία, γι' αυτό ακριβώς χρειάζεται εμπειρία και χρόνο, ενώ η ηθική είναι αποτέλεσμα εθισμού, από όπου έχει πάρει και το όνομα, το οποίο μικρή παρουσιάζει διαφορά από τη λέξη εθισμός. Από αυτό ακριβώς γίνεται φανερό ότι καμιά από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως. Πραγματικά τίποτα από όσα υπάρχουν εκ φύσεως δεν μπορεί να αποκτήσει με εθισμό μίαν άλλη ιδιότητα, όπως, για παράδειγμα, η πέτρα, η οποία εκ φύσεως κινείται προς τα κάτω, δεν είναι δυνατό να αποκτήσει τη συνήθεια να κινείται προς τα πάνω, ούτε και αν χιλιάδες φορές προσπαθήσει κανείς να την κάνει να συνηθίσει σ' αυτό ρίχνοντάς την ξανά και ξανά προς τα πάνω· ούτε η φωτιά είναι δυνατό να αποκτήσει τη συνήθεια να κινείται προς τα κάτω ούτε κανένα άλλο από τα πράγματα που γεννιούνται από τη φύση με μίαν ορισμένη ιδιότητα είναι δυνατό να συνηθίσει σε κάτι διαφορετικό. Επομένως, οι αρετές δε γεννιούνται μέσα μας ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με αυτήν, αλλά εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε, ενώ τελειοποιούμαστε σ' αυτές με τον εθισμό.

B.1

Η φράση αυτή αποτελεί το τελικό συμπέρασμα της ενότητας στο οποίο ο Αριστοτέλης καταλήγει ότι η ηθική αρετή δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως· οι ηθικές αρετές είναι αποτέλεσμα συνήθειας και επανάληψης και για την απόκτησή τους βασικό ρόλο παίζει ο εθισμός (ἔθος) που σημαίνει **συνήθεια, τρόπος συμπεριφοράς που παρατηρείται συχνά και κατ' επανάληψη**. Άλλωστε, ό,τι έχει σχέση με τον εθισμό, με τη συνήθεια, με την επανάληψη, είναι επίκτητο και δεν μπορεί να συσχετιστεί με το έμφυτο, με το «φύσει».

Αυτό όμως δε σημαίνει ότι είναι ολότελα αποκομμένη από αυτήν (οὔτε παρά φύσιν), γιατί ο άνθρωπος έχει από τη φύση ένα σχετικό με τις ηθικές αρετές στοιχείο: την προδιάθεση· ο άνθρωπος είναι προικισμένος από τη φύση με την ικανότητα να τις δέχεται, μόνο που η έμφυτη αυτή ικανότητα είναι απαραίτητο να συνδυάζεται με την άσκηση. Μπορεί να πραγματώσει και να ολοκληρώσει αυτή την προδιάθεση και ταυτόχρονα να «τελειωθεί» ο ίδιος μόνο μέσω του έθους (τελειούμενοι δέ διά τοῦ ἔθους). Επομένως, την ευθύνη για την κατάκτηση της αρετής έχει κυρίως αυτός που με θέληση και επιμονή ασκείται στην αρετή.

Αξίζει να επισημάνουμε ότι και σε άλλο έργο του ο Αριστοτέλης λέει πως η αρετή είναι τελείωσις τις. Θεωρεί δηλαδή ότι ο άνθρωπος ολοκληρώνεται, γίνεται τέλειος, με την απόκτηση της αρετής, εκπληρώνοντας έτσι το σκοπό της ύπαρξής του.

Ο Σοφοκλής ακολουθεί την αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία την αρετή μπορούν να έχουν μόνο οι ευγενείς, οι άριστοι. Η αντίληψη αυτή απαντάται σε πολλούς συγγραφείς. Η παλιά αυτή αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία αξιόλογος είναι μόνο ο άνθρωπος που έχει φυάν, που είναι δηλαδή φορέας δώρου της φύσης, δηλαδή του θεού, δεν έχει πια την έγκριση του Αριστοτέλη. Ο Αριστοτέλης απορρίπτει την παλιά αριστοκρατική αντίληψη ότι η αρετή είναι δώρο της φύσης, το οποίο τελεσίδικα δίνεται ή δε δίνεται στον άνθρωπο με τη γέννησή του και φυσικά δίνεται στους «αρίστους» (στους αριστοκράτες) και δε δίνεται στους «πολλούς» (στο λαό).

B.2

Είναι θεμελιώδης στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη η διάκριση – συχνά αντιθετική– των εννοιών *δύναμις* και *ἐνέργεια*. *Δύναμις* είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η *ἐνέργεια* είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη έχει μεγαλύτερη αξία από την πρώτη. Εδώ συνδέει *τάς δυνάμεις* με το *πρότερον* και *τάς ἐνεργείας* με το *ὑστερον*, εννοώντας ότι *αἱ δυνάμεις* έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι *τῶν ἐνεργειῶν*.

Σχετικά με όσα έχουμε μέσα μας εκ φύσεως: υπάρχει εκ των προτέρων η δυνατότητα να πραγματοποιηθούν και ὑστερα (χρονικά) πραγματώνονται, όμως άμεσα, χωρίς να χρειάζεται ο εθισμός με την επανάληψη· παράδειγμα, οι αισθήσεις: η δυνατότητα της όρασης και της ακοῆς υπάρχει εκ φύσεως και μετά πραγματώνεται· όμως η όραση και η ακοή είναι πλήρως αναπτυγμένες, έτοιμες, και δεν τις αποκτούμε εκ των υστέρων με τη συχνή χρήση τους, βλέποντας ή ακούοντας ξανά και ξανά. (*οὐ γάρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν... οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν*) Προηγείται δηλαδή η ὑπαρξη και ακολουθεί η ἐνέργεια, η χρησιμοποίησή τους, η πραγμάτωση, οι οπτικές ή ακουστικές εμπειρίες. Με άλλα λόγια: έχουμε πρώτα την ικανότητα για κάτι (π.χ. για όραση) και ὑστερα τη χρησιμοποιούμε· όμως δε συμβαίνει το αντίθετο: να ασκηθούμε δηλαδή πρώτα πολλές φορές στο να βλέπουμε και με αυτή την άσκηση να αποκτήσουμε την ικανότητα της όρασης.

Σχετικά, τώρα, με την ηθική αρετή: όπως αναφέρθηκε στο τέλος της προηγούμενης ενότητας, έχουμε από τη φύση μόνο την ιδιότητα να τη δεχτούμε, όμως στη συνέχεια η ηθική αρετή διαφοροποιείται από εκείνα που έχουμε εκ φύσεως· εδώ δηλαδή συμβαίνει το αντίθετο: προηγείται η ἐνέργεια (οι εμπειρίες, οι επαναλήψεις, η άσκηση) και ακολουθεί η κατάκτηση της ηθικής αρετής (*τάς δ' ἀρετάς... πρότερον*) Με άλλα λόγια: ασκούμεστε πρώτα σε μιαν αρετή και ὑστερα την αποκτούμε (π.χ. ενεργώντας συνεχώς με δίκαιο τρόπο γινόμαστε δίκαιοι). Αυτή η διαφοροποίηση ενδυναμώνει με τη σειρά της την άποψη ότι **οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται**. Ο Αριστοτέλης ενισχύει την παραπάνω θέση του χρησιμοποιώντας και πάλι το **παράδειγμα (οἶον...)**, την **αναλογία** (με την παραβολική πρόταση **ὥσπερ καί ἐπί τῶν ἄλλων τεχνῶν...**) και την **αντίθεση** (**ὅσα μὲν φύσει ... τάς δ' ἀρετάς ... - οὐ γάρ ... ἄλλ' ἀνάπαλιν**). Έτσι, παρατηρεῖ ότι στην ηθική αρετή συμβαίνει ό,τι ακριβώς και στις πρακτικές τέχνες: οι άνθρωποι πρώτα εξασκούνται στην οικοδομική, για να γίνουν οικοδόμοι, και πρώτα εξασκούνται στο παίξιμο της κιθάρας, για να γίνουν κιθαριστές. Τέλος, με το **οὕτω δῆ** συνάγει το συμπέρασμα εφαρμόζοντας τα παραδείγματα στην ηθική αρετή και δίνοντας ευκαιριακά τρεις μορφές της: τη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη και την ανδρεία. Έτσι, συμπεραίνει ότι πρώτα πράττουμε δίκαιες, σώφρονες

και ανδρείες πράξεις και ύστερα (με την επανάληψη και τον εθισμό σ' αυτές) αποκτούμε τις αρετές της δικαιοσύνης, της σωφροσύνης και της ανδρείας (οὕτω δὴ... ἀνδρεῖοι).

B.3

Ο Εὐδοξος από την Κνίδα ήταν ένας λόγιος τον οποίο είχε την τύχη να συναντήσει ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία όταν ήρθε να σπουδάσει σ' αυτήν. Ο νεαρός, τότε (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα). (σελ. 140 σχολικού βιβλίου)

B.4

φέρεσθαι: φορά, συμπεριφορά

δέξασθαι: δοχείο, αποδοχή

τελειουμένοις: τελείωση, αποτέλεσμα

κομιζόμεθα: συγκομιδή, κόμιστρο

ιδεῖν: όραση, ιδεολογία

ΑΓΝΩΣΤΟ

Γ.

Και αφού οι Αργεῖοι την ίδια εποχή εισέβαλαν στη Φλειασία και έπεσαν σε ενέδρα από τους Φλειασίους και από τους δικούς τους εξόριστους σκοτώθηκαν περίπου ογδόντα. Και οι Αθηναῖοι από την Πύλο πήραν πολλά λάφυρα των Λακεδαιμονίων· και οι Λακεδαιμόνιοι γι' αυτό το λόγο ούτε με αυτό τον τρόπο κατέλυσαν τη συνθήκη (ειρήνης) ούτε κήρυξαν τον πόλεμο εναντίον αυτών, διακήρυξαν όμως, όποιος από τους δικούς τους θέλει, να λαφυραγωγεί τους Αθηναίους. Και οι Κορίνθιοι πολέμησαν με τους Αθηναίους για κάποιες προσωπικές τους διενέξεις· οι υπόλοιποι όμως Πελοποννήσιοι έμεναν άπρακτοι. Και οι Μήλιοι, επίσης, αφού επιτέθηκαν τη νύκτα, κατέλαβαν το μέρος του περιτειχίσματος των Αθηναίων που ήταν κοντά στην αγορά και σκότωσαν μερικούς φρουρούς και, αφού μετέφεραν μέσα σιτάρι και όσα περισσότερα χρήσιμα εφόδια μπορούσαν, αποσύρθηκαν και δεν προέβαιναν σε καμιά άλλη ενέργεια.

Γ1.α.

είληφέναι
πολέμησον
κηρύξοι
αίρησθε
προσέβαλες

Γ1.β.

φυγάδι
πολύ
σπονδήν
τινάς
περιτειχισμάτων

Γ2.α

ὑπό Φλειασίων: εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στη μετοχή λοχισθέντες και στο ρήμα διεφθάρησαν
δί' αὐτό: εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας στο ἐπολέμουν
αὐτοῖς: αντικείμενο στο ἐπολέμουν.
ιδίων: επιθετικός προσδιορισμός στο διαφορῶν
νυκτός: γενική του χρόνου στο προσβαλόντες
ἀναχωρήσαντες: χρονική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος ἡσύχαζον, εκφράζει το προτερόχρονο σε σχέση με το ρήμα.

Γ2.β.

Οὗτοι ἔλεγον καί τούς ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναίους Λακεδαιμονίων πολλήν λείαν λαβεῖν.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

2010

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

Αριστοτέλους *Ηθικά Νικομάχεια Β 6, 12-16*

Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἔλλειψις, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὔσα τοῦ μέσου.

Ἐτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστὶν (τὸ γὰρ κακὸν τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἵκαζον, τὸ δ' ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου), τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς (διὸ καὶ τὸ μὲν ῥάδιον τὸ δὲ χαλεπὸν, ῥάδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν)· καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἡ μεσότης

ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ καθ' ἔλλειψιν· καὶ ἔτι τῶ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὐρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι.

A1. Από το κείμενο που σας δίνεται να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «**Ἡ δ' ἀρετὴ ... παντοδαπῶς δὲ κακοί.**»

Μονάδες 10

B1. Να εξηγήσετε πώς ο Αριστοτέλης αξιοποιώντας την άποψη των Πυθαγορείων και τον άγνωστης προέλευσης στίχο, που βρίσκονται στο κείμενο που σας δίνεται, καταλήγει στο συμπέρασμα «**καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἡ μεσότης.**».

Μονάδες 15

B2. Να προσδιορίσετε και να σχολιάσετε νοηματικά τα χαρακτηριστικά της ἀρετῆς, ὅπως προκύπτουν ἀπὸ το ἀπόσπασμα του κειμένου «**Ἔστιν ἄρα ... ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν.**».

Μονάδες 15

- B3.** Ποιες απόψεις εξέφρασε ο Αριστοτέλης για την πόλη της Αθήνας και τους Αθηναίους, σύμφωνα με την παράδοση, λίγο πριν εγκαταλείψει την Αθήνα;

Μονάδες 10

- B4.** Να βρείτε στο κείμενο που σας δίνεται μία ομόρριζη λέξη για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

σχέση, ανόρθωση, καθαίρεση, απάθεια, υπόλοιπο, διαβλητός, εικαστικός, ουσία, πρακτική, ραστώνη.

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο

Ξενοφώντος *Απομνημονεύματα* Βιβλίο Δ, κεφ. VIII, § 8-9

Εἰ δὲ βιώσομαι πλείω χρόνον, ἴσως ἀναγκαῖον ἔσται τὰ τοῦ γήρωσ ἐπιτελεῖσθαι καὶ ὄρᾶν τε καὶ ἀκούειν ἥπτον καὶ διανοεῖσθαι χειρόν καὶ δυσμαθέστερον ἀποβαίνειν καὶ ἐπιλησημονέστερον, καὶ ὧν πρότερον βελτίων ἦν, τούτων χειρῶ γίγνεσθαι· ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε μὴ αισθανομένῳ μὲν ἀβίωτος ἂν εἴη ὁ βίος, αισθανόμενον δὲ πῶς οὐκ ἀνάγκη χειρόν τε καὶ ἀηδέστερον ζῆν; Ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀδίκως ἀποθανοῦμαι, τοῖς μὲν ἀδίκως ἐμὲ ἀποκτείνασιν αἰσχροῦν ἂν εἴη τοῦτο· εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν αἰσχροῦν ἔστι, πῶς οὐκ αἰσχροῦν καὶ τὸ ἀδίκως ὀτιοῦν ποιεῖν;

τὰ τοῦ γήρωσ ἐπιτελοῦμαι = υφίσταμαι τα βάρη του γήρατος

- Γ1.** Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

- Γ2.** Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

- **πλείω:** τη δοτική του πληθυντικού του αρσενικού γένους στον θετικό βαθμό.
- **γήρωσ:** τη δοτική του ενικού.
- **δυσμαθέστερον:** την αιτιατική του ενικού του θηλυκού γένους στον θετικό βαθμό.
- **ταῦτα:** την αιτιατική του πληθυντικού στο αρσενικό γένος.
- **ἐμὲ:** τη γενική πληθυντικού δευτέρου προσώπου.
- **ὄρᾶν:** το τρίτο ενικό πρόσωπο παρατατικού στην ίδια φωνή.
- **ἀποβαίνειν:** το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου δευτέρου στην ίδια φωνή.
- **γίγνεσθαι:** το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο ευκτικής αορίστου δευτέρου.

- **αισθανόμενον:** το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής παρακειμένου στην ίδια φωνή.
- **ἀδικεῖν:** το απαρέμφατο αορίστου στην ίδια φωνή.

Μονάδες 10

Γ3α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων:
ἐπιτελεῖσθαι, πρότερον, τούτων, ἀβίωτος, ἐμέ, ὄτιοῦν.

(Μονάδες 6)

Γ3β. «**ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε μὴ αισθανομένω μὲν ἀβίωτος ἂν εἴη ὁ βίος**»: να αναγνωρίσετε τον λανθάνοντα υποθετικό λόγο και να τον αναλύσετε.

(Μονάδες 4)

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΓΝΩΣΤΟ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

Εξάλλου, η αρετή αναφέρεται σε συναισθήματα και σε πράξεις, όπου αποτελεί σφάλμα η υπερβολή και η έλλειψη και κατακρίνεται, όμως το μέσο επαινείται και είναι το σωστό· και αυτά πάνε και τα δύο μαζί με την αρετή. Επομένως, η αρετή είναι μια μορφή μεσότητας, αφού έχει ως στόχο το μέσο.

Επιπλέον, το σφάλμα γίνεται με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό και το άπειρο, πάνε μαζί, όπως δίδασκαν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το καλό πάει μαζί με το πεπερασμένο), όμως το σωστό γίνεται με έναν μόνο τρόπο (γί' αυτό και το πρώτο είναι εύκολο, ενώ το άλλο είναι δύσκολο: πράγματι, είναι εύκολο να αποτύχουμε στο στόχο μας, όμως δύσκολο να τον επιτύχουμε)· και γί' αυτούς λοιπόν τους λόγους η υπερβολή και η έλλειψη είναι χαρακτηριστικά της κακίας και η μεσότητα της αρετής:

«καλοί με έναν μόνο τρόπο, κακοί με πολλούς τρόπους».

B1.

Ο Αριστοτέλης αξιοποιώντας την άποψη των Πυθαγορείων και τον άγνωστης προέλευσης στίχο τονίζει την πολυμορφία της κακίας σε αντίθεση με την απλότητα της αρετής, επομένως τη δυσκολία της επίτευξής της σε αντίθεση με την ευκολία της αποτυχίας.

Έτσι, αφού ο Αριστοτέλης ολοκλήρωσε το συλλογισμό του («Μεσότης τις ἄρα ἐστίν ἢ ἀρετή, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου».) ότι η αρετή είναι μεσότητα, ενισχύει τη θέση του αναφερόμενος στη θεωρία των Πυθαγορείων με ένα νέο συλλογισμό, με το ίδιο συμπέρασμα – η αρετή είναι μεσότητα. Σύμφωνα με τη διδασκαλία των Πυθαγορείων απέναντι σε κάθε αρχή που έχει τη δυνατότητα να επιβληθεί υπάρχει άλλη μια που υποτάσσεται, ο κόσμος, δηλαδή, διοικείται και διευθετείται από αντίθετες μεταξύ τους δυνάμεις. Μερικοί μάλιστα μιλούσαν για δέκα τέτοιες αρχές που τις έλεγαν ζευγαρωτά (πυθαγορική διδασκαλία «περί εναντίων»). Στη διδασκαλία αυτή το αγαθόν είναι σύστοιχο π.χ με το φως, με το δεξιόν, με το εν, με το πέρας, ενώ το κακόν με το σκότος, με το αριστερόν, με το πλήθος, με το άπειρον.

Το κακό των Πυθαγορείων – η εκτροπή από το ορθό - ανήκει στο άπειρο, το αδιαμόρφωτο, το χωρίς όρια και επομένως μπορεί να συμβεί με πολλούς, άπειρους τρόπους. Αντιθέτως, το αγαθό των Πυθαγορείων, το ορθό, η επιτυχία στο στόχο, ανήκει στο πεπερασμένο – πέρασ, που βρίσκεται σε ορισμένα όρια (τό γάρ κακόν ... τοῦ πεπερασμένου). Η αποτυχία στον επιδιωκόμενο σκοπό μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, ενώ η επιτυχία του καλού μπορεί να γίνει μονάχα με έναν τρόπο· δηλαδή με πολλούς τρόπους μπορεί κανείς να οδηγηθεί στο κακό και να αποτύχει σ' αυτό που στοχεύει· αντίθετα, το να φτάσει κανείς στην κατάκτηση του αγαθού, στην πραγμάτωση και βίωση της αρετής, αυτό μπορεί να γίνει μόνον με έναν τρόπο. Γι' αυτό εξάλλου το ένα είναι δύσκολο και το άλλο είναι εύκολο, δηλαδή είναι εύκολο να αποτύχουμε στο σκοπό που θέτουμε, ενώ είναι δύσκολο να πετύχουμε σ' αυτό που θέτουμε ως σκοπό (διό και τό μὲν ῥάδιον ... χαλεπὸν δὲ τό ἐπιτυχεῖν). Επομένως: οι επιλογές για τη μεσότητα δεν είναι απεριόριστες. Καταλήγει ότι η υπερβολή και η έλλειψη είναι γνωρίσματα της κακίας, της ηθικής απαξίας, ενώ η μεσότητα χαρακτηρίζει την αρετή, την ηθική αξία.

Για να θεμελιώσει ακόμα περισσότερο τη θέση του, επικαλείται την ποίηση. Ένας και μόνο στίχος με μια τριπλή αντίθεση:

«ἔσθλοί – μέν – ἀπλῶς # παντοδαπῶς – δε – κακοί»

είναι ικανός να επιβεβαιώσει το λόγο του Αριστοτέλη. Ο στίχος που χρησιμοποιεί εδώ ο Αριστοτέλης είναι άγνωστης προέλευσης.

B2.

Αρχίζοντας τον ορισμό της αρετής, ο Αριστοτέλης μας δίνει: Το προσεχές γένος της, δηλαδή την αμέσως ευρύτερη έννοια, στην οποία υπάγεται η έννοια αυτή και, ταυτόχρονα, την ειδοποιό διαφορά της, δηλαδή το σημείο, ως προς το οποίο διαφοροποιείται από τις ομοταγείς προς αυτήν έννοιες (αυτές που ανήκουν στο ίδιο γένος με την ίδια). Κατά τον Αριστοτέλη, το προσεχές γένος της αρετής είναι η έννοια της «έξης», που σημαίνει ότι η αρετή ανήκει στις έξεις, είναι έξη. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τη λέξη έξις με τη σημασία της μόνιμης κατάστασης, της ιδιότητας που προκύπτει από τη συνήθεια ή από την άσκηση δίνοντάς της ηθικό περιεχόμενο· δηλαδή, έξεις είναι τα μόνιμα ηθικά γνωρίσματα του χαρακτήρα μας, καλά ή κακά. Η αρετή, βέβαια, ανήκει στις καλές έξεις, είναι, δηλαδή, ένα θετικό μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα μας.

Επιπλέον, η αρετή – έξη (και εδώ έγκειται η ειδοποιός διαφορά της) είναι προαιρετική, δηλαδή σχετίζεται με την ελεύθερη επιλογή. Επανελημμένα υπογραμμίζεται από τον Αριστοτέλη η σημασία της προαιρέσεως για την

ύπαρξη της αρετής. Σε ένα άλλο χωρίο του ίδιου έργου διαβάζουμε τους αναγκαίους όρους για να χαρακτηριστεί μια πράξη ενάρετη: ο άνθρωπος πρέπει να έχει α)συνείδηση της πράξης του (ειδώς), β)την ανάλογη προαίρεση (προαιρούμενος), γ)σιγουριά και σταθερότητα στην πραγματοποίησή της (βεβαίως και αμετακινήτως). Είναι κεντρικής σημασίας η υιοθέτηση της ενάρετης ζωής με την ελεύθερη βούληση. Όσο κι αν ταυτίζεται με την αρετή ο άνθρωπος, αν αυτή η στάση δεν είναι αυτόβουλη ενέργεια, δεν μπορεί να λογιστεί και να εκτιμηθεί ως θετικό στοιχείο ηθικό.

Εδώ ο Αριστοτέλης επαναλαμβάνει την ιδιότητα της αρετής ως μεσότηας, που δε συνεπάγεται ίση απόσταση από τα δύο άκρα, την υπερβολή και την έλλειψη. Η αρετή επομένως δεν έχει σχέση με την αντικειμενική μεσότητα που είναι ίδια για όλους αλλά με την «πρός ήμᾶς» μεσότητα (υποκειμενική) Έχουμε λοιπόν μεταβλητές μεσότητες ανάλογα με τα υποκείμενα και το σκοπό που επιδιώκουμε, μεσότητες που ορίζονται από τη λογική. (ώρισμένη λόγῳ)

Τα στοιχεία για τα οποία μίλησε ο Αριστοτέλης ως αυτό το σημείο στην προσπάθειά του να ορίσει την αρετή, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν την εντύπωση ότι ο λόγος είναι μια έννοια απολύτως υποκειμενική: «ἔξι προαιρετική, ἐν μεσότητι τῇ πρὸς ἡμᾶς». Θα μπορούσε δηλαδή να δημιουργηθεί η εντύπωση πως το κάθε επιμέρους άτομο, ορίζοντας με ένα δικό του τρόπο το δικό του «μέσον», ορίζει με έναν απολύτως δικό του τρόπο την αρετή· πως δεν υπάρχει κανένας κοινός κανόνας για τον καθορισμό της ουσίας και του περιεχομένου αυτού που θα λέγαμε γενικά «αρετή». Ακριβώς για να μην δημιουργηθεί η εντύπωση αυτή, ο Αριστοτέλης επιστρατεύει ως κοινό κανόνα την ανθρώπινη λογική, τον ορθό λόγο: η αναγωγή της ανθρώπινης λογικής σε στοιχείο καθοριστικό της έννοιας της μεσότητας εξασφαλίζει το στοιχείο της αντικειμενικότητας στην ανθρώπινη αυτή ιδιότητα. Ο Αριστοτέλης προχωρεί μάλιστα με ακόμη αυστηρότερο τρόπο στον καθορισμό του αντικειμενικού κριτηρίου: δεν μετράει γι' αυτόν τόσο η κοινή ανθρώπινη λογική όσο η λογική του φρόνιμου ανθρώπου, του ανθρώπου που βουλεύεται εὖ (ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν). Στον φρόνιμο άνθρωπο ενώνονται και συνυπάρχουν όλες οι αρετές. Όταν υπάρχει η φρόνηση, γράφει αλλού ο Αριστοτέλης, όλες οι αρετές θα υπάρξουν. Οι διάφορες αρετές δείχνουν πως αντιδρά ο φρόνιμος στις διάφορες περιστάσεις. Αν λείπει μια αρετή, αποδιοργανώνεται το όλον. Έτσι ο ηθικά σπουδαίος αποτελεί μέτρο σύγκρισης για τους άλλους. Η λογική του φρόνιμου ανθρώπου είναι ικανή να διακρίνει την αλήθεια μέσα στα πράγματα και να εκτιμά κάθε φορά το ορθό για να μπορεί ο άνθρωπος να επιλέγει το δέον και το πρόπον. Έτσι η αρετή δεν προσδιορίζεται υποκειμενικά και αυθαίρετα

Μέσα, λοιπόν, από διαδοχικούς συλλογισμούς καταλήγει: η αρετή είναι συνήθεια «ἕξις» που επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο (προαιρετική), είναι μια μεσότητα αναφορικά με μας, καθορισμένη από τη λογική, δηλαδή με τον κανόνα που θα την καθόριζε ο φρόνιμος άνθρωπος.

B3.

Σελ. 147-149

"Η παράδοση λέει ... και στο τέλος του Σωκράτη"

B4.

σχέση → ἕξις

ανόρθωση → κατορθοῦν

καθαίρεση → προαιρετική

απάθεια → πάθεσι

υπόλοιπο → ἐλλείπειν

διαβλητός → ὑπερβάλλειν

εικαστικός → εἵκαζον

ουσία → οὔσα

πρακτική → πράξεις

ραστώνη → ῥάδιον

ΑΓΝΩΣΤΟ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Αν λοιπόν ζήσω περισσότερο καιρό, ίσως θα είναι αναπόφευκτο να υφίσταμαι τα βάρη του γήρατος και να βλέπω και να ακούω με μικρότερη οξύτητα και να συλλογίζομαι με περιορισμένη διαύγεια και στο τέλος να μαθαίνω δυσκολότερα και να λησμονώ ευκολότερα και απ' όσους ήμουν καλύτερος στο παρελθόν, απ' αυτούς να γίνομαι χειρότερος· αλλά όμως αν δεν αντιλαμβανόμουν αυτά δε θα άξιζε να ζω, ενώ από τη στιγμή που τα διακρίνω πώς δεν είναι αναπόφευκτο να ζω χειρότερα και πιο δυσάρεστα;

Αλλά όμως αν θα θανατωθώ άδικα, αυτό θα ήταν ντροπή για αυτούς που άδικα θα με σκότωναν.

Γιατί αν είναι ντροπή η αδικία, πώς δεν είναι ντροπή και οποιαδήποτε άδικη πράξη;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Γ2.

πλείω → πολλοῖς

γήρως → γήρα

δυσμαθέστερον → δυσμαθῆ

ταῦτα → τούτους

ἐμέ → ὑμῶν

ὄρᾶν → ἐώρα

ἀποβαίνειν → ἀπόβηθι

γίγνεσθαι → γενοίμεθα

αἰσθανόμενον → ἦσθηται

ἀδικεῖν → ἀδικῆσαι

Γ3α.

ἐπιτελεῖσθαι → τελικό απρμφ. Υπκμ στο "ἀναγκαῖον ἔσται"

πρότερον → επιρ. προσδ. χρόνου στο "ἦν"

τούτων → γενική συγκριτική από το "χείρω"

ἀβίωτος → κατηγορούμενο στο "ὁ βίος" από το συνδετικό ρήμα "ἄν εἶη"

ἐμέ → αντικείμενο στο "τοῖς ἀποκτείνασι"

ὄτιοῦν → σύστοιχο αντικείμενο στο "τό ποιεῖν".

Γ3β.

α. μή αισθανομένω (υπόθεση) και ἄν εἶη (απόδοση).

Λανθάνων υποθετικός λόγος της απλής σκέψης του λέγοντος.

β. εἰ μή ἐγώ αισθανοίμην → ἄν εἶη

Απλή σκέψη του λέγοντος.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

20 ΜΑΪΟΥ 2012

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

Άριστοτέλους *Ἠθικά Νικομάχεια* (B3, 1-2/B6, 1-4)

Σημεῖον δὲ δεῖ ποιῆσθαι τῶν ἕξεων τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν καὶ αὐτῶ τούτῳ χαίρων σόφρων, ὁ δ' ἀχθόμενος ἀκόλαστος, καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων ἢ μὴ λυπούμενός γε ἀνδρεῖος, ὁ δὲ λυπούμενος δειλός. Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὸ δεῖ ἦχθαί πως εὐθύς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἢ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν.

Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. Ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν ἦ ἀρετὴ, αὐτὸ τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν, οἷον ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τὸν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. Ὁμοίως ἢ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην καὶ μείναι τοὺς πολεμίους. Εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἢ ἕξις ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. Πῶς δὲ τοῦτ' ἔσται... ὧδ' ἔσται φανερόν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τίς ἐστὶν ἡ φύσις αὐτῆς.

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος:

«Περὶ ἡδονᾶς γὰρ ... τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει.»

Μονάδες 10

B. Να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

B1. Ποια είναι η σχέση ηθικής αρετής και ηδονής-λύπης και πώς την εξηγεί ο Άριστοτέλης στο κείμενο που σας δίνεται;

Μονάδες 15

B2. Ἐξις, ἀρετὴ, ἔργον: α) να προσδιορίσετε το περιεχόμενο των ὀρων (μονάδες 9) και β) να εξηγήσετε τη μεταξύ τους σχέση με βάση το κείμενο που σας δίνεται (μονάδες 6).

Μονάδες 15

- B3.** Ποια ήταν η σχέση του Αριστοτέλη με τους συναδέλφους του στην Ακαδημία και πώς αυτή εξηγείται;

Μονάδες 10

- B4.** Να βρείτε στο παραπάνω διδαγμένο κείμενο μία ετυμολογικά συγγενή λέξη, απλή ή σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της νέας ελληνικής:

σχεδόν, αχάριστος, ασημαντος, ενδεής, πρόφαση, διαμονή, άρτιος, τελεσίδικος, δημαγωγός, καταδρομικό.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Θουκυδίδου Ιστοριῶν VII, 61

Ἄνδρες στρατιῶται Ἀθηναίων τε καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων, ὁ μὲν ἀγὼν ὁ μέλλων ὁμοίως κοινὸς ἅπασιν ἔσται περὶ τε σωτηρίας καὶ πατρίδος ἑκάστοις οὐχ ἦσσαν ἢ τοῖς πολεμίοις· ἦν γὰρ κρατήσωμεν νῦν ταῖς ναυσίν, ἔστι τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν. ἀθυμεῖν δὲ οὐ χρὴ οὐδὲ πάσχειν ὅπερ οἱ ἀπειρότατοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ τοῖς πρώτοις ἀγῶσι σφαλέντες ἔπειτα διὰ παντὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ φόβου ὁμοίαν ταῖς ξυμφοραῖς ἔχουσιν. ἀλλ' ὅσοι τε Ἀθηναίων πάρεστε, πολλῶν ἤδη πολέμων ἔμπειροι ὄντες, καὶ ὅσοι τῶν ξυμμάχων, ξυστρατευόμενοι αἰεὶ μνήσθητε τῶν ἐν τοῖς πολέμοις παραλόγων.

- Γ1.** Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του παραπάνω κειμένου.

Μονάδες 20

- Γ2.** Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

ἀγὼν:	την αιτιατική πληθυντικού
ναυσίν:	την κλητική ενικού
ὅπερ:	τη δοτική πληθυντικού στο θηλυκό γένος
πρώτοις:	τον ίδιο τύπο στον συγκριτικό βαθμό
σφαλέντες:	τη δοτική πληθυντικού στο ίδιο γένος
κρατήσωμεν:	το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ενεστώτα στην ίδια φωνή
ἐπιδεῖν:	το απαρέμφατο του ενεστώτα στην ίδια φωνή
πάσχειν:	το γ' ενικό πρόσωπο της οριστικής του μέλλοντα
ἔχουσιν:	το α' ενικό πρόσωπο της ευκτικής του αορίστου β' στην ίδια φωνή
μνήσθητε:	το γ' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής του ίδιου χρόνου.

Μονάδες 10

- Γ3α.** Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων:
στρατιῶται, τῷ, ἀθυμεῖν, τῶν ἀνθρώπων, ταῖς ξυμφοραῖς, τῶν παραλόγων (μονάδες 6).
- Γ3β.** «ἦν κρατήσωμεν ταῖς ναυσίν, ἔστι τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν»: να μεταφέρετε το παραπάνω χωρίο στον πλάγιο λόγο (και με τους δύο τρόπους) εξαρτώντας το από τη φράση «**Ὁ Νικίας εἶπεν**» (μονάδες 4).

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A. Μετάφραση

Επομένως η ηθική αρετή κινείται γύρω από τις ηδονές και τις λύπες, αφού κάνουμε τα τιποτένια εξαιτίας της ηδονής και μένουμε μακριά από τα ωραία πράγματα εξαιτίας της λύπης. Για το λόγο αυτό, πρέπει, όπως λέει και ο Πλάτων, να έχουμε πάρει από τη μικρή κιόλας ηλικία εκείνη την αγωγή που θα μας κάνει να χαιρόμαστε και να λυπόμαστε γι' αυτά που πρέπει. Αυτή είναι πράγματι η σωστή διαπαιδαγώγηση.

Δεν πρέπει όμως να το πούμε μόνο έτσι, ότι η αρετή είναι «έξη»· πρέπει να πούμε και τι λογής «έξη» είναι. Πρέπει λοιπόν να πούμε ότι η κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην πιο τέλεια κατάστασή του και επιπλέον το βοηθεί να εκτελέσει με τον σωστό τρόπο το έργο του· για παράδειγμα, η αρετή του ματιού κάνει τέλειο και το μάτι, αλλά επίσης και το έργο του, γιατί χάρη στην αρετή του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια και η αρετή του αλόγου: κάνει το άλογο και τέλειο και ικανό να τρέξει και να σηκώσει επάνω του τον αναβάτη και να σταθεί αντιμέτωπο με τον εχθρό. Αν λοιπόν έτσι έχει το πράγμα σε κάθε περίπτωση, τότε και η αρετή του ανθρώπου θα είναι, λέω, η «έξη», χάρη στην οποία και ο άνθρωπος γίνεται καλός και χάρη στην οποία θα εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο που του ανήκει.

B.1

Στο απόσπασμα αυτό διακρίνουμε κάτι από τα πρώτα βήματα της ψυχολογίας, της οποίας θεμελιωτής θεωρείται από πολλούς ο Αριστοτέλης. Η ηθική συνδέεται στενά με συναισθήματα και επιθυμίες (ενώ κάποιες θεωρίες τη συσχετίζουν με το διανοητικό, κυρίως, μέρος του ανθρώπου). Την ίδια ιδέα, ότι δηλαδή αί ήδοναί και αί λύπαι επηρεάζουν αποφασιστικά τη ζωή των ατόμων και των κοινωνιών, τη συναντούμε και στον Πλάτωνα. Ο Αριστοτέλης όμως συστηματοποίησε περισσότερο από τον δάσκαλό του την εξέταση των συναισθημάτων, και είδε τα συναισθήματα με λιγότερη, γενικά, αυστηρότητα από εκείνον.

Ο Αριστοτέλης εδώ ορίζει ως ένδειξη και αποδεικτικό σημάδι για το ότι έχουν πια διαμορφωθεί τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, «αί ἕξεις», την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια που χαρακτηρίζει και συνοδεύει τις πράξεις μας. Για να κάνει εναργέστερη αυτή τη θέση, ο Αριστοτέλης φέρνει δυο (αποδεικτικά και όχι ενισχυτικά) παραδείγματα: στο πρώτο ο άνθρωπος απέχει από κάτι, ενώ στο δεύτερο δοκιμάζει κάτι. Όταν ένας άνθρωπος κρατιέται μακριά από σωματικές απολαύσεις (εδώ

βέβαια νοούνται οι κακές, οι βλαπτικές ηδονές) και αυτή την αποχή τη συνοδεύει ένα ευχάριστο συναίσθημα, αυτό σημαίνει ότι έχει διαμορφωθεί ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και ο άνθρωπος αυτός είναι σώφρονας· αντίθετα, αν κάποιος δυσανασχετεί γι' αυτή την αποχή, αυτό σημαίνει πάλι ότι έχει διαμορφωθεί ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του: ο άνθρωπος αυτός είναι - και παρά την αποχή του - ακόλαστος (στην αριστοτελική ορολογία αυτός που απέχει από τις υλικές απολαύσεις και επιβάλλεται σ' αυτές και τις ελέγχει, όμως δε δοκιμάζει παράλληλα ευχαρίστηση γι' αυτό αλλά νιώθει δυσάρεστα).

Όταν ένας άνθρωπος αντιμετωπίζει όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και αυτή την αντιμετώπιση τη συνοδεύει ένα ευχάριστο (ή τουλάχιστο όχι δυσάρεστο) συναίσθημα, αυτό σημαίνει ότι έχει διαμορφωθεί ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του και ο άνθρωπος αυτός είναι άνδρειος· αντίθετα, αν κάποιος νιώθει δυσάρεστα με αυτή την αντιμετώπιση, αυτό σημαίνει πάλι ότι έχει διαμορφωθεί ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα του: ο άνθρωπος αυτός είναι δειλός.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Αριστοτέλη, δεν είναι αρκετό να κρατάει κανείς μιαν ηθική στάση: για να δικαιούται, για παράδειγμα, τον ηθικό χαρακτηρισμό του σώφρονα, δεν είναι αρκετό να απέχει από τις σωματικές ηδονές, αλλά πρέπει επιπλέον να ευχαριστιέται γι' αυτή την αποχή. Όπως φαίνεται στο χωρίο αυτό, ο Αριστοτέλης δεν αναφέρεται στο συνεχή εσωτερικό αγώνα που απαιτείται για την πραγμάτωση των ηθικών αρετών, αλλά υπογραμμίζει ότι αυτές αποτελούν πηγή ευχαρίστησης για τον άνθρωπο.

Ο Αριστοτέλης, στην αρχή του κειμένου, συσχετίζει τα συναισθήματα που συνοδεύουν τις πράξεις με τους σταθερούς τρόπους συμπεριφοράς, με τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα (είτε αυτά είναι θετικά και συνιστούν αρετές είτε είναι αρνητικά και συνιστούν κακίες)· και στη συνέχεια περιορίζεται σε όσα από αυτά τα στοιχεία συνιστούν αρετές διατυπώνοντας το συμπέρασμα ότι «περί ήδονας καί λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ» (η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα).

Ύστερα όμως από αυτό διατυπώνεται η θέση ότι οι άνθρωποι προτιμάμε τις τιποτένιες και ταπεινές πράξεις, για να νιώσουμε την αντίστοιχη ευχαρίστηση, και απέχουμε από τις καλές, για να μη νιώσουμε το δυσάρεστο συναίσθημα που συνεπάγεται η εκτέλεσή τους. Δηλαδή, εκτός από την ήδονή που προκαλούν οι πράξεις της αρετής, υπάρχει και η ήδονή που συνοδεύει συχνά και τις ευτελείς μας πράξεις. Αυτή είναι μάλιστα που μας παρασύρει στο να τις πράττουμε. Όπως, επίσης, υπάρχει και η λύπη, που συνοδεύει επίσης συχνά και τις όμορφες πράξεις

και ενέργειές μας, κάτι που μας κάνει τελικά να τις αποφεύγουμε («διά μέν γάρ την ήδονήν ... τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα»).

Αν συγκρίνουμε την αναφορά της ηδονής εδώ με εκείνη στην αρχή της ενότητας, γίνεται φανερό ότι πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ «καλών» και «κακών» ηδονών: οι πρώτες συντείνουν στη διατήρηση της μεσότητας και του ορθού λόγου, ενώ οι δεύτερες έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα. Η παιδεία λοιπόν καθιστά τον άνθρωπο ικανό να διακρίνει μεταξύ «καλών» και «κακών» ηδονών και να επιλέγει τις πρώτες.

B.2

α) Η λέξη ἔξις παράγεται από το θέμα του ρήματος ἔχω και την παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Η αρχική σημασία στα αρχαία ελληνικά είναι το να έχει ή να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που το έχει αποκτήσει. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τη λέξη ἔξις με τη σημασία της μόνιμης κατάστασης, της ιδιότητας που προκύπτει από τη συνήθεια ή από την άσκηση δίνοντάς της ηθικό περιεχόμενο· δηλαδή, ἔξεις είναι τα μόνιμα ηθικά γνωρίσματα του χαρακτήρα μας, καλά ή κακά. Στα νέα ελληνικά η λέξη ἔξις έχει κυρίως ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης ή συνεχούς επίδρασης του ίδιου πράγματος.

Η αρετή είναι μια ιδιότητα που αποδίδεται όχι μόνο στον άνθρωπο αλλά και στα ζώα και στα πράγματα, ἔμψυχα και ἀψυχα (το ἄν στη φράση οὐδ' ἄν ἀρετή προσδίδει ευρύτατη γενικότητα στην έκφραση). Έτσι, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον όρο αρετή όχι με την έννοια της ανθρώπινης αποκλειστικά ηθικής ιδιότητας, η οποία απορρέει από κάποιες ενέργειες στο πλαίσιο του κοινωνικού βίου, αλλά με μια ευρεία σημασία: ἀρετή είναι οποιαδήποτε θετική ικανότητα, το προτέρημα, η αξιοσύνη ἔμψυχων ή ἀψυχων, που τους δίνει τη δυνατότητα και να βρίσκονται στην τέλεια κατάστασή τους τη στιγμή της ολοκλήρωσής τους και να επιτελούν με τέλει τρόπο τον προορισμό τους.

Βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «ἡ φύσις οὐδέν ποιεῖ μάτην». Αυτό σημαίνει ότι η φύσις ανέθεσε, κατά τον Αριστοτέλη, σε καθετί σ' αυτόν τον κόσμο ένα ἔργον, έναν συγκεκριμένο προορισμό· υπάρχει, λοιπόν ἔργον του οφθαλμοῦ, ἔργον του ἵππου, ἔργον του ανθρώπου, ἔργον του χεριού και ἔργον του ποδιού. Αλλού στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το ἔργον που επιτελεί ο κάθε επιμέρους «τεχνίτης» (αθλητής, αγαλματοποιός, κιθαριστής), παράλληλα με το ἔργον του ἀνθρώπου (που είναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου»).

Για τον Αριστοτέλη, κάθε δημιουργήμα της φύσης έχει μέσα στον ίδιο τον εαυτό του αυτό που ο φιλόσοφος ονομάζει αρχήν κινήσεως. Αυτό θα πει πως από τη στιγμή που θα γεννηθεί κάτι από τη φύση, αρχίζει σ' αυτό μια ορισμένη διαδικασία που, αν δεν εμποδισθεί από έξω, θα ακολουθήσει μια από πριν καθορισμένη πορεία· η πορεία αυτή θα το οδηγήσει στο τέλος του (στην τελειώσή του). Ένα φυσικό ον, επομένως, έχει πραγματοποιήσει, κατά τον Αριστοτέλη, το τέλος του, όταν έχει επιτελέσει το έργο του που του έχει ανατεθεί από τη φύση.

β) Ο Αριστοτέλης για να προσδιορίσει το προσεχές γένος της έννοιας αρετή ακολούθησε την εξής πορεία: «τά ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα» είναι τρία, τα πάθη, αἱ δυνάμεις, αἱ ἕξεις· αφού επομένως ένα από αυτά θα πρέπει να είναι η αρετή, ο Αριστοτέλης προσπάθησε να δείξει ότι η αρετή δεν είναι ούτε πάθος ούτε δύναμη για να καταλήξει, με τη διαδικασία του αποκλεισμού, στο συμπέρασμα ότι η αρετή είναι ἕξις. Έχοντας, λοιπόν, ο φιλόσοφος ορίσει την έννοια αρετή κατά το γένος προχωρεί στον προσδιορισμό της ποιότητάς της, της ειδοποιού διαφοράς της από άλλες ἕξεις.

Έτσι ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι η αρετή, όχι μόνο του ανθρώπου αλλά και οποιουδήποτε φυσικού πράγματος, έχει διττή φύση. Αναλυτικότερα, είναι η θετική ικανότητα ή ιδιότητα που κάνει αυτόν ή αυτό που την έχει: α) να βρίσκεται στην τέλεια κατάστασή του («αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ») και β) να επιτελεί με τέλειο τρόπο αυτό για το οποίο είναι προορισμένος ή προορισμένο από τη φύση («καί τό ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν»). Αυτά τα δύο στοιχεία, η τελειότητα και η επιτυχία, είναι που διαφοροποιούν (ειδοποιός διαφορά) την αρετή από τις άλλες ἕξεις. Και αυτές οι δύο λειτουργίες της αρετής βρίσκονται σε άμεση και αλληλεξαρτώμενη σχέση. Ένα ον είναι σε θέση να επιτελέσει με πλήρη επιτυχία το έργο του μόνο όταν βρίσκεται σε τέλεια κατάσταση. Αλλά και τίποτα δεν επιβεβαιώνει την άριστη κατάσταση ενός όντος όσο η πλήρης επιτυχία, με την οποία εκπληρώνει το έργο του.

Και στο χωρίο αυτό ο Αριστοτέλης καταφεύγει στη χρήση παραδειγμάτων προκειμένου να τεκμηριώσει την άποψή του. Έτσι η αρετή του ματιού είναι η ιδιότητα που το κάνει να είναι αξιόλογο και παράλληλα να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό, δηλαδή να βλέπει καλά. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για την αρετή του αλόγου. Οι φυσικές αρετές του αλόγου καθιστούν το ίδιο σπουδαῖον, δηλαδή ένα προικισμένο ζώο, αφού είναι ικανό και να τρέχει και να φέρει τον αναβάτη και να αντιμετωπίζει τους εχθρούς σε ώρα πολέμου

Ανάλογη με την αρετή των ζώων και των άψυχων είναι η αρετή του ανθρώπου, που τον κάνει καλό (άγαθόν) και του δίνει τη δυνατότητα να εκτελέσει με σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτόν από τη φύση. Ο Αριστοτέλης καταλήγει με την επαγωγική μέθοδο σ' ένα συμπέρασμα: ό,τι συμβαίνει με όλα τα άλλα φυσικά όντα (π.χ. τον οφθαλμό, τον ίππο κ.λπ) δεν μπορεί παρά να συμβαίνει και με τον άνθρωπο. Και ο άνθρωπος δηλαδή έχει εκ φύσεως κάποιες ιδιότητες που κινούν την ψυχή του προς "ένεργειαν". Οι ενέργειες αυτές, όταν επαναλαμβάνονται, θα δημιουργήσουν τις έξεις. Αυτές οι έξεις, ως μόνιμες και σταθερές ιδιότητες θα τον στρέψουν στην επιτέλεση του φυσικού προορισμού του, του έργου που του έχει προορίσει η φύση του.

B.3 «Είκοσι χρόνια έμεινε ο Αριστοτέλης ... αν είναι να σωθεί η αλήθεια;», σελ. 141 σχολικού βιβλίου.

B.4

σχεδόν:	έξεων
αχάριστος:	χαίρων
ασήμαντος:	σημείον
ενδεής:	δεῖ
πρόφαση:	φησίν
διαμονή:	μείναι
άρτιος:	αρετή
τελεσίδικος:	αποτελεῖ
δημαγωγός:	ἤχθαι
καταδρομικό:	δραμεῖν

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Στρατιώτες και των Αθηναίων και των υπολοίπων συμμάχων, ο επικείμενος αγώνας κατά τον ίδιο τρόπο θα είναι κοινός για όλους μας ανεξαιρέτως και για τη σωτηρία και σε ατομικό επίπεδο για την πατρίδα όχι λιγότερο απ' ό,τι για τους εχθρούς· γιατί, αν νικήσουμε τώρα με τα πλοία μας, είναι δυνατόν κάποιος να δει την αγαπημένη του πόλη που υπάρχει κάπου. Και δεν πρέπει να δειλιάζετε ούτε να παθαίνετε ό, τι ακριβώς οι πιο άπειροι από τους ανθρώπους, οι οποίοι, όταν αποτύχουν στους αρχικούς αγώνες, έπειτα συνεχώς φοβούνται ότι θα πάθουν ό, τι ακριβώς και στις ήττες τους. Αλλά και όσοι από τους Αθηναίους

βρίσκεστε εδώ, επειδή ήδη έχετε πείρα από πολλούς πολέμους, και όσοι από τους συμμάχους, καθώς πάντα μας ακολουθείτε στις εκστρατείες, θυμηθείτε τα απροσδόκητα στους πολέμους.

Γ2.

ἀγών:	ἀγῶνας
ναυσίν:	(ᾠ) ναῦ
ὄπερ:	αἴσπερ
πρώτοις:	προτέροις
σφαλέντες:	σφαλεῖσι
κρατήσωμεν:	κράτει
ἐπιδεῖν:	ἐφορᾶν
πάσχειν:	πείσεται
ἔχουσιν:	σχοίην
μνήσθητε:	ἐμνήσθησαν

Γ3.α.

στρατιῶται:	επιθετικός προσδιορισμός στο ἄνδρες
τῷ:	δοτική προσωπική στο απρόσωπο ἔστι
ἀθυμεῖν:	τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στο οὐ χρῆ
τῶν ἀνθρώπων:	γενική διαιρετική στο οἱ ἀπειρότατοι
ταῖς ξυμφοραῖς:	δοτική αντικειμενική στο ὁμοίαν
τῶν παραλόγων:	αντικείμενο στο μνήσθητε

Γ3β.

Ὁ Νικίας εἶπε ὅτι, εἰ κρατήσαιεν (-ειαν) ταῖς ναυσίν, εἴη τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.

Ὁ Νικίας εἶπε, εἰ κρατήσαιεν (-ειαν) ταῖς ναυσίν, εἶναι τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.

ΑΡΧΗ 1ΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ - Γ΄ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ΄ ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 20 ΜΑΪΟΥ 2011
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΕΣΣΕΡΙΣ (4)

Διδαγμένο κείμενο
Πλάτωνος *Πολιτεία* 519 Β - D

Τί δέ; Τόδε οὐκ εἰκός, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἰκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἔωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἰδία τε καὶ δημοσία, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἠγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἡμέτερον δὴ ἔργον, ἦν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὴν ἀναβάντες ἰκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δῆ;

Τὸ αὐτοῦ, ἦν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

Ἐπει', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χεῖρον ζῆν, δυνατὸν αὐτοῖς ὄν ἄμεινον;

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος:

«Τί δέ; ... ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.»

Μονάδες 10

ΑΡΧΗ 2ΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ - Γ΄ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ

B. Να απαντήσετε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

B1. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο των όρων - φράσεων του κειμένου: **ἐν παιδείᾳ** (μονάδες 6), **ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν** (μονάδες 9).

Μονάδες 15

B2. Με βάση το κείμενο που σας δίνεται να προσδιορίσετε ποιοι δεν είναι κατάλληλοι να αναλάβουν πολιτικές εξουσίες και γιατί.

Μονάδες 15

B3. Πώς εξηγεί ο Πλάτωνας τη μετάβαση από τη Δημοκρατία στην Τυραννίδα και ποια είναι, σύμφωνα με τον φιλόσοφο, τα χαρακτηριστικά των δύο αυτών πολιτευμάτων;

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο παραπάνω διδαγμένο κείμενο μία ετυμολογικά συγγενή λέξη για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της νέας ελληνικής:
απόρρητος, ντροπαλός, αντιβιοτικό, αποχή, δυσπραγία, μονοκατοικία, προφήτης, είδωλο, βάθρο, ανυπόμονος

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο **Ξενοφώντας Συμπόσιον Ι, 11-12**

Ἐκεῖνοι μὲν οὖν σιωπῇ ἐδείπνουν, ὥσπερ τοῦτο ἐπιτεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ κρείττονός τινος. Φίλιππος δ' ὁ γελωτοποιὸς κρούσας τὴν θύραν εἶπε τῷ ὑπακούσαντι εἰσαγγεῖλαι ὅστις τε εἴη καὶ δι' ὃ τι κατάγεσθαι βούλοιο, συνεσκευασμένος τε παρῆναι ἔφη πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὥστε δειπνεῖν τ' ἀλλότρια, καὶ τὸν παῖδα δὲ ἔφη πάνυ πιέζεσθαι διὰ τε τὸ φέρειν μηδὲν καὶ διὰ τὸ ἀνάριστον εἶναι. ὁ οὖν Καλλίας ἀκούσας ταῦτα εἶπεν· Ἄλλὰ μέντοι, ὦ ἄνδρες, αἰσχρὸν στέγης γε φθονῆσαι· εἰσίτω οὖν. καὶ ἅμα ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Αὐτόλυκον, δῆλον ὅτι ἐπισκοπῶν τί ἐκείνῳ δόξειε τὸ σκῶμμα εἶναι.

ὁ ἀνάριστος = ο νηστικός

ΑΡΧΗ 3ΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ - Γ΄ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του παραπάνω κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

κρείττονος	:	την αιτιατική πληθυντικού του ίδιου βαθμού στο θηλυκό γένος
ὄ τι	:	τη γενική ενικού του ίδιου γένους
ἔφη	:	το τρίτο ενικό πρόσωπο της ευκτικής του ενεστώτα
πάντα	:	τη δοτική πληθυντικού στο ίδιο γένος
φέρειν	:	το απαρέμφατο αορίστου β΄ στην ίδια φωνή
ταῦτα	:	την ονομαστική πληθυντικού του θηλυκού γένους
ἄνδρες	:	την κλητική του ενικού
αἰσχροῖν	:	τη δοτική ενικού του συγκριτικού βαθμού στο ίδιο γένος
εἰσίτω	:	το δεύτερο ενικό πρόσωπο στην ίδια ἐγκλιση στον ίδιο χρόνο
δόξειε	:	το τρίτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ίδιου χρόνου

Μονάδες 10

Γ3α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων και φράσεων:

αὐτοῖς, τῷ ὑπακούσαντι, διὰ τὸ φέρειν, ἀνάριστον, φθονῆσαι, ἐκείνῳ (μονάδες 6)

Γ3β. «εἶπε τῷ ὑπακούσαντι εἰσαγγεῖλαι ὅστις εἶη»: Να μετατρέψετε τον πλάγιο λόγο σε ευθύ. Να ληφθεῖ υπόψη ότι ο πλάγιος λόγος εξαρτάται από το «εἶπε τῷ ὑπακούσαντι». (μονάδες 4)

Μονάδες 10

ΑΡΧΗ 4ΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ - Γ΄ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ

ΟΛΗΓΙΕΣ (για τους εξεταζομένους)

1. Στο τετράδιο να γράψετε μόνο τα προκαταρκτικά (ημερομηνία, εξεταζόμενο μάθημα). **Να μην αντιγράψετε** τα θέματα στο τετράδιο.
2. Να γράψετε το ονοματεπώνυμό σας στο πάνω μέρος των φωτοαντιγράφων αμέσως μόλις σας παραδοθούν. **Δεν επιτρέπεται να γράψετε** καμιά άλλη σημείωση. Κατά την αποχώρησή σας να παραδώσετε μαζί με το τετράδιο και τα φωτοαντίγραφα.
3. Να απαντήσετε **στο τετράδιό σας** σε όλα τα θέματα.
4. Να γράψετε τις απαντήσεις σας **μόνο** με μπλε ή **μόνο** με μαύρο στυλό.
5. Κάθε απάντηση επιστημονικά τεκμηριωμένη είναι αποδεκτή.
6. Διάρκεια εξέτασης: τρεις (3) ώρες μετά τη διανομή των φωτοαντιγράφων.
7. Χρόνος δυνατής αποχώρησης: 10.30 π.μ.

ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ

ΤΕΛΟΣ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

2013

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

Άριστοτέλους Πολιτικά (Α1,1/Γ1,2/Γ1,3-4/6/12)

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες), δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική.

Ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκεκριμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὅλων μὲν συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν μορίων, δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος· ἡ γὰρ πόλις πολιτῶν τι πλήθος ἐστίν. Ὡστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστὶ σκεπτέον. Καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι πολίτην· ἔστι γὰρ τις ὃς ἐν δημοκρατία πολίτης ὢν ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης.

Ὁ πολίτης οὐ τῷ οἰκεῖν που πολίτης ἐστίν (καὶ γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκήσεως), οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι (τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσιν)· ... πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς. ... Τίς μὲν οὖν ἐστὶν ὁ πολίτης, ἐκ τούτων φανερόν· ᾧ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς καὶ κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι ταύτης τῆς πόλεως, πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων πλήθος ἰκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἀπλῶς εἶπεῖν.

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος:

«Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν οὐκ ἔστι πολίτης.»

Μονάδες 10

B1. Ποια είναι η δομή του συλλογισμού, με τον οποίο ο Άριστοτέλης ορίζει την πόλη ως την τελειότερη μορφή κοινωνίας;

Μονάδες 10

B2. Γιατί ο Άριστοτέλης επιδιώκει να προσδιορίσει την έννοια του πολίτη και πώς ορίζει τη σχέση του πολίτη με την πόλη;

Μονάδες 10

- B3.** Με βάση το κείμενο που σας δίνεται και το παρακάτω μεταφρασμένο απόσπασμα, να εξηγήσετε γιατί, κατά τον Αριστοτέλη, η πόλη είναι «κοινωνική οντότητα τέλεια» και γιατί υπάρχει «εκ φύσεως».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο άνθρωπος είναι ζῶον πολιτικόν

Η κοινωνική οντότητα που προήλθε από τη συνένωση περισσότερων χωριών είναι η πόλη, μια κοινωνική οντότητα τέλεια, που μπορούμε να πούμε ότι πέτυχε τελικά την ύψιστη αυτάρκεια· συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, στην πραγματικότητα όμως υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή. Η πόλη, επομένως, είναι κάτι που ήρθε στην ύπαρξη εκ φύσεως, όπως ακριβώς και οι πρώτες κοινωνικές οντότητες, αφού αυτή είναι το τέλος εκείνων κι αφού αυτό που λέμε φύση ενός πράγματος δεν είναι παρά η μορφή που αυτό έχει κατά τη στιγμή της τελείωσης, της ολοκλήρωσής του: αυτό δεν λέμε, πράγματι, πως είναι τελικά η φύση του κάθε πράγματος, π.χ. του ανθρώπου, του αλόγου ή του σπιτιού, η μορφή δηλαδή που το κάθε πράγμα έχει όταν ολοκληρωθεί η εξελικτική του πορεία;

Αριστοτέλους Πολιτικά (Α2, 5)

Μονάδες 10

- B4.** Ποια είναι η σημασία της λέξης «πόλη» στα Πολιτικά του Αριστοτέλη και ποιοι είναι οι στόχοι της;

Μονάδες 10

- B5.** Να βρείτε στο παραπάνω πρωτότυπο διδαγμένο κείμενο μία ετυμολογικά συγγενή λέξη, απλή ή σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της νέας ελληνικής:

ενόραση, σύσταση, κατάσχεση, σύγκλητος, κειμήλιο, σκόπιμος, άρχοντας, άφαντος, ρητό, άφιξη.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Θουκυδίδου Ιστοριῶν Ζ 28

Μηνύεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τινων καὶ ἀκολουθῶν περὶ μὲν τῶν Ἑρμῶν οὐδέν, ἄλλων δὲ ἀγαλμάτων περικοπαί τινες πρότερον ὑπὸ νεωτέρων μετὰ παιδείας καὶ οἴνου γεγενημένοι, καὶ τὰ μυστήρια ἅμα ὡς ποιεῖται ἐν οἰκίαις ἐφ' ὕβρει ὧν καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἐπητιῶντο. καὶ αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι ἐμποδῶν ὄντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δήμου βεβαίως προεστάναι, καὶ νομίσαντες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσειαν, πρῶτοι ἂν εἶναι, ἐμεγάλυνον καὶ ἐβόων ὡς ἐπὶ δήμου καταλύσει τὰ τε μυστικά καὶ ἡ τῶν Ἑρμῶν περικοπή γένοιτο καὶ οὐδὲν εἶη αὐτῶν ὅτι οὐ μετ' ἐκείνου ἐπράχθη,

ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτοῦ ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα οὐ δημοτικὴν παρανομίαν.

μεγαλύνω: μεγαλοποιῶ

δημοτική: δημοκρατική

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του παραπάνω κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

τινων:	την αιτιατική ενικού στο θηλυκό γένος
ὑβρει:	την αιτιατική ενικού
ὄντι:	τη δοτική πληθυντικού στον ίδιο τύπο
μάλιστα:	τον θετικό βαθμό του ίδιου τύπου
ἐπητιῶντο:	το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ενεστώτα στην ίδια φωνή
ὑπολαμβάνοντες:	τη δοτική πληθυντικού της μετοχής του αορίστου της παθητικής φωνής στο ίδιο γένος
ἐξελάσειαν:	το γ' πληθυντικό πρόσωπο της ευκτικής του μέλλοντα στην ίδια φωνή
ἐβόων:	το απαρέμφατο του ενεστώτα στην ίδια φωνή
εἶη:	το γ' ενικό πρόσωπο της οριστικής του μέλλοντα
ἐπράχθη:	το γ' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του παρακειμένου στην ίδια φωνή.

Μονάδες 10

Γ3α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων και φράσεων:

περὶ τῶν Ἑρμῶν, ὑπὸ νεωτέρων, τὰ μυστήρια, τὸν Ἀλκιβιάδην, δήμου (το δεύτερο στο κείμενο), **αὐτοῦ** (μονάδες 6).

Γ3β. Να γράψετε τον υποθετικό λόγο του κειμένου (μονάδες 2) και να τον χαρακτηρίσετε ως προς το είδος του (μονάδες 2).

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. Μετάφραση

Επειδή βλέπουμε ότι κάθε πόλη είναι ένα είδος κοινότητας και ότι κάθε κοινότητα έχει συγκροτηθεί για χάρη ενός αγαθού (πράγματι για χάρη εκείνου που θεωρείται ότι είναι αγαθό όλοι κάνουν τα πάντα), είναι φανερό ότι όλες οι κοινότητες αποβλέπουν σε κάποιο αγαθό και μάλιστα αυτή που είναι ανώτερη απ' όλες και περικλείει όλες τις άλλες αποβλέπει στο ανώτερο απ' όλα τα αγαθά. Αυτή είναι η λεγόμενη πόλη ή κοινωνία πολιτική.

Όμως επειδή η πόλη ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, όπως όλα τα πράγματα που το καθένα τους είναι ένα όλο αλλά αποτελείται από πολλά μέρη, είναι φανερό ότι πρέπει πρώτα να ψάξουμε να βρούμε τι είναι ο πολίτης· γιατί η πόλη είναι ένα σύνολο από πολίτες. Επομένως, πρέπει να ερευνήσουμε ποιον πρέπει να ονομάζουμε πολίτη και ποια είναι η ουσία της έννοιας πολίτης. Πράγματι, για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης διατυπώνονται πολλές φορές διαφορετικές μεταξύ τους γνώμες. Δηλαδή δεν υπάρχει ομοφωνία για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης: κάποιος, ενώ είναι πολίτης σ' ένα δημοκρατικό πολίτευμα, συχνά δεν είναι πολίτης σ' ένα ολιγαρχικό πολίτευμα.

B.1

Ο Αριστοτέλης συνήθιζε να ξεκινά την έκθεσή του με μια γενική πρόταση και να προχωρεί ύστερα στην εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων. Κατά βάθος πίστευε ότι είναι κατά φύσιν ν' αναφερόμαστε πρώτα στα κοινά, στα γενικά θέματα και ύστερα να περνούμε στα ειδικά, στα επιμέρους θέματα (τά περί ἕκαστον ἴδια). Μάλιστα είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι μία μέθοδο που την έβρισκε κατάλληλη για τη μελέτη και διερεύνηση των φυσικών φαινομένων ο Αριστοτέλης την εφάρμοζε και στη μελέτη διαφορετικών θεμάτων π.χ. των πολιτικών θεμάτων.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, προκειμένου να ορίσει την έννοια «πόλη» ακολουθεί τον εξής συλλογισμό:

- κάθε πόλη βλέπουμε ότι είναι κοινωνία
- κάθε κοινωνία έχει συγκροτηθεί χάριν κάποιου αγαθού.
- Άρα: αφού όλες οι κοινωνίες αποβλέπουν σε κάποιο αγαθό και η κυριότατη απ' όλες τις κοινωνίες, δηλ. η πόλη, αποβλέπει στο κυριότατο από όλα αγαθό.

Για το τελευταίο αυτό συμπέρασμα υπονοούνται οι προτάσεις:

- (α) κάθε κοινωνία αποβλέπει σ' ένα αγαθό ανάλογα με το χαρακτήρα της.
- (β) οι κατώτερες / ατελέστερες κοινωνίες αποβλέπουν σε αντίστοιχα αγαθά και οι ανώτερες σε ανώτερα αγαθά, άρα η κυριότητα αποβλέπει στο κυριότατο.

Οι επιμέρους κοινότητες στοχεύουν σε κάποιο αγαθό, έχουν κοινό σκοπό, υπηρετούν ένα επιμέρους συμφέρον. Η πολιτική κοινότητα όμως ως ανώτερή τους στοχεύει στην ευδαιμονία όλων των μελών της, στο αγαθό που αναφέρεται όχι μόνο στο παρόν αλλά αφορά «άπαντα τον βίον».

B.2

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, για να ορίσουμε την πόλη πρέπει να εξετάσουμε το κύτταρο της πόλης, δηλαδή τον πολίτη. Και τον πολίτη πρέπει να τον εξετάσουμε από δύο απόψεις: πρώτα πρώτα, να δούμε ποιον πρέπει να ονομάσουμε πολίτη (τίνα χρή καλείν πολίτην ... σκεπτέον) και στη συνέχεια ποια είναι η φύση του πολίτη (τίς ό πολίτης έστί σκεπτέον). Η μετάβαση από την πόλη στον πολίτη, στην οποία ακολουθεί αναλυτική συλλογιστική πορεία, εξηγείται από τη φύση της πόλης ως όλου, μέρος του οποίου είναι ο πολίτης. Η πόλη, δηλαδή, ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων (τῶν συνεστώτων έκ πολλῶν μορίων), όπως ακριβώς και όλα τα άλλα πράγματα που αποτελούν ένα όλον, ένα όλον όμως που έχει συντεθεί από έναν αριθμό διαφόρων μερών.

Ακόμη, η φύση του πολίτη, όπως και η φύση του κράτους είναι ένα θέμα που προκάλεσε πολλές συζητήσεις. Για τον ορισμό της έννοιας πολίτης δεν υπάρχει ομοφωνία. Σήμερα ακόμη δεν υπάρχει μια κοινή συμφωνία πάνω σ' έναν ορισμό. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι το άτομο που σύμφωνα με τα κριτήρια μιας δημοκρατικής κοινωνίας ονομάζεται πολίτης δεν είναι πολίτης σε ένα ολιγαρχικό καθεστώς, όπου ισχύουν άλλα κριτήρια. Αυτά, κατά περίπτωση, μπορεί να είναι η καταγωγή, το εισόδημα, το είδος της απασχόλησης κ.α.. Ο Αριστοτέλης πρεσβεύει την άποψη ότι η έννοια του πολίτη είναι κατ' ανάγκη διαφορετική σε κάθε πολίτευμα. Στη δημοκρατία ο πολίτης είναι το ιδιαίτερα σημαντικό και αναγκαίο πρόσωπο για τον πολιτικό βίο και την άσκηση του πολιτεύματος. Αντίθετα στα άλλα πολιτεύματα ενδέχεται να είναι, δεν είναι όμως κατ' ανάγκην. Ο ρόλος, δηλαδή, του πολίτη προσδιορίζεται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε πολίτευμα.

Η σχέση του πολίτη με την πόλη ορίζεται από τον Αριστοτέλη στην εξής φράση: «ή γάρ πόλις πολιτῶν τι πλήθος έστιν» (το κράτος είναι ένα σύνολο από πολίτες). Από τη φράση αυτή προκύπτει ότι το κράτος είναι το σύνολο, ενώ ο πολίτης είναι το μέρος αυτού του συνόλου. Παρακάτω ο Αριστοτέλης, αφού δίνει τον ορισμό του πολίτη (αυτός που έχει συμμετοχή

στην πολιτική και δικαστική εξουσία), ορίζει και την πόλη ως ένα σύνολο από ενεργούς, συμμετέχοντες στα κοινά πολίτες, ικανοποιητικό για την εξασφάλιση της αυτάρκειας που οδηγεί στην ευδαιμονία. Άρα η σχέση τους είναι αμφίδρομη, γιατί ο πολίτης μπορεί και επιβιώνει και αποκτά μια ποιοτικότερη ζωή μόνο μέσα στα πλαίσια της πόλης, το δε κράτος υπάρχει και εξελίσσεται μόνο όταν το πλαισιώνουν πολίτες. Η αμοιβαία αυτή σχέση πόλης-πολίτη φαίνεται και στο σημείο όπου ο Αριστοτέλης συνδέει τον άνθρωπο – πολίτη («**τουῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσιν πάντες**») με την πόλη και κατ' επέκταση την επιδίωξη του αγαθού ως σκοπού όλων των ανθρώπων με την επιδίωξη του αγαθού ως σκοπού της πόλης. Αυτό όμως θα πρέπει, τότε, να σημαίνει ότι, όπως η ευδαιμονία του ατόμου πετυχαίνεται με τις πράξεις του ατόμου, με τις πράξεις των ατόμων ως πολιτών πετυχαίνεται και η ευδαιμονία της πόλης.

Βέβαια, αυτή η σχέση πόλης-πολίτη αφορά κατεξοχήν το δημοκρατικό πολίτευμα, με βάση το οποίο δόθηκε και ο ορισμός του πολίτη.

B3.

Στο απόσπασμα «**Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν...ἡ κοινωνία ἢ πολιτική**» δίνονται τα βασικά γνωρίσματα της πόλης, που ορίζουν το περιεχόμενο και τη σκοποθεσία της. Αναλυτικότερα, πόλη είναι η ανώτερη μορφή κοινωνίας, γιατί εμπεριέχει άλλες μικρότερες κοινωνικές μορφές (ποσοτική ανωτερότητα) και επιδιώκει το ανώτερο αγαθό από όλες τις υπόλοιπες (ποιοτική ανωτερότητα). Γι' αυτό και η πόλη χαρακτηρίζεται ως η **τελειότερη μορφή κοινωνίας**.

Σύμφωνα με το μεταφρασμένο απόσπασμα, η πόλη είναι το τέλος των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων, είναι η ολοκλήρωση της εξελικτικής πορείας των μικρότερων κοινωνιών (οικία, κώμη). Ο οίκος και η κώμη ολοκληρώνονται μόνο όταν γίνουν πόλεις. Η πόλη, επομένως, είναι μια κοινωνική οντότητα **τέλεια**. Μέσα στη λέξη αυτή ο αρχαίος Έλληνας άκουγε καθαρά τη λέξη τέλος, μια λέξη που δήλωνε το σκοπό για τον οποίο είναι πλασμένο το καθετί, τον προορισμό του. Είναι φανερό ότι με αυτή τη σημασία η λέξη δε δήλωνε ότι η δική μας λέξη τέλος· ίσα ίσα δήλωνε τη στιγμή της τελείωσης, της ακμής, της ολοκλήρωσης. Στη συγκεκριμένη, λοιπόν, περίπτωση του κειμένου μας το επίθετο τέλεια λέγεται σε σχέση με την ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου που παρακολουθούμε (οικία- κώμη-πόλις)· με το νόημα αυτό η στιγμή της ολοκλήρωσης δηλώνει και το τέλος της εξέλιξης (η οποία όμως δεν οδηγεί σε μια τελική φθορά, αλλά σε μια τελική ολοκλήρωση).

Η πόλη είναι τέλεια γιατί έχει ολοκληρωμένη **αυτάρκεια**. Στο δικό μας χωρίο η πόλις χαρακτηρίζεται τέλεια ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δε χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού η πόλις είναι αυτάρκης,

μπορεί, δηλαδή, και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, που είναι το εὖ ζῆν, η ευδαιμονία. Μια πόλις, λοιπόν, είναι αυτάρκης, αν η γεωγραφική της θέση της εξασφαλίζει άφθονα τα υλικά αγαθά και τη βοηθεί στην εμπορική της ανάπτυξη, αν έχει τις απαραίτητες αμυντικές δυνατότητες και αν διαθέτει σύστημα χρηστής διοίκησης και, προπαντός, απονομής της δικαιοσύνης, επομένως αν είναι ανεξάρτητη ή, με άλλα λόγια, αν δε χρειάζεται εξωτερική βοήθεια, για να καλύψει τις υλικές και ηθικές-πνευματικές-κοινωνικές ανάγκες της.

Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον ορισμό της πόλης που δίνει ο Αριστοτέλης στο χωρίο: «πόλιν δέ...ζωῆς», ότι δηλαδή πόλη είναι το σύνολο που αποτελείται από ενεργούς, συμμετέχοντες στα κοινά πολίτες με στόχο την αυτάρκεια, την αυτοτέλειά της, που είναι βασική προϋπόθεση της ευδαιμονίας της. Αλλά για να καταστεί αυτό δυνατόν, είναι απαραίτητη προπάντων η ύπαρξη ενός επαρκούς αριθμού πολιτών.

Τα επιχειρήματα – συλλογισμοί με τα οποία ο Αριστοτέλης αποδεικνύει τη θέση του, ότι δηλαδή η πόλη υπάρχει «εκ φύσεως», είναι τα εξής:

- α)**
1. Οι πρώτες κοινωνικές οντότητες (οικία – κώμη) είναι φυσικές υπάρξεις,
 2. Η πόλη προέρχεται από τις πρώτες κοινωνικές οντότητες (προήλθε από τη συνένωση περισσότερων χωριών),
 3. Άρα: η πόλη είναι φυσική ύπαρξη. «Η πόλη, επομένως, είναι κάτι που ήλθε στην ύπαρξη εκ φύσεως».
- β)**
1. Η φύση είναι η ολοκλήρωση κάθε πράγματος (αφού αυτό που λέμε φύση ενός πράγματος δεν είναι παρά η μορφή που αυτό έχει κατά τη στιγμή της ολοκλήρωσής του),
 2. Η πόλη είναι το τέλος (η ολοκλήρωση) εκείνων (των πρώτων κοινωνιών).
 3. Άρα: η πόλη είναι φύση, δηλαδή ανήκει στα πράγματα που υπάρχουν εκ φύσεως. «Η πόλη, επομένως, είναι κάτι που ήλθε στην ύπαρξη εκ φύσεως».

B.4 Από το σχολικό βιβλίο σελ. 178-179: «Επειδή διαβάζοντας τις ενότητες αυτές... οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την πόλιν».

B.5

ενόραση - ὀρῶμεν
σύσταση - συνεστηκυῖαν
κατάσχεση - μετέχοντες
σύγκλητος - καλεῖν
κειμήλιο - συγκειμένων
σκόπιμος - σκεπτέον
ἀρχοντας - ἀρχῆς
ἀφαντος - φανερόν
ρητό - λέγομεν
ἀφιξη - ἱκανόν

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Σχετικά με τις Ερμές δεν καταγγέλεται λοιπόν και από κάποιους μετοίκους και από υπηρέτες τίποτα, αλλά κάποιοι ακρωτηριασμοί άλλων αγαλμάτων που είχαν γίνει στο παρελθόν από νεότερους πάνω στη διασκέδαση και στο κρασί και συγχρόνως ότι τελούνται τα μυστήρια σε σπίτια με σκοπό το χλευασμό τους. γι'αυτά κατηγορούσαν και τον Αλκιβιάδη και επειδή πίστευαν αυτά όσοι ήταν περισσότερο δυσαρεστημένοι με τον Αλκιβιάδη, γιατί τους εμπόδιζε ώστε να μην εξουσιάζουν με σιγουριά το λαό και επειδή νόμισαν ότι, αν τον εξόριζαν, θα είχαν τα πρωτεία, τα μεγαλοποιούσαν και φώναζαν ότι και τα μυστήρια και ο ακρωτηριασμός των Ερμών έγιναν με σκοπό την ανατροπή της δημοκρατίας και τίποτα απ' αυτά δεν έγινε χωρίς τη σύμπραξη εκείνου, αναφέροντας ως αποδείξεις τις υπόλοιπες αντιδημοκρατικές παρανομίες του στις δραστηριότητές του.

Γ2

τινά
ὔβριν
οὔσιν
μάλα
ἐπαιτιῶ
ὑποληφθεῖσι
ἐξελῶεν
βοᾶν
ἔσται
πεπράχθω

Γ3α.

περί τῶν Ἑρμῶν:	εμπρόθετος προσδιορισμός της αναφοράς στο μηνύεται
ὑπό νεωτέρων:	εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στο γεγενημέναι
τά μυστήρια:	υποκείμενο στο ποιεῖται (αττική σύνταξη)
τόν Ἀλκιβιάδην:	αντικείμενο στο ἐπητιῶντο
δήμου:	γενική αντικειμενική στο καταλύσει
αὐτοῦ:	γενική υποκειμενική στο παρανομίαν

Γ3β.

Υπόθεση:	Εἰ αὐτόν ἐξελάσειαν
Απόδοση:	πρῶτοι ἄν εἶναι
Εἶδος:	απλή σκέψη του λέγοντος

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 2 ΙΟΥΝΙΟΥ 2014 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΡΕΙΣ (3)

Διδαγμένο κείμενο
Άριστοτέλους *Ἠθικὰ Νικομάχεια* (B1,1-4)

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὕσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθεῖ ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίξῃ τις ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖ. Οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον νομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ καθαρίζοντες καθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος:

«Οὐτ' ἄρα φύσει... τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι».

Μονάδες 10

B1. Ποια είναι, κατά τον Αριστοτέλη, τα είδη της αρετής; (μονάδες 5). Με ποιον τρόπο κατακτάται καθεμία (μονάδες 5) και ποιος έχει την κύρια ευθύνη για τη μετάδοση ή την απόκτησή τους; (μονάδες 5)

Μονάδες 15

B2. «τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον»:

Πώς οδηγείται ο Αριστοτέλης σε αυτή τη θέση (μονάδες 5) και πώς την τεκμηριώνει; (μονάδες 10).

Μονάδες 15

B3. Ποια είναι η τριμερής «διαίρεση» της ψυχής, κατά τον Αριστοτέλη, και πώς σχετίζεται αυτή με τις ανθρώπινες αρετές;

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου, να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό και ένα ομόρριζο επίθετο της νέας ελληνικής, απλό ή σύνθετο.

οὔσης, ἔσχηκε, πεφυκότων, χρησάμενοι, μανθάνομεν.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Ἰσοκράτους Ἀρχίδαμος, 103-105

Οἶμαι γὰρ ὑμᾶς οὐκ ἀγνοεῖν, ὅτι πολλαὶ πράξεις ἤδη τοιαῦται γεγόνασιν, ὡς ἐν ἀρχῇ μὲν ἅπαντες ὑπέλαβον εἶναι συμφορὰς, καὶ τοῖς παθοῦσι συνηχθέσθησαν, ὕστερον δὲ τὰς αὐτὰς ταύτας ἔγνωσαν μεγίστων ἀγαθῶν αἰτίας γεγενημένας. Καὶ τί δεῖ τὰ πόρρω λέγειν; Ἀλλὰ καὶ νῦν τὰς πόλεις τὰς γε πρωτεύουσας, λέγω δὲ τὴν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων, εὖρομεν ἂν οὐκ ἐκ τῆς εἰρήνης μεγάλην ἐπίδοσιν λαβούσας, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐν τῷ πολέμῳ προδυστυχήσασαι πάλιν αὐτὰς ἀνέλαβον, ἐκ δὲ τούτων τὴν μὲν ἡγεμόνα τῶν Ἑλλήνων καταστᾶσαν, τὴν δ' ἐν τῷ παρόντι τηλικαύτην γεγενημένην, ὄσπην οὐδεὶς πρόποτ' ἔσσεσθαι προσεδόκησεν· αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίγνεσθαι φιλοῦσιν.

συνάχθομαι: συμπονῶ, συμπάσχω

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του παραπάνω κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις:

ὕμᾶς	:	την αιτιατική ενικού αριθμού στο γ' πρόσωπο
πόρρω	:	τον υπερθετικό βαθμό
ἀγαθῶν	:	το επίρρημα στον θετικό βαθμό
αὐτὰς	:	τη γενική πληθυντικού αριθμού στο β' πρόσωπο στο ίδιο γένος
ἡγεμόνα	:	τη δοτική πληθυντικού αριθμού

οἶμαι	:	το γ' ενικό πρόσωπο του παρατατικού
ὑπέλαβον	:	το απαρέμφατο του παρακειμένου στην παθητική φωνή
τοῖς παθοῦσι	:	τον ίδιο τύπο στον μέλλοντα
ἔγνωσαν	:	το γ' ενικό πρόσωπο της ευκτικής στον ίδιο χρόνο
καταστάσαν	:	το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής στον ίδιο χρόνο και στην ίδια φωνή.

Μονάδες 10

Γ3α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων:

ἡμᾶς, συμφοράς, τοῖς παθοῦσι, τί, λαβούσας, ἡγεμόνα.

(μονάδες 6)

Γ3β. «αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῦσιν»:

Να μεταφέρετε την παραπάνω πρόταση στον πλάγιο λόγο, και με τους δύο τρόπους, με εξάρτηση από τη φράση: «**Ὁ ῥήτωρ εἶπεν**».

(μονάδες 4)

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Επομένως, οι ηθικές αρετές δε γεννιούνται μέσα μας ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με αυτήν, αλλά εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε, ενώ τελειοποιούμαστε σ' αυτές με τον εθισμό. Ακόμα, σχετικά με όσα υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως, πρώτα βρισκόμαστε εφοδιασμένοι με τις δυνατότητες γι' αυτά και ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες (αυτό είναι φανερό στις αισθήσεις· πραγματικά, δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις έχοντας δει πολλές φορές ή έχοντας ακούσει πολλές φορές, αλλά αντίθετα, έχοντάς τες, κάναμε χρήση τους - δεν τις αποκτήσαμε έχοντας κάνει ξανά και ξανά χρήση τους). Όμως τις ηθικές αρετές τις αποκτούμε, αφού πρώτα πραγματώσουμε τις αντίστοιχες δυνατότητες, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις άλλες τέχνες· όσα δηλαδή πρέπει να μάθουμε να τα κάνουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα· για παράδειγμα, οι άνθρωποι γίνονται οικοδόμοι χτίζοντας οικοδομήματα και κιθαριστές παίζοντας κιθάρα· έτσι λοιπόν γινόμαστε και δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις, σώφρονες κάνοντας σώφρονες πράξεις, ανδρείοι κάνοντας ανδρείες πράξεις.

B.1 Η διάκριση των δύο μορφών της αρετής έχει γίνει στο πρώτο βιβλίο και τώρα, στην αρχή του δεύτερου, αναφέρεται αυτή και πάλι, συγκεφαλαιωτικά. Διακρίνει λοιπόν ο Αριστοτέλης δύο μορφές της αρετής α) τη διανοητική και β) την ηθική

Οι δύο μορφές της αρετής σχετίζονται με τα αντίστοιχα μέρη της ψυχής του ανθρώπου

α. Οι διανοητικές αρετές (επιστήμη, τέχνη, φρόνηση, νους, σοφία) αφορούν το καθαρά λογικό μέρος της ψυχής (τό λόγον έχον).

β. Οι ηθικές αρετές (π.χ. δικαιοσύνη, ανδρεία) αφορούν το επιθυμητικόν (το μέρος της ψυχής που μετέχει και στο καθαρά λογικό μέρος, στο λόγον έχον, και στο αλογον).

Το τρίτο μέρος της ψυχής, που αφορά τη διατροφή και την αύξηση του ανθρώπινου οργανισμού, είναι καθαρά αλογον και γι' αυτό δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με την αρετή.

Η διανοητική αρετή γεννιέται, καλλιεργείται και αυξάνει κυρίως με τη συστηματική διδασκαλία και απαιτεί α) πείρα και β) ορισμένα χρονικά στάδια και διαδικασίες, για να γίνει κτήμα εκείνου που τη διδάσκεται. Στο κείμενο αναφέρεται ότι η γένεση και η επαύξηση της διανοητικής αρετής οφείλεται κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία

Ευνόητο λοιπόν είναι ότι, αφού οι διανοητικές αρετές οφείλονται στη διδασκαλία, δηλαδή είναι μεταδίδσιμες, την κύρια ευθύνη για τη μετάδοσή τους έχει η εκπαίδευση και οι φορείς της (οι δάσκαλοι). Η απόκτηση της ηθικής αρετής οφείλεται στον εθισμό (πίθος), στη συνήθεια που δημιουργείται με την επανάληψη

. Για να στηρίξει αυτή τη θέση, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί την ετυμολογική συγγένεια που έχει η λέξη ηθική με τη λέξη πίθος.

Αφού λοιπόν οι ηθικές αρετές είναι αποτέλεσμα συνήθειας και επανάληψης και για την απόκτησή τους βασικό ρόλο παίζει ο εθισμός, την ευθύνη για την κατάκτηση της αρετής έχει κυρίως αυτός που με θέληση και επιμονή ασκείται στην αρετή: ο μαθητής. Και στον Πλάτωνα συναντούμε την ίδια διδασκαλία. Λέει μάλιστα ο Πλάτωνας ότι ο άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει κάποια ψυχικά χαρακτηριστικά ήδη από τα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του.

Σοφός λοιπόν (=φορέας γνώσεων) γίνεται κανείς κατά κύριο λόγο με τη βοήθεια και τη συμπαράσταση ενός δασκάλου, αγαθός όμως (=φορέας αρετής) γίνεται α) με τη θέλησή του (πράγμα που κατά βάθος σημαίνει προσωπική επιλογή), β) με την επιμονή του στη διαδικασία της άσκησης.

B.2 Στο απόσπασμα αυτό ο Αριστοτέλης συσχετίζει την ηθική αρετή με την ηθική πράξη και τονίζει τη σημασία της επανάληψης των ηθικών πράξεων για την απόκτηση και την ανάπτυξη της ηθικής αρετής. Συγκρίνοντας τις εκ φύσεως ιδιότητες με τις ηθικές αρετές διαπιστώνει ότι οι δεύτερες ακολουθούν διαφορετική πορεία στον τρόπο με τον οποίο κατακτώνται.

Ο Αριστοτέλης δηλαδή υποστηρίζει ότι όσα οι άνθρωποι έχουν από τη φύση, τα παίρνουν στην αρχή εν σπέρματι ως δυνατότητες, ύστερα αναπτύσσονται ως ιδιότητες και φανερώνονται με τις ενέργειες που αποτελούν την πραγμάτωση των δυνατοτήτων. Στην περίπτωση όμως της αρετής η ενέργεια προηγείται, δηλαδή πρέπει πρώτα να ενεργήσουμε και ύστερα θα έρθει η κατοχή της αρετής. *Τις αρετές δεν τις έχουμε «φύσει» και εκ των προτέρων, αλλά τις αποκτούμε με τη διαδικασία του έθους μετά από μια σειρά πράξεων.*

Ο Αριστοτέλης συνεχίζει τη θεμελίωση της θέσης του με ένα ακόμα αποδεικτικό επιχείρημα, χρησιμοποιώντας παραδείγματα από τις φυσιολογικές λειτουργίες του ανθρώπου (από τις αισθήσεις) και παρατηρεί ότι

Σχετικά με όσα έχουμε μέσα μας εκ φύσεως υπάρχει εκ των προτέρων η δυνατότητα να πραγματοποιθούν και ύστερα (χρονικά) πραγματώνονται, όμως άμεσα, χωρίς να χρειάζεται ο εθισμός με την επανάληψη· παράδειγμα, οι αισθήσεις η δυνατότητα της όρασης και της ακοής υπάρχει εκ φύσεως και μετά πραγματώνεται· όμως η όραση και η ακοή είναι πλήρως αναπτυγμένες, έτοιμες, και δεν τις αποκτούμε εκ των υστέρων με τη συχνή χρήση τους, βλέποντας ή ακούοντας ξανά και ξανά. Προηγείται δηλαδή η ύπαρξη και ακολουθεί η ενέργεια, η χρησιμοποίησή τους, η πραγμάτωση, οι οπτικές ή ακουστικές εμπειρίες.

Σχετικά, τώρα, με την ηθική αρετή, όπως αναφέρθηκε στο τέλος της προηγούμενης ενότητας, έχουμε από τη φύση μόνο την ιδιότητα να τη δεχτούμε, όμως στη συνέχεια η ηθική αρετή διαφοροποιείται από εκείνα που έχουμε εκ φύσεως· εδώ δηλαδή συμβαίνει το αντίθετο προηγείται η ενέργεια (οι εμπειρίες, οι επαναλήψεις, η άσκηση) και ακολουθεί η κατάκτηση της ηθικής αρετής. Με άλλα λόγια ασκούμεστε πρώτα σε μια αρετή και ύστερα την αποκτούμε (π.χ. ενεργώντας συνεχώς με δίκαιο τρόπο γινόμαστε δίκαιοι). Αυτή η διαφοροποίηση ενισχύει με τη σειρά της την άποψη ότι ουδεμία των ήθικων αρετων φύσει ήμιν ι:γγίνεται.

Παρατηρούμε στο αρχαίο κείμενο ότι ο Αριστοτέλης, όταν αναφέρεται σε όσα είναι εκ φύσεως, χρησιμοποιεί για τις δυνάμεις τους (που προϋπάρχουν) το επίρρημα πρότερον (ή απαρέμφατα και μετοχές αορίστου, που δηλώνουν το προτερόχρονο), ενώ για τις ενέργειες το ύστερον. Το ίδιο γίνεται και όταν αναφέρεται στις ηθικές αρετές, εκεί όμως οι ενέργειες προηγούνται (τάς αρετάς λαμβάνομεν ενεργήσαντες πρότερον: προτερόχρονο) ή συμπίπτουν χρονικά με τις δυνάμεις (ποιούντες μανθάνομεν - πράττοντες γινόμεθα: σύγχρονο).

Ο Αριστοτέλης ενισχύει την παραπάνω θέση του χρησιμοποιώντας και πάλι το παράδειγμα ,την αναλογία και την αντίθεσ). Αυτή τη φορά

πλησιάζει με τα παραδείγματα ακόμα πιο πολύ στον άνθρωπο, γιατί δεν αναφέρεται σε τίποτα σχετικό με τη φύση του αλλά στην προσωπική του δραστηριότητα στον τομέα των τεχνών. Έτσι, παρατηρεί ότι στην ηθική αρετή συμβαίνει ό,τι ακριβώς και στις πρακτικές τέχνες οι άνθρωποι πρώτα εξασκούνται στην οικοδομική, για να γίνουν οικοδόμοι, και στο παίξιμο της κιθάρας, για να γίνουν κιθαριστές, άποψη που συναντάμε και στον Πλάτωνα, ο οποίος μάλιστα λέει ότι και το παιδικό παιχνίδι είναι μια μορφή εξάσκησης για την τέχνη που το παιδί προορίζεται να ασκήσει στο μέλλον. Έτσι, ο Αριστοτέλης συμπεραίνει ότι πρώτα πράττουμε δίκαιες, σώφρονες και ανδρείες πράξεις και ύστερα (με την επανάληψη και τον εθισμό σ' αυτές) αποκτούμε τις αρετές της δικαιοσύνης, της σωφροσύνης και της ανδρείας.

B.3 Ερώτηση εισαγωγής σελ.152-153 « Η ψυχή του ανθρώπου .σε ηθικές και διανοητικές ».

B.4 οντότητα, ουσιαστικός
σχήμα, εχέμυθος
φύση, αφύσικος
χρήση, καταχρηστικός
μάθημα, μαθησιακός

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Γιατί νομίζω ότι δεν αγνοείτε πως πολλές παρόμοιες εξελίξεις ήδη έχουν συμβεί, οι οποίες αρχικά όλοι ανεξαιρέτως θεώρησαν ότι είναι συμφορές και συμπόνεσαν όσους τις έπαθαν, αργότερα όμως κατάλαβαν ότι αυτές οι ίδιες είχαν γίνει αιτίες πολύ σημαντικών αγαθών. Και για ποιο λόγο πρέπει να μιλώ για τα περασμένα; Αλλά και τώρα βέβαια θα διαπιστώναμε ότι και οι πόλεις που έχουν τα πρωτεία, εννοώ αυτή των Αθηναίων και αυτή των Θηβαίων, προόδευσαν πολύ όχι εξαιτίας της ειρήνης αλλά για όποιους λόγους, αφού αρχικά καταστράφηκαν στον πόλεμο, πάλι ανέκτησαν τη δύναμή τους, γι' αυτούς τους λόγους η πρώτη έγινε ηγέτιδα των Ελλήνων, ενώ η άλλη στην εποχή μας έχει γίνει τόσο ισχυρή, όσο κανείς ποτέ ως τώρα δεν περίμενε ότι θα γίνει· γιατί η φήμη και η διάκριση δε συνηθίζουν να προκύπτουν από την αδράνεια αλλά από τους αγώνες.

- Γ2. ὑμᾶς: ἕ
 πόρρω: πορρωτάτω
 ἀγαθῶν: εὖ
 αὐτάς: ὑμῶν αὐτῶν
 ἡγεμόνα: ἡγεμόσι
 οἶμαι: ᾧετο
 ὑπέλαβον: ὑπειλήφθαι
 τοῖς παθοῦσι: τοῖς πεισομένοις
 ἔγνωσαν: γνοίη
 καταστᾶσαν: κατάστηθι
- Γ3 α. ὑμᾶς: υποκείμενο στο απαρέμφατο **ἀγνοεῖν**
 (ετεροπροσωπία)
 συμφοράς: κατηγορούμενο στο **ᾧς** μέσω του **εἶναι**
 τοῖς παθοῦσι: επιθετική μετοχή ως αντικείμενο στο
συνηχθέσθησαν
 τί: αιτιατική της αιτίας στο **λέγειν**
 λαβούσας: κατηγορηματική μετοχή, εξαρτάται από το
εὗρομεν ἄν και αποδίδεται στο **τάς πόλεις**
 ἡγεμόνα: κατηγορούμενο στο **τήν μὲν** μέσω της μετοχής
καταστᾶσαν
- Γ3 β. Ὁ ῥήτωρ εἶπεν ὅτι αἱ ἐπιφάνειαι καί λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς
 ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῖεν.
 Ὁ ῥήτωρ εἶπεν τάς ἐπιφανείας καί λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς
 ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν.

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 25 ΜΑΪΟΥ 2015 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΠΕΝΤΕ (5)**

**Διδαγμένο κείμενο
Πλάτωνος Πρωταγόρας (322a-d)**

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρῦεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν· ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκήσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνὰς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἠύρετο. Οὕτω δὴ παρεσκευασμένοι κατ' ἀρχὰς ἄνθρωποι ᾤκουν σποράδην, πόλεις δὲ οὐκ ἦσαν· ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῇ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής — πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἧς μέρος πολεμικὴ— ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις· ὅτ' οὖν ἀθροισθεῖεν, ἠδίκουν ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην, ὥστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθείροντο. Ζεὺς οὖν δεῖσας περὶ τῶ γενέει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἐρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. Ἐρωτᾷ οὖν Ἐρμῆς Δία τίνα οὖν τρόπον δοίη δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις· «Πότερον ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νείμω; Νενέμηνται δὲ ὧδε· εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί· καὶ δίκην δὲ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντα νείμω»; «Ἐπὶ πάντα», ἔφη ὁ Ζεὺς, «καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θεὸς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως».

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «Οὕτω δὴ παρεσκευασμένοι. . . φιλίας συναγωγοί».

Μονάδες 10

B1. «Ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας»: Να ερμηνεύσετε τη φράση.

Μονάδες 10

B2. «Οὕτω δὴ παρεσκευασμένοι . . . μετεχόντων»: Από ποιες φάσεις διέρχεται η προσπάθεια των ανθρώπων να δημιουργήσουν πολιτικά οργανωμένες κοινωνίες, σύμφωνα με το απόσπασμα;

Μονάδες 10

B3. Με βάση το απόσπασμα «οὐ γὰρ ἂν γένοιτο . . . ὡς νόσον πόλεως» του πρωτότυπου κειμένου και το μεταφρασμένο απόσπασμα που

ακολουθεί, να δικαιολογήσετε την επιβολή της θανατικής ποινής σε όσους δεν μετέχουν στην πολιτική αρετή, παρόλο που ο Δίας την είχε δωρίσει σε όλους.

Μονάδες 10

Πλάτωνος Πρωταγόρας (326e)

Ότι το πράγμα αυτό¹ το θεωρούν διδακτό και στο ιδιωτικό και στο δημόσιο επίπεδο, το αποδείξαμε ήδη. Ενώ όμως είναι το πράγμα αυτό διδακτό, αφού είναι κάτι που μπορεί να φροντίσει και να καλλιεργήσει κανείς, αυτοί διδάσκουν στους γιους τους τα άλλα, των οποίων η άγνοια δεν πρόκειται να επιφέρει ως ποινή τον θάνατο, αυτό όμως, την αρετή, που εάν τα αγόρια δεν τη μάθουν και δεν τη φροντίσουν, μπορεί να υποστούν ως ποινή και τον θάνατο και την εξορία και τη δήμευση της περιουσίας εκτός από τη θανάτωση και, με μια λέξη, τη συνολική καταστροφή του οίκου τους, αυτή δεν τη διδάσκουν και δεν τη φροντίζουν με κάθε δυνατή επιμέλεια!

¹ την αρετή

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε στο τετράδιό σας, δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω θέσεις, τη λέξη **Σωστό**, αν είναι σωστή, ή τη λέξη **Λάθος**, αν είναι λανθασμένη:

- α. Η δίκη και καταδίκη του Σωκράτη ήταν πολιτική δίωξη.
- β. Ο Πλάτων με τα ταξίδια του στη Σικελία κατάφερε να εφαρμόσει το πολιτικό του όραμα.
- γ. Ο Πλάτων ανέλαβε πολιτικά αξιώματα στην Αθήνα.
- δ. Οι λογοτεχνικές ικανότητες του Πλάτωνα αποτυπώνονται στον «Πρωταγόρα».
- ε. Στον διάλογο «Πρωταγόρας» ο Σωκράτης και ο Πρωταγόρας συμφώνησαν ότι η αρετή είναι διδακτή.

Μονάδες 10

B5. Να βρείτε στο παραπάνω διδαγμένο κείμενο μία ετυμολογικά συγγενή λέξη, απλή ή σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της αρχαίας ελληνικής: **λοχαγός, αγαλλίασις, θρέψις, βαθμίς, άφιξις, όχυρός, διάδημα, νεογνός, όλέθριος, δεισιδαίμων.**

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Θουκυδίδου Ιστορίαι Α. 15. 1-2 (εκδ. Teubner)

Τά μὲν οὖν ναυτικὰ τῶν Ἑλλήνων τοιαῦτα ἦν, τά τε παλαιὰ καὶ τὰ ὕστερον γενόμενα. ἰσχὺν δὲ περιεποιήσαντο ὅμως οὐκ ἐλαχίστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς χρημάτων τε προσόδῳ καὶ ἄλλων ἀρχῆ· ἐπιπλέοντες γὰρ τὰς νήσους κατεστρέφοντο, καὶ μάλιστα ὅσοι μὴ διαρκῆ εἶχον χώραν. κατὰ γῆν

δὲ πόλεμος, ὅθεν τισὶ καὶ δύνამεις παρεγένετο, οὐδεὶς ξυνέστη· πάντες δὲ ἦσαν, ὅσοι καὶ ἐγένοντο, πρὸς ὁμόρους τοὺς σφετέρους ἐκάστοις, καὶ ἐκδήμους στρατείας πολὺ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἐπ' ἄλλων καταστροφῇ οὐκ ἐξῆσαν οἱ Ἕλληνες. οὐ γὰρ ξυνειστήκεσαν πρὸς τὰς μεγίστας πόλεις ὑπήκοοι, οὐδ' αὖ αὐτοὶ ἀπὸ τῆς ἴσης κοινὰς στρατείας ἐποιοῦντο [...].

ἐξῆσαν στρατείας = ἔκαναν εκστρατείες

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἦν : το τρίτο ενικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα

ἐλαχίστην : τη δοτική πληθυντικού του συγκριτικού βαθμού στο ίδιο γένος

προσσχόντες : το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο υποτακτικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή

ἐπιπλέοντες : το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο προστακτικής του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή

κατεστρέφοντο : το τρίτο ενικό πρόσωπο προστακτικής παρακειμένου στην ίδια φωνή

μάλιστα : τον θετικό βαθμό

διαρκῆ : την κλητική ενικού του αρσενικού γένους

ἐκδήμους : τη δοτική πληθυντικού του θηλυκού γένους

οὐδεὶς : τη γενική ενικού του θηλυκού γένους

ἐξῆσαν : το απαρέμφατο του αορίστου β'.

Μονάδες 10

Γ3.α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων: **τὰ ναυτικά, αὐτοῖς, ἄλλων** (το πρώτο στο κείμενο), **ἐπὶ καταστροφῇ, ὑπήκοοι.**

μονάδες 5

Γ3.β. «ἰσχὺν δὲ περιεποίησαντο ὅμως οὐκ ἐλαχίστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς»: Να μεταφέρετε την παραπάνω πρόταση στον πλάγιο λόγο με όλους τους δυνατούς τρόπους, με εξάρτηση από τη φράση: «Ἄπαντες γινώσκουσι».

μονάδες 5

Μονάδες 10

Απαντήσεις Διδαγμένο κείμενο

A1. Μετάφραση

Έτσι λοιπόν εφοδιασμένοι οι άνθρωποι στην αρχή κατοικούσαν διασκορπισμένα, πόλεις όμως δεν υπήρχαν· χάνονταν λοιπόν από τα θηρία επειδή ήταν σε κάθε περίπτωση πιο αδύναμοι απ' αυτά και οι τεχνικές γνώσεις ήταν βέβαια σημαντική βοήθεια σ' αυτούς για την τροφή, ανεπαρκής ωστόσο για τον πόλεμο με τα θηρία. Γιατί δεν είχαν ακόμη την πολιτική μέρος της οποίας είναι η πολεμική· ένιωθαν λοιπόν την ανάγκη να συναθροίζονται και να σώζονται χτίζοντας πόλεις· κάθε φορά λοιπόν που συναθροίζονταν, αδικούσαν ο ένας τον άλλον, επειδή πράγματι δεν είχαν την πολιτική τέχνη, ώστε διασκορπισμένοι, πάλι καταστρέφονταν. Ο Δίας επειδή φοβήθηκε για το γένος μας, μήπως χαθεί εντελώς, στέλνει τον Ερμή να φέρει στους ανθρώπους το σεβασμό και τη δικαιοσύνη για να υπάρχει τάξη των πόλεων και συνδυετικές σχέσεις φιλίας.

B1. Στα πλαίσια του Πρωταγόρειου μύθου το μερίδιο του ανθρώπου στη θεϊκή φύση σχετίζεται άμεσα με την κλοπή της φωτιάς και της εντέχνου σοφίας από τον Προμηθέα <αναφορά που γίνεται σε προηγούμενο απόσπασμα>. Εφόσον η φωτιά ήταν αποκλειστικό προνόμιο των θεών, αναπόφευκτα η κλοπή της από τον Προμηθέα, προκειμένου να τη δωρίσει στον άνθρωπο, σηματοδότησε και τη συγγένεια του ανθρώπου με τους θεούς. Η φωτιά, συμβολικά μιλώντας, αποτελεί την πρώτη πηγή φυσικής ενέργειας που αποκτά ο άνθρωπος, μαθαίνει να τη διαχειρίζεται και η οποία τελικά τον βοηθά στην τεχνολογική του ανέλιξη. Η «έντεχνος σοφία» από την άλλη, η σοφία που εμπεριέχει την τέχνη, η σοφία που συμπορεύεται με την τέχνη, έχει να κάνει με τη δεξιότητα και την εμπειρία σε κάποια τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, τη μεταλλουργία, την ιατρική, κ.τ.λ. Αυτό το μερίδιο του ανθρώπου στη θεϊκή φύση αναπόφευκτα επέφερε και κάποια αποτελέσματα στον ανθρώπινο βίο, αποτελέσματα τα οποία και καταγράφονται στο δοθέν απόσπασμα. Αξίζει ασφαλώς να σημειωθεί ότι η καταγραφή των αποτελεσμάτων δεν είναι χρονολογική αλλά αξιολογική. Οι συνέπειες αυτής της «θείας μοίρας» ήταν η γένεση του θρησκευτικού συναισθήματος και η εμπράγματη έκφραση αυτού του συναισθήματος με τη δημιουργία βωμών και αγαλμάτων. Μία άλλη συνέπεια ήταν η δημιουργία της γλώσσας και τέλος η κάλυψη των βιοτικών αναγκών του ανθρώπου.

B2. Στο τελευταίο στάδιο του μύθου ο Πρωταγόρας με αρκετά «πρωθύστερα» θα φθάσει στη δημιουργία πολιτικά οργανωμένων κοινωνιών, που θα εξασφαλίσουν την επιβίωση των ανθρώπων. Αρχικά, αναφέρει ότι παρά το γεγονός ανάπτυξης ηθικού πολιτισμού, δηλαδή έμφυτου θρησκευτικού συναισθήματος, ύστερα πνευματικού με τη

δημιουργία της γλώσσας και υλικοτεχνικού αφού κάλυψε τις ζωτικές του ανάγκες και πάλι βρίσκεται σε ανικανότητα εξασφάλισης της επιβίωσής του. Λόγω της έλλειψης της πολιτική αρετής που εξυψώνεται σε υπέρτατο αγαθό οι άνθρωποι αρχικά κατοικούν «σποράδην», δηλαδή διασκορπισμένα, εδώ και εκεί, όπως τα ζώα οι Κύκλωπες στην Οδύσσεια, με αποτέλεσμα βέβαια να κατασπαράζονται από τα θηρία και όχι μόνον καθώς «ήδίκουν ἀλλήλους» δηλαδή και όταν συνανθροίζονταν διότι ένιωθαν την ανάγκη να σωθούν από τα άγρια θηρία («ἐζήτουν ἀθροίζεσθαι»), αλλά και πάλι αλληλοεξοντώνονταν μη έχοντας μέσα τους το στοιχείο του αλληλοσεβασμού και της συγκρότησης νόμων που θα εξασφάλιζαν την αρμονική συμβίωση. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Πρωταγόρας εμφανίζει τη δημιουργία πόλεων ως μέσο άμυνας από τον αφανισμό, δηλαδή «νόμω» δημιουργία πόλεων, αποτέλεσμα σύμβασης - συμφωνίας των ανθρώπων από την ανάγκη επιβίωσης και όχι «φύσει», όπως υποστηρίζει ο Αριστοτέλης στα «Πολιτικά» του, δηλαδή από φυσική αναγκαιότητα - τάση του ανθρώπου συνύπαρξης με άλλους ανθρώπους σ' ένα οργανωμένο πλαίσιο.

Επειδή η συμβατική συμβίωση, λοιπόν, των ανθρώπων δεν ήταν αποτελεσματική ο Δίας «πατήρ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων» δωρίζει στον άνθρωπο την «αἰδῶ» και τη «δίκη» ως δυνατότητες και όχι ως ικανότητες. Η «αἰδῶς» είναι το συναίσθημα της ντροπής που νιώθει ο κοινωνικός άνθρωπος για κάθε πράξη που αντιβαίνει στις καθιερωμένες κοινωνικές αντιλήψεις, αλλά και η αγανάκτηση που συχνά εκδηλώνεται με αποδοκιμασία για όποιον ενεργεί αντικοινωνικά. Το συναίσθημα αυτό λειτουργεί και ως κίνητρο για την επιτέλεση του κοινωνικού χρέους και καθήκοντος από τα οποία επέρχεται η ικανοποίηση καθώς αποφεύγεται η αγανάκτηση και ο ψόγος των άλλων. Η «δίκη» είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των συνανθρώπων μας και οι ενέργειες για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων όταν καταστρατηγούνται βάνανυσα από κάποιον. Και οι δύο αυτές δυνατότητες θα πρέπει «υποχρεωτικά» να κατακτηθούν από κάθε άνθρωπο ανεξαιρέτως καθώς δεν μπορούν να αποτελέσουν στοιχεία του καταμερισμού εργασίας, όπως οι υπόλοιπες τέχνες «ὡς αἱ τέχναι ... ἐπὶ πάντας νείμω;» γιατί τότε δε θα καθίστατο αδύνατη η ύπαρξη των πόλεων και η επιβίωση των μερών αυτής. Γι' αυτό και ο Δίας απαντά κατηγορηματικά «ἐπὶ πάντας», σε όλους μοιράζεται ο σεβασμός - η δυνατότητα δημιουργίας του άγραφου κανόνα δικαίου και η δικαιοσύνη - η δυνατότητα δημιουργίας του γραπτού κανόνα δικαίου γιατί διαφορετικά θα κινδύνευε η πολιτική ιδιοσυστασία.

B3. Ο σοφιστής Πρωταγόρας στην προσπάθειά του να απαντήσει στο 1ο επιχείρημα του Σωκράτη για το μη διδακτόν της πολιτικής αρετής και έχοντας ήδη αναφέρει ότι τα χαρακτηριστικά στοιχεία της πολιτικής αρετής δόθηκαν τελικά από τον Δία σε μεταγενέστερο στάδιο ως προς την εξέλιξη του ανθρωπίνου γένους, ο σεβασμός και η δικαιοσύνη, τώρα επιβάλλει την θανατική ποινή για όποιον δε μετέχει σ' αυτά. Αυτό συμβαίνει διότι όπως αναφέρει εάν λίγοι μόνον είχαν συμμετοχή στο σεβασμό και στη δικαιοσύνη («αϊδώς» και «δίκη») δε θα υπήρχαν πόλεις. Αυτή η άποψη βέβαια αφορά πρωτίστως τα δημοκρατικά πολιτεύματα και φαίνεται ο σοφιστής να δέχεται ότι το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας είναι αυτό που ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες των πολιτιστικά προηγμένων κοινωνιών, καθώς και ο σεβασμός και η δικαιοσύνη μέσα σ' ένα δημοκρατικό πολίτευμα βρίσκουν την καλύτερη δυνατή έκφρασή τους, από τη στιγμή που ο καθένας μετέχει σε αυτές (κολακεία Αθηναϊκού δημοκρατικού αισθήματος). Έτσι, όσοι δεν έχουν συνείδηση των αξιών της αιδούς και της δίκης αποτελούν νοσηρά στοιχεία της πόλης που έχει δικαίωμα να τους τιμωρήσει, αφού όμως (όπως θα αναφέρει αλλού) θα χρησιμοποιήσει τα μέσα για να τους αλλάξει. Εάν παρόλα αυτά κάποιοι άνθρωποι δεν μπορούν να ενταχθούν στο κοινωνικό σύστημα και στους κανόνες που εξασφαλίζουν την εύρυθμη λειτουργία του, η πολιτεία τότε έχει την υποχρέωση να είναι αμείλικτη· η θανατική ποινή ως μία από τις αυστηρότερες ποινές περιμένει αυτούς που δε σέβονται τους διαμορφωμένους κανόνες. Χρησιμοποιεί, λοιπόν, παρομοίωση με το μέλος του ανθρώπινου σώματος, που όταν ασθενεί και μολύνει στο σύνολο τον οργανισμό θα πρέπει να αποκόπτεται «να υποστούν τον θάνατο, την εξορία, τη δήμευση της περιουσίας», είτε με τον βιολογικό θάνατο (σωματικό) είτε με την εξορία που σηματοδοτεί τον οικονομικο-κοινωνικο-πολιτικό-ηθικό θάνατο του ανθρώπου και κατ' επέκταση και του «οίκου» αυτού. Πώς εξηγείται όμως η επιβολή τέτοιου νόμου ενώ ο Δίας έδωσε σε όλους το σεβασμό και τη δικαιοσύνη; Ο «φιλεύσπλαχνος» θεός έδωσε μεν τους δύο πυλώνες της πολιτικής αρετής αλλά ως δυνατότητες σε μεταγενέστερο στάδιο από τον βιολογικό εξοπλισμό των όντων, επομένως δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει την καθολική συμμετοχή των ανθρώπων σε αυτά από τη στιγμή που η ευθύνη απόκτησής τους επαφίεται στον ίδιο τον άνθρωπο. Η ανθρώπινη φύση φέρει δηλαδή τις καταβολές για να εξελιχθεί ηθικά και πολιτικά, ξεφεύγοντας από την αγριότητα και τον αφανισμό και στο σημείο αυτό ακριβώς χρειάζεται ο πνευματικός ταγός, δηλαδή ο διδάσκαλος.

- B4.** α. Σ
β. Λ
γ. Λ
δ. Σ
ε. Λ

B5.	λοχαγός	: συναγωγοί, /ἄγοντα
	ἀγαλλίασις	: ἀγάλματα
	θρέψις	: τροφάς
	βαθμῖς	: βωμούς
	ἄφιξις	: ἰκανή
	ὄχυρός	: εἶχον
	διάδημα	: ὑποδέσεις
	νεογνός	: συγγένειαν
	ὀλέθριος	: ἀπώλλυντο / ἀπόλοιτο
	δεισιδαίμων	: δείσας

Απαντήσεις

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Μετάφραση

Τα ναυτικά λοιπόν των Ελλήνων ήταν τέτοιου είδους, και όσα έγιναν παλιά και μεταγενέστερα. Εκείνοι όμως οι οποίοι είχαν στραμμένη την προσοχή τους σε αυτά απέκτησαν πολύ μεγάλη δύναμη και λόγω των χρηματικών τους πόρων και εξαιτίας της εξουσίας τους έναντι των άλλων. Γιατί πλέοντας εναντίον υποδούλωναν τα νησιά και προπάντων όσοι (από τους Έλληνες) δεν είχαν αρκετή έκταση. Στην ξηρά όμως πόλεμος, από όπου και δύναμη δημιουργήθηκε σε μερικούς, κανένας δεν διεξήχθη. Όλοι οι πόλεμοι, όσοι και έγιναν, ήταν του καθενός ξεχωριστά εναντίον των γειτόνων του και οι Έλληνες δεν διεξήγαγαν εκστρατείες πολύ μακριά από τη χώρα τους για να υποδουλώσουν άλλους. Γιατί δεν είχαν συνασπισθεί ως υπήκοοι απέναντι στις πιο ισχυρές πόλεις, ούτε πάλι οι ίδιοι έκαναν κοινές εκστρατείες ως ισότιμοι.

Γ2.	ἦν	: ἔσται
	ἐλαχίστην	: ταῖς ἐλάττοσι (ν) / ἐλάσσοσι (ν)
	προσσχόντες	: πρόσσχωμεν
	ἐπιπλέοντες	: ἐπιπλεῖτε
	κατεστρέφοντο	: κατεστράφθω
	μάλιστα	: μάλα
	διαρκῆ	: ὧ διαρκές
	ἐκδήμους	: ταῖς ἐκδήμοις
	οὐδείς	: οὐδεμιᾶς
	ἐξῆσαν	: ἐξελεθεῖν

Γ3.α. τὰ ναυτικά: Υποκείμενο στο προσωπικό ρήμα «ἦν»(Αττική σύνταξη)
αὐτοῖς: Αντικείμενο στην επιθετική μετοχή «οἱ προσσχόντες»

ἄλλων (το πρώτο στο κείμενο) : ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός γενική αντικειμενική στη λέξη «ἀρχῆ».

ἐπὶ καταστροφῆ: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του τελικού αιτίου (σκοπού) στο ρήμα «οὐκ ἐξῆσαν».

ὑπήκοοι: επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου που αναφέρεται στο υποκείμενο του ρήματος «ξυνειστήκεσαν» (οἱ Ἕλληνες) και λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός σε αυτό.

Γ3.β. Ἄπαντες γινώσκουσι:

- ὅτι ἰσχὺν δὲ περιεποίησαντο ὅμως οὐκ ἐλαχίστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς (ειδική πρόταση)

- ἰσχὺν δὲ περιποίησασθαι ὅμως οὐκ ἐλαχίστην τοὺς προσσχόντας αὐτοῖς (ειδικό απαρέμφατο)

- ἰσχὺν δὲ περιποιησαμένους ὅμως οὐκ ἐλαχίστην τοὺς προσσχόντας αὐτοῖς (κατηγορηματική μετοχή)

